

Сардэчна віншуем Вас з Калядамі і Новым 2016 годам. Жадаем Вам усяго, што добрае і прыемнае, шчаслівае і радаснае. Няхай свята Раждэжаства Хрыстовага напоўніць Вашы сэрцы верай і надзеяй на будучыню. Жадаем Вам шмат поспехаў і моцнага здароўя.

Рэдакцыя

W numerze

Калі я прыехала на Кафедру Беларусістыкі Варшаўскага Універсітэта на канферэнцыю пра Беларусь, у навуковым дыскурсе, кінулася мне ў вочы чарнявая дзяўчына ў арыгінальнай вышыв... (str. 23)

W czasie ostatniego zaboru rosyjskiego w Puszczy Białowieskiej odbywały się okazałe łowy, urządzane dla ówcześnie panujących i ich gości. Polowali tutaj carowie Aleksander II (1860), Aleksander III (1894)... (str. 39)

Fot. na okładce Jerzy Kalina

Юрка Хмялеўскі

Ад Рэдактара. На пачатку было слова – кажа нам каляднае евангелле і прыпамінае, што ўсё ад яго пачалося. Людзям – ва ўсім свеце – цяжка цяпер, аднак, гэта зразумець. Як і наогул сэнс Каляд, якія ёсць надта старадаўнім святам, сягаючым каранямі яшчэ дахрысціянскіх часоў. Заўсёды былі яны момантам задумы і яднання ў радасці і любові. Для спрадвечнага чалавека калядны час (словам *каляндэ* даўнія славяне называлі першыя дні года, які лічыўся ад зімовага пералому пасля самых доўгіх начэй) ні дзіўна, што быў надзвычай асаблівы і проста чароўны. Гэта быў пералом – дакучлівая цемра пачынала ўрэшце скарачацца і з кожным днём было штораз відней. Цяпер гэта з'ява зразумелая нават дзецям, але тысячагоддзямі ўзбуджала яна ў людзей нейкую таемную боязь і паважанне да „нябёсаў" .

Таму тая незвычайная душэўная атмасфера не знікла і ў хрысціянскі час, калі Каляды – гэта перадусім свята Божага Нараджэння. Наадварот – набрала гэта новага яшчэ багацейшага вымярэння. Таму асаблівa для нас, беларусаў, Каляды па сённяшні дзень з'яўляюцца вельмі прыгожым і вялікім святам, адначасова рэлігійным і народным, сямейным. Хаця сёння ў „рыначных" умовах і экспансіі штучнага камп'ютарна-інтэрнэтнага свету перажываем яго зусім не так радасна і чароўна, чымсьці нашы продкі.

Але вярнуся да значэння слова, узвышанага евангеллем у час Каляд. Гэта, вядома, сымбаль. Варта, аднак, пры нагодзе задумацца, чым цяпер ёсць слова. Безумоўна, надалей мае яно вялікую сілу не толькі як асноўны сродак у міжлюдскіх кантактах, але і часта як вызначальнік жыцця. Асабліва відаць гэта ў палітыцы. Паводле вызначэння палітыка гэта спосаб кіравання дзяржавай і яе галінамі. Тымчасам можна мець уражанне, што ёсць гэта змаганне менавіта на словы. Палітыкаў атоесамліваем не так з тым што зрабілі і чаго дасягнулі, але з тым, што сказалі. Выразна відаць гэта цяпер у Польшчы. Пасля восеньскіх парламенцкіх выбараў тэмпература палітычнага жыцця моцна павысілася. З Сойму, радыё, тэлебачання, газетаў і інтэрнэту безупынна ліюцца слоўныя атакі і лаянкі. Многія палітыкі паводзяць сябе як скандалісты. Замест разумных дыскусіяў і разважанняў маем вось арагантнасць, крык і некультурныя паводзіны прадстаўнікоў улады, абраных жа народам. Толькі чакаць, як у польскім Сойме пабачым змаганне на... кулакі, як напрыклад ва ўкраінскім ці японскім парламентах.

Людзі заўсёды спрачаліся адзін з адным. Але не ў такі спосаб, як цяпер. Варта тут нагадаць даўнія лаянкі беларусаў, якія ёсць малавядомай, але не ад'емнай часткай нашага спрадвечнага фальклору. Нашы продкі ў лаянках прымянялі вялікае багацце слоў, сымболікі, розныя забабоны, але і проста акцёрскія паводзіны. Прыпамінаецца мне тут цудоўная кніжка „Цёплыя вечары ды халодныя ранкі... або што спявалі ў Феліксаве". Была яна выдадзена на пачатку дзевяностых гадоў варшаўскім аддзелам БГКТ (які даўно, на жаль, не існуе). Кніжку напісаў знакаміты Земавіт Фядэцкі, вядомы польскі славіст і перакладчык з рускай, беларускай і французскай моў, народжаны на Лідчыне, дзе яго бацькі мелі маёнтак. Памёр шэсць гадоў таму ў Варшаве. Земавіт Фядэцкі ў цяжкі час II-ой сусветнай вайны некалькі гадоў жыў у Феліксаве ў сям'і свайго сябра. Разам з вяскоўцамі працаваў у полі, хадзіў на вячоркі, вяселлі. У сшытак запісваў – найбольш у 1942 г. – феліксоўскія песні, звычаі, прыказкі, а ў тым ліку сцэнкі лаянак. Усё гэта ўвайшло ў змест кніжкі. Ёсць у ёй такая сцэнка, у якой у час гарачага жніва на суседніх палосках дзве жанчыны пачынаюць з абы-чаго з сабою сварыцца. „Каб ты на гарэ стаяла і слонка не бачыла" – крычыць першая. „А ты каб па калена ў вадзе стаяла і напіцца не магла" – грыміць другая. І так гадзіну! Урэшце адна з жанчын кінула сярпок, падняла ўверх спадніцу і крыкнула: „На табе!", паказваючы пальцам пуп. Суседка, доўга не чакаючы, зрабіла тое ж, але адвярнулася, паказваючы голую задніцу. На што другая ўчыніла тое самае. Жанчыны ў такой позе маглі трываць доўгі час, пакуль не зайшло сонца.

Такое было, вядома, вульгарнае і прымітыўнае, аднак даўнія праклёны часта мелі глыбокі падтэкст. Са свайго дзяцінства яшчэ крыху іх памятаю. Найчасцей у сварках гучала „Каб цябе пярун спаліў!" – безумоўна, гэта яшчэ з паганства. Або

даволі прыдуманае: „Каб ты ўчарашняга дня не дачакаў!” ці „Каб цябе падняло і не апусціло!”

Наша знакамітая аўтарка, Тамара Болдак-Яноўская, якая ў Ч. так прыгожа дакументуе багацце простай мовы, думаю, прыгане больш такіх смакавітых пагаворак. Абавязкова трэба і гэта зберагчы нам ад забыцця.

Вяртаючыся яшчэ да Фядэцкага, я паспеў з ім сустрэцца. Было гэта падчас нейкага мерапрыемства ў Варшаве ў рамках меншаснага фестывалю „Супольнасць у культуры”. Фядэцкі зразу здаўся мне ветліва настаўленым да Беларусі і беларусаў, а ў тым ліку і да нашай нацыянальнай меншасці ў Польшчы. Са здзіўленнем я даведаўся, што калі разваліўся Савецкі Саюз і ўзнікла Рэспубліка Беларусь, ён запрапанаваў беларускім дзеячам у Варшаве, што перапіша ім свой маёнтак з-пад Ліды, або хай возьме яго... БГКТ. Вядома, гэта было немагчымым, тым не менш у такі спосаб Фядэцкі праявіў сваю сімпатыю ў адрас беларускага руху ў Польшчы. А яго той знакаміты зборнік запісаў фальклору роднага Феліксава набраў нават еўрапейскага рангу. Змешчаныя ў ім народныя творы беларусаў звярнулі ўвагу музыкаў у Італіі, якія назвалі іх „Песнямі Атлантыды”.

Фядэцкі з настальгіяй прыпамінаў, што гаварылі і спявалі „на каханай Беларусі” не толькі людзі. „Таксама беларуская вада часам смяецца, часам плача, нешта шэпча, а часам маўчыць. Гэта таксама гук. „А ў Бэтлеем ціхая вада” – пяюць палешукі ў калядны вечар”. Словы гэтай калядкі вельмі спадабаліся польскаму паэту Канстантаму Ільдэфонсу Галчынскаму. Ён у Фядэцкага спытаўся, ці можа ўзяць гэта ў свае вершы. „Бяры, – адказаў той. – Беларусы людзі добрыя. Не пашкадавалі песняў Міцкевічу, і табе не пашкадуюць”. Беларуская „ціхая вада” трапіла ў паэму Галчынскага „Ніёбэ”.

Наогул, старадаўнія калядкі як народная творчасць харатэрныя, пра што не ўсе ведаюць, выключна для нашай часткі свету – памежжа Польшчы, Беларусі і Украіны. І цяпер у святочны час у Беларусі і ў Расіі такіх традыцыйных калядак як у нас амаль не спяваюць. Нават у тэлебачанні ці радыё. Праўда, і там штораз больш папулярныя калядныя песні, але аўтарскія. Тыя даўнія калядкі, якія ад вякоў існуюць у нас, праўдападобна ўніклі ў час царкоўнай уніі, якая ахоплівала менавіта згаданую мною тэрыторыю. І яшчэ на гэта паказваюць словы ні то рускія, ні то беларускія ці польскія або царкоўна-славянскія. Усяго патроху, як у старадаўніх нашых калядках „Ныне Адаме” ці „Скінія златая”...

Але негледзячы на гэта, тыя калядкі ёсць нашым вялікім багаццем, часткай нашай беларускай тоеснасці і культуры. Жадаю радасных Каляд ды шмат цеплыні і дабрыні ў Новым 2016 Годзе. ■

Tamara Bołdak-Janowska

Luli, luli. 2. – Moja interpretacja słowa „człowiek” to: człapie wiek.

– Stary człowiek to człowiek bez kołysanki.

– Stary człowiek to sierota.

Tak napisałam w utworze „Dobranoc i dzień dobry”. Utwór skierowałam do trzech generacji. Ta myśl jest w akuszerskiej bajce o odkrywaniu świata przez trzy generacje. Do tych, którzy się nauczyli się czytać aż po tych, którzy nie oduczyli się jeszcze czytać. Jeśli wyjść od kołysanki i kołyski, to życie snuje się jak nić o wątłych końcach, a pośrodku jest najmocniejsza. Interesuje mnie początek nici przez wrzeciono, które ma kształt cygara, i no i oczywiście środek, ale najbardziej koniec. No więc

stary człowiek to sierota. Jeśli zostaje sam, on bez żony, a ona bez męża, to jest to ostateczna samotność na końcówce nici. Jeśli żyje się długo i wymierają rówieśnicy, wymiera pokolenie, to jest to ostateczna samotność. Sierotom ludzie pomagają, ale tym starym sierotom już nie. Są zbędni.

– A często to mistrzowie swojej dziedziny.

– I życia. Mają doświadczenie życiowe. Jest jeszcze coś: nowe przystosowanie się do życia. Trzeba uważać, żeby się nie przewrócić i nie połamać. Ciężko chodzić. Boli w krzyżu. To nowy etap w życiu, najtrudniejszy. Nikt nie chce słuchać o tym, jak stary człowiek uczy się siedzieć, wstawać, chodzić.

– Zaśpiewajmy sobie: O, mój miły Augustynie, wszystko minie, wszystko minie… I my miniemy światu, ucząc się na koniec siedzieć i chodzić. Zrobić kilka kroków, to jest coś.

– Zobacz, co Arystofanes cytuje z zaginionej sztuki Sofoklesa w swoich „Rycerzach". Arystofanes mówi: „Więc ci oto samego siebie oddaję" i zaraz cytuje Sofoklesa: „byś starego hodował i niańczył na nowo".

– W starożytności wszystko jest, i starość. No zobacz. Kiedyś zaczytywałam się Arystofanesem. Jest bardzo aktualny, wręcz dzisiejszy.

– A mówi się, że wtedy ludzie byli tacy zacofani.

– Nie byli. Chcesz się odmienić, odzyskać równowagę, wracaj do starożytnej Grecji. To salon odnowy dla mózgu.

– To masz jeszcze jeden cytat z tychże „Rycerzy", to chór śpiewa:

(...) i wielceś rad,
gdy lizus tumani cię
i lada cię mówca w słup
zamienia…A rozum? Jest,
Lecz nie ma go w domu (...).

– Matko, jakie to aktualne!

– Patrz, coś jeszcze z Arystofanesa, wciąż z „Rycerzy". Lud mówi: „O, jaki wielki palec masz, patronko nasza"! Zamień to na: O, jaki wielki palec masz, patronie nasz! I masz ten palec mocarstwa.

– Mówię zawsze: sięgaj po starożytność grecką, żeby mieć komentarz do naszej rzeczywistości. W innym dialogu porozmawiamy o tym, wynosząc problemy dokładniej.

– Tak czy siak: *Oh, du lieber Augustin, Augustin. Alles ist hin*. Wszystko minie, wszystko minie. *De'ż my budem noczuwaty…*

– Któryś z wielkich kompozytorów pisał kołysanki? Poszukaj w Internecie.

– Między innymi Schumann, Ravel, Mozart, Strauss, Lutosławski, Szymanowski, Czajkowski, Komeda do filmu „Dziecko Rosemary", o, zobacz, i Bach, i Beethoven, i Szopen! Bach to preludium C-dur, Aria na strunie G, a Szopen to utwór Des-dur, Beethoven to Dobranoc, a Mozart to Wiegenlied (Lullaby). Widzisz, ilu zafascynował rytm kołysanki? Spokojny, błogi. Spokojny sen dziecka w czasie pokoju. Nie wszystkich wyliczam.

– A teraz o pieczeniu chleba. To była ceremonia. Już sam nastrój, wywołany tym, że dzisiaj będzie pieczony chleb, był osobliwie podniosły, świąteczny. Oznaczało to, że tego dnia ojciec nie wyrusza w pole, ani poza dom, tylko będzie przygotowywał odpowiednie drewno, gałązki i grubsze drewno, do napalenia w piecu chlebowym. Był on duży, oddzielny, mieścił w sobie z osiem dużych płaskich form, prostokątnych. Mama rozczyniała w dużej dzieży ciasto, które – przykryte białym płótnem – dojrzewało i rosło, a ojciec w tym czasie kilka razy obracał do *szajerka* i z powrotem i wszędzie tam, gdzie było drewno. Różne drewno znosił i palił w piecu chlebowym. Pamiętam zapach wyjętych z pieca chlebów, ułożonych obok siebie i również przykrytych białym płótnem, aby pooddychały.

– U nas było tak samo – mówi Tolo – ale u nas ojciec tylko przygotowywał drwa, a w piecu rozpalała matka i pilnowała prawidłowości ognia. Używaliśmy słowa „dzieżka". Ciasto też przykrywaliśmy białym czystym płótnem. Był to *rusznik*. Był obrębiony i miewał frędzle. A co z tym żarem? Pamiętam, że nie mogło go być ani za dużo, ani za mało, że trzeba się było znać na żarze. Zostawiało się go w określonej ilości, czy nie?

– Cały wygrzebywało się, kiedy piec już był dostatecznie rozpalony. Resztki żaru, jak się już piec nagrzał, były wygrzebywane długą gracą, wysoką, ciężką, szeroką na żelaznym trzonku.

– Ja to się nazywało?

– Nie wiem. Pamiętam, że do obornika były używane widły o nazwie *dziabos*, takie prostokątne.

– O chlebie!

– Rozstrząsanie gnoju to była bardzo paskudna robota. Gnój śmierdzi, do wideł się przylepia.

– Skręcasz z chleba na gnój.

– U nas był pogrzebacz, *kaczarha, kruczok, kruk i kaciuba*. *Kruczok* służył do fajerek. *Kaciuba* to była kaczarha do pieca chlebowego. Była dwojakiego rodzaju: rodzaj pogrzebacza i rodzaj szufli. To były żelazne narzędzia do pieca chlebowego. Jedno służyło do wygrzebywania i przegarniania żaru, a drugie? Nie pamiętam. Była też szeroka łopata do wsuwania chleba. *Łapata*. U nas piec chlebowy znajdował się na samym dole kuchennego pieca, zwanego *plitą*, po prawej stronie od paleniska, to jest na prawej stronie *plity*, naprzeciw okna. Po lewej stronie od paleniska, w tej samej ścianie i na tej samej wysokości, znajdowała się duchówka, przeznaczona do pieczenia ciasta. Nad piecem chlebowym za fajerkami był wkomponowany kocioł do grzania wody. Woda grzała się w nim zawsze, i wtedy, kiedy coś się gotowało na obiad, kiedy się *plitę* codziennie rozpalało. To było wygodne. To kolej wymyśliła ten kocioł, wpuszczony w *plitę*. Przypomniałam sobie – żar się usuwało nie tylko *kociubą*, ale potem jeszcze *pomiotłem* do czysta. *Pamiatło*. To był rodzaj miotły z patyków. Trzeba było ją zmoczyć, aby się nie spaliła. I coś jeszcze: trzeba było pojechać, potrzeć jakimś innym rodzajem pogrzebacza wnętrze pieca, chyba jego dno, i musiały posypać się iskry. Tak się spraw-

działo, czy piec jest odpowiednio nagrzany. Bez iskier było niedobrze, bo to znaczyło, że piec nie jest nagrzany, jak powinien. Te iskry należały do ceremonii pieczenia chleba tak przylegająco, jak przylega skóra do człowieka. Nie iskrzyło, znaczy dobrego chleba nie będzie. Był niepokój o to, czy odpowiednio zaiskrzy w chwili, kiedy ciasto dojrzało. Ale nie pamiętam nazwy tego przyrządu do wywoływania iskier. No i zamykano okna na czas wsuwania chleba do pieca, *kab chleba ni praduło,* bo jak *praduło,* to *budzia ni chleb, a adzin zakalac abo cełу papenkaje.* Chleb był rozumiany jako żywy organizm, który może „dostać zapalenia płuc", jak *jaho praduja.* Bo jak chleb *praduja ta chleb zachwareja*. U was też tak było?

– Nie. Nie przypominam sobie. Ależ to pięknie brzmi: *bo jak chleb praduja, ta chleb zachwareja*. U nas ojciec i matka osiągnęli mistrzostwo w pieczeniu chleba. Nie było tak, żeby skórka odchodziła od ośródki, albo żeby się zakalec zrobił. Był pieczony z dobrej mąki, ciasto było dobrze wygniecione. Nie czerstwiał. Nie zmieniał smaku. Trochę twardniał. Chleba nikt nie wyrzucał, bo każdy wiedział, ile pracy kosztuje jego upieczenie. No i wtedy nie było takiej postawy konsumpcyjnej, żeby co dnia mieć świeżutki chleb, a wczorajszy wyrzucić. Pamiętasz, nasza znajoma Niemka Mathilde nigdy nie wyrzucała chleba. I Rainer nigdy nie wyrzuca. Zjada kanapki z podróży, nawet jeśli stwardniały. Nawet po trzech dniach zjada powoli swoje podróżne kanapki, kiedy do nas przyjeżdża. Starzy ludzie, jak im upadła kromka, to ją podnieśli i pocałowali. Te chleby, które się kupuje, te krojone, kiedy jeszcze ciepły bochenek, to się zlepiają i są zbyt równe. Dawniej tak każdy krajał, jak mu wyszło, cieniej, grubiej. Tak, jak lubił. Ten pokrojony szybciej schnie, szybciej czerstwieje i brzydko czerstwieje. Poza tym po kilku dniach obsiada go pleśń, zielenieje. Co za wygodnickiej podejście, że musi być pokrojony, a do tego równiutko. Nie jestem sentymentalny, ale kiedy przechodzę obok piekarni na Jagiellończyka, to coś się ze mną dzieje, czuję zapach pieczonego chleba, a wraz z nim utracony raj dzieciństwa. Zapach chleba jest święty. Żaden chemiczny zapach nie dorówna zapachowi pieczonego chleba.

– Rzeczywiście to aż tak miły zapach, że zdaje się święty. Pamiętam go. Obok tej piekarni na Jagiellończyka dawno nie przechodziłam. Ojciec, kiedy komuś coś leciało z rąk, powtarzał ze śmiechem: *a tabie szto, chleb ruki paabjadaŭ?* Albo: *bułki tabie ruki paabjadli?* Albo po prostu stwierdzał: *baczu, szto chleb ruki paabjadaŭ*. Nie mam pojęcia, skąd wytrzasnął to powiedzenie. Matka z kolei powtarzała coś takiego: *ruki parabilisa niezgrabojdami*. Od ciężkiej pracy, od starości ręce stają się drewniane. A wiesz, że o tym krojonym chlebie od dawna są ludowe polskie mądrości? Na przykład: Chleb cudzym nożem krajany – niesmaczny. Albo: Krajany chleb nie ma pana. Dawniej chleb sam w sobie był posiłkiem.

– Takie przysłowia mamy? Mieliśmy. Podstawą egzystencji jest praca fizyczna, rozumiana nie jako zło, ale jako coś naturalnego. Nawet jeśli jest to obowiązek, to nadający życiu sens i wynikający z życia.

– To była konieczna do życia krzątanina, życie niemal filozoficzne. Jest takie nasze powiedzenie*: Żywi dniom, aby da wieczara*. Właśnie. Trzeba coś robić. Trzeba wszystko zrobić, co jest konieczne, aby potem walnąć się spać i spać spokojnie i mocno. Niedokończona praca wybudza. Nagli do wstawania o świcie, *bo heta ni zroblana i toje ni zroblana, a uczora trebo było heta zrabić.* Nie pamiętam całego procesu robienia chleba, to znaczy nie pamiętam robienia ciasta. No i musiał być zakwas. Zakwas można było przechować do następnej ceremonii pieczenia chleba. O sposobach przechowywania zakwasu poczytać w Internecie. Tam mowa o tym, że obecnie piekarze skracają okres przyrządzania zakwasu. I chleb nie jest już ten sam. Wszystko obecnie musi ulegać skróceniu. Po co? Przecież robienie chleba to proces ciągły. Proces robienia zakwasu wcale nie musi być skracany, bo przecież może się zazębiać z już pieczonym chlebem. Po co ten pośpiech w każdej dziedzinie? Dzisiaj są maszynki do domowego pieczenia chleba. E, to już nie to. To tylko imitacja dawnego sposobu pieczenia chleba. Poczucie, że sami pieczemy chleb to za mało dla chleba. Nie będzie tamtego smaku. Skrócony proces zawsze negatywnie wpływa na produkt. Każdy skrócony proces tak wpływa na produkt. Nawet wiersza tak nie można napisać, szybciej niż trwa sam proces. Jeszcze trzeba było przygotować rozczyn. *Trebo razczynić ciesto*. Pamiętam najpiękniejsze na świecie słowo, związane z chlebem: *całuszka*.

– *Całuszka?* Co to?

– Piętka chleba.

– Ale ładnie!

– A chlebowa skórka to *skarynka. Całuszka* wywodzi się z „całości", ale także pokrewne są tu znaczenia: *celić* – leczyć, *całować* – witać się. *Cełу* ma znaczenie: nienaruszony, dziewiczy. W słowie *całuszka* zbiegają się te wszystkie znaczenia. Odkrajamy od świeżego chleba *całuszkę* i niemal ją całujemy, aby się wgryźć. *Całuszka* jest zgrabniejsza, kiedy bochenek jest okrągły lub owalny. W prostokątnym *całuszka* jest duża. U nas, jeśli ktoś właśnie upiekł chleb, to w formie daru pokaźny kawałek niósł do sąsiadów, którzy już swój chleb w danym tygodniu zjedli, albo tylko po to, żeby pochwalić się gatunkowością chleba, a raczej – podzielić się smakiem udanego chleba. Niesiono niezmiennie owinięty w białe czyste płótno i ostrożnie, jak skarb. Płótno oczywiście obdarowani zwracali, ale zdarzało się, że obdarowujący zostawiali chleb wraz z płótnem. Chleb był tak smaczny, że się go jadło bez masła, bez wędliny. Najbardziej smakował z zsiadłym mlekiem. Ale bym zjadła ciepłą *całuszkę!* Nie gołą. Posmarowałabym masłem, a ono by się lekko

topiło, a na to dałabym świeżego miodu. Raj w ustach. W ludowych wierzeniach białoruskich podczas ceremonii pieczenia chleba w kuchni mogła przebywać tylko kobieta. Według tych prastarych wierzeń, kobietę Bóg ulepił z chleba. Chleb był darem boskim. Jeśli chleb rozpękł się podczas pieczenia, oznaczało to śmierć w rodzinie. Niepożądane także była wizyta kogoś obcego, kiedy piekło się chleb. Przeszkadzał w procesie pieczenia udanego chleba, wtrącał się jako coś obcego, przerywał proces. Nie można się było skupić. Pieczenie chleba to nie była czynność machinalna, bez namysłu. No i ceremonia pieczenia chleba była prawdziwą walką pomiędzy Bogiem a Szatanem. Uda się chleb, czy nie? A to wierzenie, ze to kobieta była ulepiona z chleba przekształciło się w kuriozum, że to szlachtę Bóg ulepił z chleba, a chłopów z gliny.

– Nieźle działo się z tym wierzeniem. Szlachta czasem rzeczywiście wyglądała jak ulepiona, nie tyle z chleba, co z zakalca. Te podstrzyżone karki.

– Wierzono też, że jeśli w czasie pieczenia dwa chleby się zrosną, to małżeństwo nigdy się nie rozpadnie. Jak się zrosły, to w domu było wesoło. Nasze dawne wierzenia pomagały w pracy domowej, w krzątaninie. Zachowaliśmy do dziś poczucie, że nasze otoczenie to coś żywego, że ziemia jest żywa, że dom jest żywy. Trudno taką wiarę utrzymać w wieżowcu. Tu się nie gnieżdżą *damawiki*, domowe duchy. Trudno nam żyć w miastach, bo się od tego związku z ziemią nigdy nie odzwyczaimy. W wioskach było ciężko, ale w miastach mamy też ciężko. Za mało drzew, trawy. Dusimy się i od miejskiej pracy, ale wracać nie chcemy. Jeszcze był chleb weselny, *karawaj*. To z najlepszej mąki, z żółtkami i masłem. Trudno to nazwać ciastem czy tortem. To był taki lepszy chleb. Też się go piekło w piecu chlebowym. Kiedy zaczął wydawać odgłosy cichego pukania jak w drzwi, to był gotowy. *Trebo miasić chleb. Miasić. Zamiasić ciesto. Razczynić i zamiasić chleb. Zamieszywaju. Na czuży karawaj rota ni razdziaŭlaj. Da Jura chleb maja i durań. Chleb płacza, kali jaho darmo jadziać*. Nasze dawne słowa wprost skaczą ku mnie z przeszłości jak stada zajęcy. Drzwice do pieca chlebowego i do *plity* były piękne. We wzory. A w poprzednim, jeszcze carskim, kolejowym domu, kafle były specyficznie białe, aż srebrne. W tym drugim kolejowym, który znasz, kafle były zwykłe, żółtawe. Mówię o tym z nostalgią, bo to wszystko przeminęło w moim życiorysie. ■

Minął miesiąc

W regionie. 25 listopada w Wojewódzkim Ośrodku Animacji Kultury w Białymstoku odbyły się warsztaty wykonywania Żadanic, czyli białoruskich lalek spełniających życzenia. Są to talizmany, na Białostocczyźnie raczej nieznane, nawiązujące do starej słowiańskiej tradycji. Takie amulety, jak napisali organizatorzy warsztatów, „mają przynosić pomyślność i bogactwo, chronić przed złem, a także pomagać w uzyskiwaniu od losu tego, co upragnione. Mniej lub bardziej świadomie wprowadzamy je do swego otoczenia, wieszając podkowy czy paląc pod koniec zimy Marzannę”.

Na przełomie listopada i grudnia pod hasłem „Głodni Miłosierdzia” rozpoczęła się doroczna akcja Wigilijne Dzieło Pomocy Dzieciom. Po raz 22. Caritas Archidiecezji Białostockiej, Prawosławny Ośrodek Miłosierdzia Eleos i Diakonia Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego sprzedawały świece bożonarodzeniowe. Dochód z nich zostanie przeznaczony na całoroczne dożywianie w szkołach, prowadzenie świetlic środowiskowych, leczenie i rehabilitację oraz letni wypoczynek. 10 groszy ze sprzedaży każdej świecy przeznaczane jest na pomoc dzieciom z zagranicy – w

Фота Міхася Сцепанюка (Polskie Radio Białystok)

6 снежня ў Беларускім музеі ў Гайнаўцы адбыўся вернісаж жывапісу Пятра Гагана з Гайнаўкі (на здымку справа побач дырэктара музея Тамаша Ціханюка). Мастак малюе з 1972 г. На карцінах найбольш адлюстроўвае месцы, падзеі і дух Падляшша, у тым ліку Белавежскую пушчу. Выставу можна глядзець да канца студзеня.

tym roku wsparciem zostaną objęte dzieci uchodźców z Syrii i Iraku.

W pierwszym tygodniu grudnia w Białymstoku odbył się 10. Międzynarodowy Festiwal Filmów Krótkometrażowych „Żubroffka". Ideą festiwalu jest spotkanie kultur Wschodu i Zachodu, a Białystok jest miejscem, które je łączy. W konkursie oceniano ponad sto filmów z całego świata, m.in. z Polski, Białorusi, Rosji, Chile, Francji, Niemiec, Iranu czy Tajwanu. Grand Prix zdobył krótkometrażowy film „Koniec świata" w reżyserii Moniki Pawluczuk. Organizatorem festiwalu jest Białostocki Ośrodek Kultury.

W dniach 4-5 grudnia w Białymstoku i Kruszynianach (w niedawno otwartym Centrum Edukacji i Kultury Muzułmańskiej Tatarów Polskich) odbyło się sympozjum naukowe pod nazwą „Kitab, chamaił jako nośniki kultury, tradycji i zachowań Tatarów polskich". Kitaby i chamaiły związane są z islamem. To rodzaj modlitewników, służących do prywatnego kultywowania religii, zbiory zasad religijnych. Ręcznie przepisywane, często były jedynymi książkami w domu, więc zapisywano tam też ważne wydarzenia z życia rodziny, np. daty narodzin i śmierci poszczególnych jej członków czy inne ważne informacje, np. długi. Spotkanie naukowców z Polski, Litwy i Białorusi związane było też z jubileuszem 90-lecia działalności Związku Tatarów RP (w 1925 r. w Wilnie powstał Związek Kulturalno-Oświatowy Tatarów RP, do którego nawiązuje współcześnie istniejąca organizacja). W ostatnim spisie powszechnym pochodzenie tatarskie zadeklarowało ok. 2 tys. obywateli Polski.

6 grudnia w Hajnowskim Domu Kultury odbył się już po raz jedenasty Wieczór Prawosławnej Poezji Religijnej. Przed publicznością wystąpili laureaci Konkursu Recytatorskiego Prawosławnej Poezji Religijnej „Poezja źródeł", który odbył się 26 listopada. W tym roku do konkursu przystąpiło 142 uczniów. Recytowali oni po dwa wiersze, w tym jeden z nich w języku białoruskim, łemkowskim, polskim, ukraińskim, rosyjskim lub cerkiewnosłowiańskim. Konkurs został zorganizowany przez doradcę metodycznego ds. nauczania religii prawosławnej dr Lillę Busłowską przy współpracy parafii Świętej Trójcy w Hajnówce i Bractwa Młodzieży Prawosławnej przy tej parafii oraz Hajnowskiego Domu Kultury. Finansowo wsparł go Urząd Miasta w Hajnówce.

8 grudnia w białostockim oddziale IPN odbyła się uroczystość wręczenia Krzyży Wolności i Sprawiedliwości, przyznanych przez Prezydenta RP Andrzeja Dudę dwudziestu jeden działaczom I Solidarności w regionie. Odznaczenia wręczył prezes IPN, Łukasz Kamiński. Wśród odznaczonych znalazł się prof. Oleg Łatyszonek z Uniwersytetu w Białymstoku, prezes Białoruskiego Towarzystwa Historycznego.

8 grudnia premier Beata Szydło powołała na urząd wojewody podlaskie-

Фота Улі Шубзды (Радыё Рацыя)

Прафесар Алег Латышонак – адзначаны на пачатку снежня Крыжам Свабоды і Салідарнасці – сказаў, што не верыць у рух падобны да польскай „Салідарнасці" ў Беларусі

Statystyka nauczania języków mniejszości

Kuratorium oświaty w Białymstoku opublikowało dane dotyczące nauczania języków mniejszości narodowych w województwie podlaskim (stan na koniec września 2015). W tym roku szkolnym języków białoruskiego, litewskiego i ukraińskiego uczy się w sumie 3868 uczniów w 64 szkołach podstawowych, gimnazjach i liceach. W roku szkolnym 2014/2015 było to, odpowiednio, 3931 uczniów w 69 placówkach oświatowych. Najwięcej dzieci uczy się języka białoruskiego (2912 – 69 uczniów mniej niż rok temu), następny jest litewski (571 osób – spadek o 14 uczniów), potem ukraiński (385 uczniów – wzrost o 20). Zdaniem kuratorium, spadek ogólnej liczby uczniów uczęszczających na naukę języków mniejszości narodowych w regionie to przede wszystkim efekt niżu demograficznego. Z kolei większa liczba uczniów uczęszczających na język ukraiński może wynikać z sytuacji na Ukrainie i przyjazdu uchodźców z tego kraju do Polski.

go senatora PiS Bohdana Paszkowskiego. W przeszłości pełnił on już tę funkcję w rządzie Jarosława Kaczyńskiego. Bohdan Paszkowski jest prawnikiem, absolwentem białostockiej filii Uniwersytetu Warszawskiego. Na początku lat 90. ukończył aplikację sędziowską, a następnie radcowską. Od 2007 roku, czyli już trzecią kadencję, sprawuje mandat podlaskiego senatora w barwach PiS.

Maciej Owsiejczuk, student trzeciego roku Politechniki Białostockiej, został nowym przewodniczącym Bractwa Młodzieży Prawosławnej w Polsce. Decyzję podjęto podczas Walnego Zgromadzenia, które odbyło się 12 grudnia na Świętej Górze Grabarce. Uczestniczyło w nim niemal stu delegatów parafialnych bractw głównie z Podlasia, ale także z Warszawy i województwa lubelskiego. Przez ostatnie sześć lat bractwem kierowała Marta Całpińska. Podczas zjazdu młodzież nadała także tytuł honorowego członka Bractwa o. Mikołajowi Ostapczukowi, który przez niemal 20 lat pełnił funkcję opiekuna duchowego tej organizacji. Obecnie zastąpi go o. Paweł Szwed z Białegostoku. Bractwo Młodzieży Prawosławnej w Polsce istnieje od 35 lat.

16 grudnia w białostockiej kawiarni Fama odbyło się spotkanie pod hasłem „Podlaski dizajn – ścieżki inspiracji dla przemysłów kreatywnych w regionie!". Dyskutowano na nim przede wszystkim o możliwościach wykorzystania wyjątkowych dóbr kultury Podlasia jako źródła inspiracji dla współczesnego wzornictwa. Powoływano się tu m.in. na doświadczenia z działań Stowarzyszenia Drumla w ramach inicjatywy „Dialogi z Sąsiadami 3 – Śladami znaczeń wzornictwa ludowego na pograniczu polsko-białoruskim". Jedną z uczestniczek dyskusji była Magdalena Pietruk, założycielka marki Xoroshe. Organizatorami debaty było Stowarzyszenie Drumla oraz Białostocki Ośrodek Kultury.

19 grudnia w Galerii Krynki otwarto wystawę Martyny Ścibior „Zamiary sześcianu pozostają nieznane". Martyna Ścibior (rocznik 1985) dyplom „Etapy" zrobiła w 2012 r. w Pracowni Przestrzeni Malarskiej Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie prof. Leona Tarasewicza (jest on kuratorem jej obecnej ekspozycji) i dr Pawła Susida. Studiowała też w Pracowni Działań Przestrzennych prof. Mirosława Bałki na tejże ASP, na wydziale Sztuki Mediów. Wystawa przygotowana przez Fundację Villa Sokrates będzie czynna do 30 stycznia 2016 r.

19 grudnia w Muzeum Ikon w Supraślu otwarto nową część stałej wystawy pt. „Tradycje ikonograficzne staroobrzędowców". Zgromadzono na niej 80 zabytkowych ikon staroobrzędowców głównie z XVIII i XIX w.; najstarsze są z XVII w. Prezentowane ikony pochodzą ze zbiorów Muzeum Ikon, ale też z Muzeum Sztuki w Łodzi, Muzeum Łowiectwa i Jeździectwa w Warszawie oraz kolekcji prywatnej. Nowa wystawa to podsumowanie dwóch tegorocznych projektów, w ramach których odrestaurowano i zakupiono zabytkowe ikony staroobrzędowców. Projekty zostały dofinansowane przez ministerstwo kultury.

20 grudnia kilkaset osób wzięło udział w ekumenicznej, miejskiej wigilii, zorganizowanej na Rynku Kościuszki w Białymstoku. Dzieliły się one opłatkiem, śpiewały kolędy, a także zostały pobłogosławione przez duchownych katolickiego i prawosławnego. Taką wigilię co roku organizuje – głównie z myślą o samotnych i ubogich – białostockie Stowarzyszenia Pomocy Rodzinie „Droga" wspólnie z władzami Białegostoku. Dla przybyłych mieszkańców przygotowano m.in. kilkanaście tysięcy pierogów, kilka ton bigosu oraz tysiąc bochenków chleba.

„Rondo pamięci bieżeństwa 1915 roku" – tabliczka o takiej treści pojawi się na przecięciu trasy generalskiej i ul. 1. Armii Wojska Polskiego w Białymstoku. Białostoccy radni swoją decyzją uczcili tych, któ-

Doradcy ds. mniejszości przy prezydencie Białegostoku nie będzie

Prezydent Białegostoku Tadeusz Truskolaski od 1 stycznia 2016 r. zrezygnował z usług doradców. Do tej pory miał ich trzech. Jednym z nich był Marek Masalski, dyrektor Prawosławnego Ośrodka Miłosierdzia Eleos, który doradzał w sprawach społecznych i mniejszości narodowych.

Rozstanie z doradcami Truskolaski zapowiedział jeszcze wiosną, uzasadniając to względami oszczędnościowymi. Ich zatrudnienie wynikało z porozumienia z białostocką Platformą Obywatelską, która z kolei ma podpisaną umowę o współpracy z Forum Mniejszości Podlasia. Truskolaski w wyborach startował z własnego komitetu, zaś popierająca go PO uzyskała stosunkowo słaby wynik. W ubiegłej kadencji jednym z wiceprezydentów był rekomendowany przez Forum Mniejszosci Podlasia przedstawiciel społeczności prawosławnej (Aleksander Sosna). Forum w ostatnich wyborach do rady miasta wprowadziło tylko jednego radnego (Sławomira Nazaruka). Tak słaby wynik przełożył się też na dobór przez Truskolaskiego swych współpracowników. Ze środowiska prawosławnego powołał on już nie zastępcę, a tylko doradcę i też do czasu, wykorzystując program oszczędnościowy dla magistratu.

Z kolei nowemu wojewodzie podlaskiemu, Bohadanowi Paszkowskiemu, m.in. w sprawach mniejszości będzie doradzał Roman Czepe, były burmistrz Łap i były poseł PiS, obecnie radny powiatu białostockiego.

28-ае „Бязмежжа”

18-20 снежня прайшоў на Беласточчыне XXVIII літаратурны семінар „Бязмежжа”. Як штогод у Новым Ляўкове сустрэліся беларускія літаратары і паэты ды журналісты з Беласточчыны і Беларусі, каб абмеркаваць, што важнага апошнім часам адбылося ў беларускай літаратуры. Удзельнікі семінара гаварылі пра Нобелеўскую прэмію Святланы Алексіевіч, таксама пра польска-беларускія культурныя кантакты, знаёміліся з навейшымі беларускімі выданнямі (м.інш. крынскага фонду Віля Сакратас) ды дакументальным кіно Міколы Ваўранюка. Свае новыя творы прэзентавалі м.інш. Янка Трацяк (заходнебеларускую раман-хроніку „Саветы”, пра падзеі 1939 года) і Уладзімір Арлоў („Імёны Свабоды”).

У час заключнай вячэры, якая адбывалася ў пятую гадавіну Плошчы, удзельнікі ўзнялі – стоячы – тост за беларускіх герояў.

„Бязмежжа” завяршылася ў Беластоку, падвядзеннем вынікаў XVIII агульнапольскага літаратурнага конкурсу „Дэбют”, сарганізаванага – падобна як семінар – Праграмнай радай Тыднёвіка „Ніва” і Беларускім саюзам у Польшчы.

Паводле Радыё Рацыя

Радыё Рацыя

Віктар Стахвюк (Трасцянка) і Ала Петрушкевіч (Мінск) над навейшай кніжкай Янкі Трацяка

rzy przed stu laty opuścili swe miejsca zamieszkania, uciekając przed armią niemiecką. Byli to głównie prawosławni Białorusini z naszego regionu. W poprzednich miesiącach podobne ronda na tej arterii komunikacyjnej za patronów otrzymały Krzysztofa Putrę, Jana Nowaka-Jeziorańskiego, Antoniego Wiszowatego, prawosławnego biskupa Mirona Chodakowskiego (zginął w katastrofie smoleńskiej); pojawiły się tu też rondo Żołnierzy Wyklętych oraz rondo Męczeństwa Kresowian.

Przez cały grudzień zwolennicy utworzenia nowej gminy Grabówka protestowali na drodze prowadzącej do przejścia granicznego w Bobrownikach, blokując strategiczne rondo. Protestujący na kilka godzin utrudniali ruch w godzinach szczytu, przechadzając się z transparentami po przejściu dla pieszych. Ponadto przedstawiciele miejscowości, które miały wejść w skład podbiałostockiej gminy Grabówka, złożyli 4 grudnia w MSWiA sprzeciw wobec planów rządu. W pracach legislacyjnych jest bowiem projekt rozporządzenia uchylającego decyzję o powstaniu tej gminy (na stronach rządowych ukazał się projekt rozporządzenia Rady Ministrów, mocą którego miałoby być uchylone rozporządzenie RM z lipca, o utworzeniu od 1 stycznia 2016 r. dwóch nowych gmin: Szczawa – Małopolskie i Grabówka – Podlaskie).

430 litrów nielegalnego alkoholu oraz blisko 6 tysięcy litrów zacieru, a także aparatura do produkcji bimbru wpadło w ręce celników w lesie w okolicach Królowego Mostu w gminie Gródek. Celnicy i policjanci ujęli na gorącym uczynku osobę nadzorującą pędzenie bimbru. Grozi mu wysoka grzywna lub kara pozbawienia wolności. Niedostępne tereny Puszczy Knyszyńskiej w gminie Gródek uważane są za jedno z największych zagłębi bimbrownictwa nie tylko na Podlasiu, ale i w kraju.

Największy w historii podlaskiej Służby Celnej przemyt bursztynu udaremnili celnicy z przejścia granicznego w Bobrownikach. 15 kilogramów nieoszlifowanych kamieni, o rynkowej wartości ok. 15 tys. zł, próbował nielegalnie przewieźć do Polski 34-letni obywatel Białorusi. Za przemyt mężczyzna odpowie przed sądem. Grozi mu wysoka grzywna.

W kraju. W dniach 4-6 grudnia przebywał z wizytą w Polsce arcybiskup Konstantynopola Bartłomiej, patriarcha ekumeniczny. Do Warszawy przybył na zaproszenie metropolity warszawskiego i całej Polski Sawy. 5 grudnia wziął udział w poświęceniu kamienia węgielnego cerkwi św. Sofii – Mądrości Bożej w Warszawie. Starania o pozwolenie na jej budowę trwały od 2004 r. i zostały zwieńczone pozytywną decyzją prezydenta Warszawy z 21 kwietnia 2015 r. Projekt świątyni został opracowany przez warszawskiego architekta Andrzeja Markowskiego i wzorowany jest na konstantynopolitańskiej świątyni Hagia Sophia.

13 grudnia w Centrum Kultury Prawosławnej w Warszawie odbyła się impreza pod nazwą „Spotkanie z kulturą białoruską”. Honorowy patronat objął nad nią prawosławny metropolita warszawski i całej Polski Sawa oraz ambasador nadzwyczajny i pełnomocny Republiki Białoruś w RP Aleksander Averyanov. Po odprawionej liturgii i warsztatach rękodzieła, otwarto wystawę białoruskich artystów zatytułowaną „Anielskie spotkania”. Dopełnieniem spotkania z kulturą białoruską był bożonarodzeniowy kiermasz tradycyjnego rękodzieła oraz koncert białoruskich kolęd w wykonaniu Chóru Kaplicy Akademickiej. Imprezę zorganizowały wspólnie Białoruskie Centrum Kulturalne i Centrum Kultury Prawosławnej w Warszawie.

W Republice Białoruś.3 grudnia w niezależnej Galerii „U” w Mińsku zaprezentowano Wirtualne Muzeum Sowieckich Represji w Białorusi. Na nowym portalu zamieszczono rozmowy z ofiarami represji, dokumenty oraz zdjęcia związane ze zbrodniami czasów stalinowskich. Muzeum powstało staraniem kilkunastu wolontariuszy, m.in. historyków, archiwistów i filologów. Inspiratorem był znany protestancki pastor Ernest Sabiła, który za czasów sowieckich ponad 13 lat spędził w łagrach za poglądy religijne. Wstąpił on z ideą odwiedzania represjonowanych i tak powstały pierwsze wywiady. W sumie nagrano ich dotąd około 80.

10 grudnia Ministerstwo Handlu Białorusi poinformowało o wprowadzeniu moratorium na wzrost cen towarów konsumpcyjnych w okresie przedświątecznym oraz w same święta noworoczne. Ministerstwo zwróciło się w tym celu do branżowych ministerstw oraz państwowych koncernów. Wobec tych, którzy do moratorium się nie dostosują, zapowiedziano „odpowiednie środki”. Prezydent Aleksander Łukaszenka uznał w listopadzie za priorytet walkę z inflacją. Według opublikowanych danych państwowego urzędu statystycznego Biełstat, w listopadzie ceny w Białorusi wzrosły o 0,5 proc., co oznacza, że inflacja od początku roku wyniosła 10,4 proc. Najbardziej w ubiegłym miesiącu podrożały jajka (o 5,8 proc.), papierosy (4,2 proc.) oraz warzywa (3,2 proc).

11 grudnia białoruskie media poinformowały o zatrzymaniu w Brześciu mężczyzny podejrzewanego o związki z tzw. Państwem Islamskim. 28-latek urodzony w Czeczenii był poszukiwany międzynarodowym listem gończym jako uczestnik nielegalnej formacji zbrojnej. Brał prawdopodobnie udziałw szkoleniach organizowanych dla bojowników PI. Kilka dni później minister spraw wewnętrznych Ihar Szuniewicz oświadczył, że w sumie około dziesięciu Białorusinów wyjechało walczyć po stronie Państwa Islamskiego.

W dniach 16-18 grudnia trwał Tydzień Polskiego Teatru w Mińsku. Celem imprezy, przygotowanej przez ambasadę polską, było zaprezentowanie nowych form i trendów w teatrze polskim, w tym m.in. teatru eksperymentalnego i teatru ulicznego. Odbyły się również warsztaty prowadzone przez aktorów Teatru Biuro Podróży z Poznania, wykład Klaudiusza Święcickiego na temat twórczości Tadeusza Kantora oraz spotkania z artystami Teatru Ósmego Dnia z Poznania i Akademii Ruchu z Warszawy.

W ciągu 11 miesięcy tego roku produkt krajowy brutto Białorusi skurczył się o prawie 4 proc. Recesję potwierdził Państwowy Komitet Statystyczny, według którego PKB w tym okresie wyniósł równowartość 43,1 mld dolarów. To 96,1 proc. wartości odnotowanej w tym samym okresie ubiegłego roku. Zdecydowanie spadł popyt na białoruskie produkty, np. tak sztandarowych producentów jak Horyzont, Mińska Fabryka Traktorów (MTZ), czy Zakłady Samochodów Ciężarowych MAZ. Spada zatrudnienie w fabrykach oraz pogarsza się ich sytuacja finansowa. Zaczynają się pojawiać przykłady niewypłacania pensji pracownikom, bądź zastępowania ich konkretnymi produktami, np. w Witebsku jeden z pracodawców zamiast pieniędzy zaproponował talony na buty.

„Mieszkający” w rezydencji w białoruskiej części Puszczy Białowieskiej Dziadek Mróz został w okresie przedświątecznym zsypany listami od dzieci nie tylko z Białorusi, ale też z Rosji, Ukrainy, Niemiec, Kazachstanu, Chin i innych państw. Odbierał ich po kilkaset dziennie, a co waż-

Nobel to za mało?..

Do ministerstwa kultury w Mińsku wpłynął list, podpisany przez 334 osoby, z wnioskiem, by nadać laureatce literackiego Nobla Swiatłanie Aleksijewicz najwyższą nagrodę państwową – tytuł „Bohatera Białorusi”. Białoruscy urzędnicy odpowiedzieli odmownie. W uzasadnieniu czytamy m.in., że tytuł „Bohatera Białorusi” jest najwyższym wyróżnieniem Republiki Białorusi i jest przyznawane za wyjątkowe zasługi wobec państwa i społeczeństwa, związane z czynami dokonanymi w imię wolności, niepodległości i dobrobytu Republiki Białoruś. W związku z tym Swietłana Aleksijewicz obecnie nie może otrzymać tytułu „Bohatera Białorusi”. Dotychczas tytuł „Bohatera Białorusi” przyznano jedenastu osobom. Są to głównie urzędnicy, dyrektorzy fabryk i kołchozów, którzy zostali uhonorowani za „wkład” w rozwój przemysłu czy rolnictwa . Na liście znajduje się też białoruska biathlonistka, trzykrotna medalistka olimpijska Daria Domraczewa i – zmarły w 2013 r. – zwierzchnik białoruskiej Cerkwi prawosławnej metropolita Filaret.

ne, na wszystkie odpowiadał jeśli tylko był na nich adres zwrotny. Dziadek Mróz jest świeckim odpowiednikiem Świętego Mikołaja, spopularyzowanym na terenie byłego ZSRR w czasach sowieckich. Prezenty wręcza w Sylwestra. Za jego oficjalną rezydencję uważa się miasto Wielki Ustiug w północnej Rosji, ale ma też swoją siedzibę w Białorusi, w Puszczy Białowieskiej.

Na świecie. Przedstawiciele Unii Europejskiej, w tym szef Rady Europejskiej Donald Tusk, szef Komisji Europejskiej Jean-Claude Juncker oraz szefowa dyplomacji UE Federica Mogherini odpowiedzieli na list białoruskiej opozycji, która apelowała o powiązanie pełnego zniesienia sankcji wobec Mińska m.in. z wprowadzeniem zmian do ordynacji wyborczej Białorusi. Przedstawiciele UE odnieśli się ogólnikowo do postulatów białoruskiej opozycji, pisząc m.in. w swoim liście, że „istnienie silnej opozycji to życiowa konieczność dla rozwoju demokratycznych i pluralistycznych społeczeństw". Zapewnili też, że UE jest zaangażowana w wielostronne zabiegi mające na celu poprawę unijno-białoruskich stosunków i ma nadzieję na zwiększenie kontaktów oraz sfer współpracy z Mińskiem. Przypomnijmy, że 29 października UE zawiesiła na cztery miesiące sankcje wobec białoruskich urzędników

Od 7 grudnia Rosja zaostrzyła kontrolę owoców i warzyw wwożonych z Białorusi. Dla reeksportowanych produktów wymagane jest potwierdzenie autentyczności certyfikatów fitosanitarnych, na podstawie których Białoruś wydaje zaświadczenia reeksportowe. Rosyjskie władze oświadczyły, że krok ten podjęto, by zapobiec wwożeniu z Białorusi na terytorium Rosji produktów niewiadomego pochodzenia w oparciu o sfałszowane certyfikaty, w tym tych, które objęte są rosyjskim embargiem na produkty żywnościowe z krajów UE. Od sierpnia 2014 roku, kiedy Rosja wprowadziła embargo na produkty żywnościowe z UE, m.in. na owoce i warzywa, Białoruś podwoiła eksport owoców do Rosji.

10 grudnia – w rocznicę śmierci fundatora nagrody swego imienia Alfreda Nobla – w Sztokholmie odbyła się ceremonia wręczenia nagród w pięciu kategoriach, w tym w dziedzinie literatury. Uczestniczyła w niej tegoroczna białoruska laureatka Swiełana Aleksijewicz. Podczas uroczystości laureaci nie zabierają głosu – profesorowie szwedzkich placówek naukowych wygłaszają jedynie laudacje. Noblistka swoją mowę wygłosiła (zgodnie z tradycją) w Szwedzkiej Akademii 7 grudnia. Był to rodzaj autobiografii pod tytułem „Przegrana bitwa". Nagroda Nobla jest najbardziej prestiżowym wyróżnieniem na świecie. Laureaci otrzymują pamiątkowy medal, ręcznie kaligrafowany dyplom oraz czek opiewający na 8 mln koron szwedzkich (ok. 3,7 mln zł). Białoruskie władze zupełnie zignorowały ten doniosły akt – jak powiedziała Swietłana Aleksijewicz, nie otrzymała oficjalnych gratulacji od władz białoruskich, nie skontaktował się z nią żaden przedstawiciel białoruskiej ambasady w Sztokholmie. Żadna z białoruskich stacji telewizyjnych nie transmitowała na żywo sztokholmskiej ceremonii.

18 grudnia rosyjskie MSZ poinformowano o cofnięciu akredytacji dziennikarskiej wieloletniemu korespondentowi „Gazety Wyborczej" w Moskwie Wacławowi Radziwinowiczowi. Jest to odwet za odesłanie do Rosji Leonida Swiridowa, dziennikarza Międzynarodowej Agencji Informacyjnej, którego polskie służby podejrzewały o szpiegostwo. Polski dziennikarz nie otrzymał żadnych oficjalnych dokumentów w tej sprawie, a jedynie ustny nakaz od rosyjskiego urzędnika – w ciągu 30 dni musi opu-

Ministerialne dotacje na 2016 r.

Po zmianie rządu sprawy mniejszości narodowych, dotychczas będące w gestii ministerstwa administracji i cyfryzacji, przeszły do nowego ministerstwa spraw wewnętrznych i administracji. 15 grudnia jego minister podjął decyzję w sprawie podziału dotacji na realizację w roku 2016 zadań mających na celu ochronę, zachowanie i rozwój tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowanie i rozwój języka regionalnego. Łączna pula środków na ten cel wynosić będzie 15,6 mln zł, czyli tyle ile w minionym roku.

Ministerialne dotacje są podstawą działalności naszych organizacji, podobnie jak większości stowarzyszeń i fundacji innych mniejszości. Z tych środków finansowane jest wydawanie prasy i publikacji książkowych, wspierane są audycje nadawane przez stacje niepubliczne, projekty internetowe, festiwale, koncerty, festyny, przeglądy twórczości, konkursy poetyckie, recytatorskie i piosenkarskie, wspierana jest działalność amatorskich zespołów artystycznych. Z oddzielnej puli finansowane są inwestycje.

Naszym organizacjom takowych tym razem nie przyznano. Starał się o nie związek Szczyty – na zakup wyposażenia i modernizację instalacji grzewczej.

Z uwagi na niezmienioną pulą środków dotacje przeważnie zostały przyznane na dotychczasowym poziomie (tak jest także w przypadku Czasopisu).

Lista dotowanych przedsięwzięć w większości jest ta sama od lat (imprezy cykliczne oraz wydawanie periodyków). Pojawiło się jednak kilka nowych dotowanych inicjatyw. Wsparcie po raz pierwszy otrzyma Fundacja Teatr Czrevo aktorki Joanny Troc – na spektakle w białoruskich dialektach.

Przyznano też dotacje na imprezy jubileuszowe BTSK i Niwy, które w 2016 r. będą obchodzić 60-lecie działalności.

Nowością jest też przyznanie dotacji Białoruskiemu Zrzeszeniu Studentów, które przez kilka lat nie mogło się o nie starać z powodu problemów z rozliczaniem się. Sztandarowa impreza tej organizacji – festiwal Basowiszcza – mogła odbywać się nieprzerwanie dzięki dotacji udzielanej ostatnio na ten cel Fundacji Villa Sokrates. W tym roku dofinansowanie otrzyma – na poziomie sprzed roku – znów BZS. Drugą dotowaną imprezą będzie jubileusz 35-lecia organizacji.

Oto lista dotacji dla naszych organizacji. W przypadku przedsięwzięć cyklicznych podano kwotę ubiegłoroczną.

Białoruskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne
- koszty działalności podmiotowej (księgowość, administracja) – 49 000 (49 000)
- wydanie Kalendarza Białoruskiego na 2016 r. – 17 000 (14 000)
- prezentacje zespołów kolędniczych „Gwiazda i kolęda” – 16 000 (16 000)
- Ogólnopolski Festiwal „Piosenka Białoruska 2016” – 141 000 (141 000)
- Święto Kultury Białoruskiej – 25 000 (25 000)
- białoruskie festyny ludowe w dziesięciu miejscowościach – 60 000 (60 000)
- Kupalle – 25 000 (25 000)
- Spotkanie zespołów artystycznych w Bondarach „Bandaroŭskaja Haścioŭnia” – 12 000 (12 000)
- prezentacje zespołów obrzędowych – 24 000 (24 000)
- Konkurs „Śpiewające rodziny” – 10 000 (10 000)
- Uroczystość z okazji 60-lecia Białoruskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego – 17 000

Dotacji nie przyznano na:
- Dożynki Białoruskie

Towarzystwo Kultury Białoruskiej (bliźniacza organizacja BTSK)
- konkurs „Piosenka Białoruska” dla dzieci i młodzieży z przedszkoli, szkół podstawowych i gimnazjalnych – 22 000 (22 000)
- konkurs szkolnych zespołów teatralnych – 14 000 (14 000)
- konkurs „Sceniczne słowo” – 8 000 (8 000)
- konkurs recytatorski „Ojczyste słowo” – 23 000 (23 000)
- działalność białoruskich amatorskich zespołów artystycznych – 85 000 (85 000)

Stowarzyszenie Muzeum i Ośrodek Kultury Białoruskiej w Hajnówce:
- „Pogoń” z kulturą i sztuką – 64 000 (64 000)
- Cykl festynów „I tam żywuć ludzi” – 28 200 (28 200)
- Białoruski Alfabet Sztuki – 28 000 (28 000)
- „Muzyka bez zastrzeżeń” – 6 000 (5 900)
- Kultura na schodach Muzeum – 13 500 (13 500)
- „Cyrylicą pisane” – 22 000 (22 000)
- Białoruska grupa teatralna – 10 400 (5 600)
- Modernizacja stałych ekspozycji Muzeum Białoruskiego w Hajnówce – 40 000

Szczyty – Związek na rzecz Edukacji i Promocji Kultury Białoruskiej
- XXIII Festiwal Białoruskiej Poezji Śpiewanej i Piosenki Autorskiej „Bardaskaja vosień 2016” – 53 000 (50 000)
- cykl spotkań „Tradycyja, suczasnaść, buduczynia” – 23 300 (22 000)
- Majovyja Sustreczy u Szczytach 2016 – 6 700 (6 000)
- III Białoruska Potańcówka w Białymstoku – 15 000 (10 000)

Dotacji nie przyznano na:
- Zakup wyposażenia Szczyty – Związku na rzecz Edukacji i Promocji Kultury Białoruskiej
- Modernizacja instalacji grzewczej w budynku Centrum Edukacji i Promocji Kultury Białoruskiej Szczyty
- Wsparcie funkcjonowania oraz administrowania stowarzyszeniem Szczyty-Związek na rzecz Edukacji i Promocji Kultury Białoruskiej w 2016 roku (20 000)
- Kupalle w Narwi 2016

Białoruskie Towarzystwo Historyczne
- Dotacja podmiotowa dla Białoruskiego Towarzystwa Historycznego na obsługę finansowo-księgową i koszt eksploatacji lokalu – 24000 (24 000)
- „Białoruskie Zeszyty Historyczne” (numery 45, 46) – 32 000 (32 000)
- Wydanie książki „Historia Białorusinów Podlasia”– 75 500

Rada Programowa Tygodnika „Niwa”
- wydawanie tygodnika „Niwa” – 492 000 (492 000)
- XIX Konkurs Poezji i Prozy „Debiut” – 12 000 (12 000)
- XIX Polsko-Białoruskie Warsztaty Literackie „Biazmieża” – 11 000 zł (11 000)

- Warsztaty „Sustreczy Zorki” – 14 000 (14 000)
- Jubileusz 60-lecia Tygodnika Białorusinów w Polsce „Niwa” – 20 000

Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich

- Wydawanie miesięcznika „Czasopis” – 160 000 (160 000)

Białoruskie Stowarzyszenie Literackie Białowieża

- Wydanie rocznika literacko-artystycznego i białoruso-znawczego „Termopile” nr 20 – 12 500 (12 500)

Stowarzyszenie AB-BA

- Studio folkloru i piosenki białoruskiej „Ja naradziŭsia tut” – 16 500 (13 000)
- Koło teatralne „Zabawa w teatr” – 21 000 (16 000)
- Letnie tygodniowe warsztaty etnograficzne „Ja naradziŭsia tut” – 15 000 (15 000)
- Wydanie półrocznika metodycznego dla nauczycieli języka białoruskiego „Biełaruski nastaŭnik” –24 000 (24 000)

Stowarzyszenie Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach

- Wydawanie pisma „Bielski Hostineć” – 15 900 (14 000)
- Działalność zespołu „Małanka” – 14 500 (14 500)
- Jubileusz 25-lecia działalności artystycznej amatorskiego zespołu pieśni białoruskiej Małanka – 4 000
- Żemerwa. Działalność zespołu i studia folkloru tradycyjnego podlaskich Białorusinów – 16 900 (16 600)
- Białoruskie warsztaty etnograficzno-muzyczne na Ziemi Nadbużańskiej – 8 800 (10 000)
- Lato z tradycją. XIII Białoruskie Warsztaty Etnograficzno-Historyczne przy Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach – 5 900 (11 000)
- Ojciec Konstanty Bajko – duchowny, nauczyciel i lekarz. Wydanie czwartej książki z serii “Historia i kultura podlaskich Białorusinów”. Opracowanie wystawy edukacyjnej, prezentującej postać o. Konstantego Bajko – 15 000
- Wydanie tomu poezji Zoi Majstrowicz i Marii Kiryluk – 7 000

Dotacji nie przyznano na:

- PROLOG. Festiwal dawnej kultury muzycznej oraz piśmiennictwa starobiałoruskiego i słowiańskiego. Wydarzenie plenerowe z okazji jubileuszu 520-lecia bielskiego „Prologu” oraz 30-lecia Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach

Fundacja Teatr Czrevo

- III Festiwal Teatralny Ode – 16 000
- Wystawienie cyklu spektakli w dialekcie języka białoruskiego – 8 300

Fundacja Villa Sokrates

- XVII Trialog – 19 000 (0)

Białoruskie Zrzeszenie Studentów

- XXVII Festiwal Muzyki Młodej Białorusi Basowiszcza – 100 000 (100 000)
- 35-lecie Białoruskiego Zrzeszenia Studentów – 8 000

Fundacja Muzyka Cerkiewna

- Mniejszość białoruska w kulturze regionu – XIII Białowieskie Integracje Artystyczne „Peretocze 2016” – 23 000 (23 000)

Fundacja im. Księcia Konstantego Ostrogskiego

- Wydawanie ukazującego różnorakie aspekty społeczno-kulturalnego życia zamieszkujących w Polsce mniejszości narodowych miesięcznika „Sami o Sobie” (dodatek do „Przeglądu Prawosławnego”) – 60 000 (80 000)

Białowieski Ośrodek Kultury

- Ruczajok – zespół białoruskiej mniejszości narodowej – 2 800 (5 050)
- Wieczorki białoruskie w Białowieży– 3000 (3 000)
- Różnogłossie – cykl prezentacji muzycznych białoruskiej mniejszości narodowej – 8 000 (5 740)

Gminny Ośrodek Kultury w Czyżach

- XII Festyn „Kupalinka” – 13 000 (13 000)
- XXIII Jesienne Spotkania z Folklorem Białoruskim – 11 450 (11 000)

Dotacji nie przyznano na:

- Perepelicia – zachowajmy nasze tradycje

Gminne Centrum Kultury w Gródku

- Cykl letnich zabaw przy muzyce białoruskiej w gminie Gródek– 15 000 (15 000)
- Siabroŭskaja Biasieda 2016 – 40 000 (40 000)

Dotacji nie przyznano na:

- Zakup nowych strojów scenicznych zespołowi Rozśpiewany Gródek

Gminny Ośrodek Kultury w Michałowie

- Białoruskie Spotkania Folkowe / Biełaruskija Folk Sustreczy 2016 – 30 000 (30 000)

Centrum Edukacji Obywatelskiej Polska – Białoruś

- Spowodowanie nadawania audycji radiowych w języku białoruskim dla mniejszości białoruskiej zamieszkującej Białystok i Białostocczyznę w 2016 roku (w Radiu Racja) – 200 000 (200 000) ■

Душою ведаюць, сэрцам чуюць…

Мінуў 2015 год. Якім ён быў? Чым запамятаўся? Чаго чакаць ад 2016 года? У каго і ў што верыць? Якія творчыя планы? Гэтыя пытанні напрыканцы мінулага года я задаў беларускім прыгажуням-пісьменніцам Алене Масла, Аксане Спрынчан і Марыне Весялуха. Таленавітыя творчыя жанчыны спецыяльна для нашага „Czasopisu” шчыра на іх адказалі.

Фота Сяргея Чыгрына

Алена Масла

Алена Масла:

– 2015 год стаўся для мяне знакавым. Я доўга шукала радню „па мячу”, звесткі пра майго дзеда Дарожка Сцяпана Бернардавіча. У кнізе „Памяць” Мёрскага раёна запісана, што ён прапаў без вестак 5 траўня 1945 года. А 5 сакавіка 1945 года нарадзіўся мой тата. На фронт, маладому бацьку, бабуля Аміля паспела даслаць ліст з абведзенай далонькай сына… Пакуль бабуля жывая была, я не надта распытвала падрабязнасцяў пра дзеда. У дзяцінстве далёка не ў кожнага стае розуму заглыбляцца ў гісторыю ўласнай сям’і. Я, на жаль, выключэннем не была… А сям’я дзеда Стэфана пасля вайны выехала ў Польшчу. Пакуль былі жывыя яго бацькі (мае прадзед і прабабуля) – сувязь падтрымлівалася. Пасля іх смерці – парушылася. Частка сям’і засталася ў Польшчы, хтосьці з’ехаў ў Канаду і ЗША… Дык вось – мне ўсіх пашчасціла знайсці! І пра дзеда Стэфана я ведаю зараз, што прызываўся ён на фронт у складзе Першай Арміі Войска Польскага, ваяваў у дывізіі Касцюшкі. Загінуў ў апошні дзень Берлінскай аперацыі (а не прапаў без вестак) 8 траўня 1945 года (так распавядалі аднавяскоўцы, якія вярнуліся з фронту і на свае вочы бачылі, як загінуў іх таварыш. Відаць, аскепкам снарада перабіла артэрыю, бо ён умомант сцёк крывёй. Дапамагчы не было ніякай мажлівасці – фарсіравалаі Одэр, зямля трэслася ад страляніны і разрываў снарадаў). Было яму дваццаць тры гады…

Ведаючы, што мой дзядуля прапаў без вестак, у дзяцінстве я марыла знайсці хаця б брацкую магілу, дзе пахаваны мой дзядуля… Зараз я ведаю, што ў сталіцы Польшчы, Варшаве, і ў нямецкім горадзе Зандау стаяць помнікі салдатам Першай Арміі Войска Польскага. Значыць, і помнік майму дзеду Стэфану. Паеду да яго – гэта ў планах на бліжэйшы час.

Вось пра гэта хочацца гаварыць найперш. Душой чую, сэрцам ведаю – на нябёсах мае дарагія прабабуля Дуня, дзед Барнась, дзед Стэфан – цешацца праз тое, што мы тут іх памятаем, што сям’я абяднаная зноў…

У верасні 2015 года я месяц жыла ў Доме творчасці пісьменнікаў і перакладчыкаў у Вентспілсе. Як там хораша было! Атмасфера Дома, новыя знаёмствы, творчыя планы… Адмысловае надвор’е – толькі тройчы за месяц ішоў дождж, астатнія дні – залатыя ад сонца! І менавіта ў Вентспілс – так сталася – мне пачалі прыходзіць адказы на лісты, мае запыты, пошукі – там адбылося маё уз’яднанне з сям’ёй, якога я прагла. Зараз Вентспілс – асаблівае для мяне месца на Зямлі.

Ну, а чым не спадабаўся год… Памятаеце, у Караткевіча, у „Ладдзі Роспачы” ёсць такія словы: „…ёсць адзіная непазбежнасць, адзіная непапраўнасць – гэта смерць. Пакуль яна не прыйшла, усё можа змяніцца тваёй воляй альбо воляй лёсу”…

Я не люблю наракаць. А калі нешта не падабаецца – трэба брацца і рабіць так, як лічыш патрэбным. У жыцці, па-мойму, толькі гэта ад нас і залежыць – на сваім месцы сумленна рабіць сваю справу: датычыць гэта сям’і ці прафесійнай дзейнасці.

У 2016 годзе хочацца верыць у разважлівасць, любоў і мудрасць чалавечую. Інакш мы – статак, узброены да зубоў, здольны пазнішчаць адзін аднаго і планету.

Я пішу пераважна казкі, але ёсць ужо ў мяне некалькі рэчаў „рэалістычных” – апавяданні, невялікая аповесць. Дык вось казачнага шмат што скончыць трэба – канкрэтызаваць не буду, даруйце, не хачу сурочыць.

А вось пра „дарослае” скажу, каб было так, нібыта я паабяцала – і нельга адступіцца. Пачала і паціху пішу аповед „Меліса з таго боку свету”. Гэта пра маю згубленую – і зараз прыдбаную зноў – галінку роду.

Аксана Спрынчан:

– Новы 2015 год сустракалі пад песню мужа Яраша Малішэўскага на словы Ларысы Геніюш „Нехта ноччу”. Таму ўвесь год стаўся геніяльна-беларускім. На Стары Новы год 14 студзеня бацьку Вадзіму Спрынчану споўнілася 65 гадоў, у што я ніяк не магу даць веры, бацька таксама верыць толькі ў Слова. 92 гады споўнілася пісьменніцы Алене Васілевіч, рыхтуючы да друку яе кнігі і размаўляючы з ёю, верыла і пачувалася Бурацінам. Хацела, каб Віктар Казько атрымаў прэмію Ежы Гедройца, і ён яе атрымаў. Хацела, каб Нобелеўскую прэмію атрымаў пісьменьнік, які піша на маёй мове, і ён яе не атрымаў. Увесну мой двухпавярховы дом на лецішчы стаўся трохпавярховым, бо паміж першым і другім паверхам звілі гняздо малінаўкі. Калі б мой дом быў дасканалым, вядома ж, яны не змаглі б зладзіць гняздзечка. Але цяпер у яго можна лятаць. Каля дома пасадзіла ціс, які расце тры тысячы гадоў. Пра тысячы гадоў даводзіцца казаць кожнаму, хто глядзіць на яго, бо ўражваюць 3 тысячы значна болей, чым малюпаткае дрэва. Упершыню сёлета Лысая Гара, каля якой знаходзіцца наша лецішча, чула цымбалы. Дзякуючы дачцэ і мужу, які мужна дацягнуў іх да сакральных камянёў, каля якіх бывала Рагнеда. Але ёсць і сумнае, звязанае з улюбёным лецішчам і ўсёй краінай. Калі прыйшоў да ўлады Лукашэнка, я набыла сабе першыя джынсы. Вядома, яны даўно ўжо спісаныя на лецішча, але ўсё яшчэ слугуюць мне. Чарговы раз пабачыўшы іх, задалася пытаннем, што адбудзецца хутчэй: ягоны сыход ці маё патаўсценне. На другое, відаць, шанцаў нашмат болей. Трагедыя года для мяне – смерць Алы Канапелькі, якая не толькі была светлай таленавітай паэткай, але і апекавалася Анатолем Сысам. Дзякуючы ёй, пражыў ён хоць і мала, але болей, чым без яе. На магілу Анатоля Сыса, у хату, дзе ён жыў, і ў школу,

Фота Сяргея Чыгрына

Аксана Спрынчан

дзе навучаўся, патрапіла ўпершыню, за што таксама ўдзячная 2015-му. Упершыню пабывала і ў вёсцы Малая Кракотка Слонімскага раёна, на радзіме вядомага энцыклапедыста Янкі Саламевіча, з якім шмат гадоў працавала ў адным кабінеце ў выдавецтве „Беларуская Энцыклапедыя”. За амаль трыццаць гадоў двойчы наведала Вільню. У Скарыны быў віленскі перыяд кнігадрукавання, а ў мяне – віленскі перыяд кахання. У Вільні папоўніла сваю калекцыю жабак шапкай. А найгалоўнейшае – пазнаёмілася з незвычайнай творчай радзінаю Алега Аблажэя і Крысціны Балаховіч. Дзякуючы Алегу (аўтару і мастаку) сталася рэдактаркаю найпрыгажэйшай кнігі 2015-га, якая выйшла ў выдавецтве „Мастацкая літаратура” – „Красамоўнае сэрца”. Захапіла з сабою і найсвяцейшае, што ёсць у Вільні, – зямлю, бо візы можа і не быць, а заставацца без віленскай зямлі болей не хачу. Не ўпершыню сама, але ўпершыню ўсёй сям’ёю была ў Стакгольме і на Готляндзе. Гасцяваць у шведска-беларускага анёла Стэфана Эрыксана – гэта рай, з якога нікуды ня хочацца вяртацца, апрача Радзімы. Перажывала за Украіну, бо па мячы ўкраінка, у „Літаратурнай Беларусі” надрукавалі мае пераклады Аляны Руты, Міколы Мартынюка, Валадзіміра Вакуленка. Сярод тэатральных уражанняў – спектакаль пра чалавека, што знаходзіцца паміж дзвюх культур, дзвюх моваў, двух светаў, – «Білінгвы, ці Кураня з сэрцам» Андрэя Саўчанкі, і адкрыццё будынка Тэатра юнага гледача пасля рэстаўрацыі (да гэтага 5 гадоў даводзілася глядзець з дачкою спектаклі ў непрыстасаванай зале). Усцешыла і „калялітаратурная падзея”: прачытаўшы маю кнігу «Таташ Яраш, мамана Аксана і дачэта Альжбэта. Поўны эксклюзіў», майстар Таццяна Бардзілоўская з Барысава ажывіла маіх герояў, зрабіўшы лямцавыя лялькі мамана Аксаны, таташа Яраша і дачэты Альжбэты. Гэта незвычайныя адчуванні, калі твае героі жывуць на тваім стале не толькі ў слове. Пацешыла і кружэлка гурта „Мерада”, бо калі да тваіх слоў дадаецца музыка і атрымліваецца гарманічная песня – гэта ўдача. „Мама, я зразумела, чаму ты такая добрая, бо ты нарадзілася ў Лунінцы”. І я ўдзячная свайму роднаму гораду, які натхніў маю дачку на такое тлумачэнне. Сёлета прыйшла да высновы, што „Чым болей чытаю прозы, тым болей люблю паэзію” (хоць проза была файнаю). Магчыма, гены сталі „душыць”, бо і для дзеда, і для бацькі найгалоўнае – Паэзія.

Чаго чакаю ад 2016 года? У каго і ў што веру? Якія творчыя планы на наступны год? Чакаю паболей часу на творчасць і на грады, на сям’ю і вандроўкі. Веру ў творчых людзей, бо з імі цікава, хоць почасту і цяжка. Веру ў чытачоў, бо з імі заўсёды лёгка. Веру ў генетычную памяць, якая верне беларусам сваю мову, сваю гісторыю. Планую выдаць кнігу паэзіі „Борць”, „Смачную кнігу” вершаў для дзяцей, дапісаць нон-фікшн для дзяцей „Маленькая гаспадыня Вялікага Княства”, які ствараем разам з мужам і дачкой. У красавіку споўніцца дзесяць гадоў Паэтычнаму тэатру „Арт. С”, дырэктаркай якога я ёсць. Таму год будзе святочны.

Марына Весялуха:

– Не магу сказаць, што 2015 год быў нейкім асабліва яркім, радасным, багатым на падзеі. Было шмат працы, многа прачытана кніг, праведзена інтэрв'ю, напісана тэкстаў. Працоўны год. Але і такія патрэбныя! Запомніўся тым, што нечакана атрымала ўзнагароду на Нацыянальным конкурсе друкаваных СМІ „Залатая ліцера". Я стала лаўрэатам у намінацыі „Лепшы аглядальнік". Не імкнуся атрымліваць розныя прэміі і статуэткі, але гэты дыплом стаў сапраўды знакам таго, што мая праца чагосьці вартая, яна цікавая і патрэбная чытачам.

2015 запомніўся і падарожжамі. Іх было не так шмат, як у 2014, але ўсё ж. У складзе розных творчых каманд я наведала: Вільню, дзе адсвяткавала Каляды ў Беларускай гімназіі разам са студэнтамі і выпускнікамі кафедры этналогіі і фальклору БДУКМ, Кракаў і міжнародны фэст „EtnoKraków", Рыгу і Рэзэкне, дзе разам з гуртом „Талака" фестывaліла на „Балтыцы-2015".

Фота Сяргея Чыгрына

Марына Весялуха

Ад наступнага года чакаю прыемных неспадзяванак, новых добрых кніг (каб было пра што распавядаць чытачам!), цікавых імпрэз, паездак і фестываляў. Веру перадусім у сябе і сваіх блізкіх. Спадзяюся, што нам хопіць сіл, розуму і цярплівасці пражыць год не горш за папярэднія. Спадзяюся, нават лепш і цікавей!

У наступным годзе думаецца, я нарэшце скончу пераклад рамана маладога індыйскага пісьменніка Анкура Дахія на беларускую мову і пазнаёмлю айчыннага чытача з сучаснай індыйскай англамоўнай прозай для падлеткаў. А ў цэлым – планы „стандартныя" для літаратурнага крытыка і культурніцкага журналіста: чытаць кнігі, пісаць пра іх, знаёміць чытачоў з цікавымі асобамі ў інтэрв'ю, распавядаць пра адметныя падзеі. Мне падабаецца сфера, у якой працую, таму буду і далей шчыраваць на той жа ніве.

Гутарыў
Сяргей Чыгрын ■

Ekologia pod naporem ideologii. Puszczański poligon

Wygląda na to, że dla Puszczy Białowieskiej znów nadchodzą ciężkie czasy. Ministrem środowiska został prof. nauk leśnych Jan Szyszko, który tę funkcję będzie sprawował po raz trzeci. W czasie poprzednich rządów minister Szyszko udowodnił, że ochrona przyrody nie należy do jego priorytetów. To on był zwolennikiem poprowadzenia budowy obwodnicy Augustowa przez najcenniejszy przyrodniczo fragment doliny Rospudy. Jego poglądy na temat ochrony Puszczy Białowieskiej są powszechnienie znane, gdyż nieraz wypowiadał się w tej sprawie publicznie. Minister jest zwolennikiem radykalnego zwiększenia cięć, w tym prowadzenia wycinki w drzewostanach ponad stuletnich oraz rezerwatach przyrody.

Jedną z pierwszych decyzji ministra Jana Szyszko stało się zwolnienie dyrektora Białowieskiego Parku Narodowego Mirosława Stepaniuka. Jako powód zwolnienia minister podał „niewystarczającą współpracę z Lasami Państwowymi". Te również nie próżnują, jeśli chodzi o dążenie do zwiększenia wycinki w Puszczy Białowieskiej. W lipcu br. Nadleśnictwo Białowieża skierowało wniosek do RDOŚ i PWIS o radykalne zwiększenie cięć w części puszczy znajdującej się pod ich zarządem. Jako uzasadnienie podano gwałtowny rozwój gradacji kornika drukarza, powodującego rozpad drzewostanów świerkowych.

Prawdą jest, że w Puszczy Białowieskiej od kilku lat trwa gradacja kornika drukarza. Tylko w tym roku zinwentaryzowano ponad 200 tys. świerków zasiedlonych przez kornika, wskutek czego nastąpił rozpad drzewostanów z udziałem świerka na łącznej powierzchni 4000 ha. Lasy Państwowe, które gospodarują na 84% powierzchni Puszczy Białowieskiej, prowadzą gospodarkę leśną w oparciu o dziesięcioletni Plan Urządzenia Lasu. Aktualny PUL został przyjęty w 2012 roku. Był to dokument sporządzony przez zewnętrznych ekspertów, konsultowany przez różne środowiska, który ostatecznie został zatwierdzony przez ministra

środowiska i stanowił wypracowany kompromis pomiędzy zwolennikami biernej i czynnej ochrony Puszczy Białowieskiej. Zgodnie z zawartym w nim porozumieniem etat cięć w Puszczy Białowieskiej zmniejszono trzykrotnie, do bezpiecznego poziomu z punktu widzenia zachowania procesów naturalnych w tym wyjątkowym ekosystemie. W związku z gradacją kornika drukarza nadleśnictwo Białowieża prowadziło cięcia sanitarne, mające na celu jej opanowanie i w przeciągu czterech lat zrealizowało 89,7% planu, co oznacza, że przez kolejne sześć lat obowiązywania PUL nadleśnictwo będzie cięło odpowiednio mniej, bowiem określonego w dokumencie limitu przekroczyć nie może. W związku z tym, iż obowiązująca ustawa o lasach nakłada na leśników obowiązek przeciwdziałania rozpadowi drzewostanów, a jedyną znaną naukom leśnym metodą jest usuwanie zasiedlonych drzew, Nadleśnictwo Białowieża przygotowało w lipcu wspomniany aneks do PUL, w którym wnioskuje o sześciokrotne zwiększenie pozyskania drewna. Do 2021 roku z Puszczy Białowieskiej miałoby wyjechać nie jak zakładano do tej pory – ok. 50 tys.m^3 drewna, ale ponad 317 tys.m^3. Lasy Państwowe w przygotowanym aneksie chcą dokonywać wycinki tam, gdzie do tej pory było to niemożliwe – czyli w drzewostanach ponad stu- a nawet dwustuletnich oraz rezerwatach. Plany te uzasadniają troską o dobro Puszczy Białowieskiej i ochroną jej drzewostanów.

Przygotowany aneks do PUL wywołał protesty i sprzeciw środowisk związanych z ochroną przyrody. Do Nadleśnictwa Białowieża wpłynęły liczne wnioski i pisma od różnych organizacji, w tym Polskiej Rady Ochrony Przyrody, wskazujące na negatywne skutki, jakie pociągnie za sobą zwiększenie wycinki w tym wyjątkowym w skali Europy i świata ekosystemie leśnym.

Aby zrozumieć istotę konfliktu, który wokół ochrony Puszczy Białowieskiej trwa od lat, musimy na problem kornika i wycinek spojrzeć nieco szerzej.

Kornik drukarz, cieszący się tak złą sławą wśród leśników, był obecny w Puszczy Białowieskiej od zawsze. Jest ważną częścią delikatnego, samoregulującego się ekosystemu i pełni istotną rolę w kształtowaniu drzewostanu puszczy. To co leśnicy nazywają „katastrofą" czy „klęską", jest naturalnym procesem występującym cyklicznie w puszczy od tysięcy lat. Obecna gradacja kornika drukarza nie jest – jak niektórzy chcieliby to widzieć – skutkiem zmniejszenia od kilku lat sanitarnych cięć w Puszczy Białowieskiej. Jej przyczyną jest splot różnorakich okoliczności, jakie nałożyły się na siebie w czasie, m.in. ocieplenia klimatu czy katastrofalnej suszy, jaka nawiedziła puszczę w tym roku. Kornik nie atakuje drzew zdrowych, a jedynie osłabione. Pełni w przyrodzie podobną rolę, jak wilki zjadające jelenie, które przyczyniają się do wyeliminowania osobników słabszych i w konsekwencji – do polepszenia dobrostanu populacji jelenia. Gradacja kornika w puszczy w niczym nie zagraża trwałości lasu jako całości. Świerk w puszczy występował od zawsze i występować będzie, chociaż zapewne nie w takiej ilości, jak obecnie. Jest to paradoksalnie dobra wiadomość, bowiem Puszcza Białowieska nigdy nie była sensu stricte lasem świerkowym. Naturalna puszcza to grąd z niewielką domieszką świerka. Obecnie mamy w puszczy nadreprezentację świerka za sprawą człowieka, który w sposób nadmierny wprowadził go do ekosystemu, ponieważ uprawa świerka opłacała mu się ekonomicznie. Świerk jest gatunkiem borealnym, charakterystycznym dla tajg i lasów w strefie zimnej. Obecne ocieplenie klimatu będzie powodowało naturalne wypadanie świerka z puszczy i wycofywanie się świerczyn coraz bardziej na północ. Lamentowanie nad tym nie ma sensu, a jeszcze mniej snucie czarnych wizji o zagładzie puszczy przez kornika, gdyż takie poglądy nie mają żadnych podstaw naukowych ani umocowania w rzeczywistości. Są to naturalne procesy, które zostały w Puszczy Białowieskiej objęte ochroną, bowiem nowoczesna ochrona przyrody nie polega na ochronie konkretnych gatunków (w tym wypadku świerku), ale na ochronie procesów naturalnych jako całości i zachowaniu ich ciągłości. Gradacji kornika drukarza w przeciągu swoich dziejów puszcza przeżyła wiele, a ta obecna – mimo wrażenia, jakie chcą zrobić Lasy Państwowe – nie jest wcale jakaś katastrofalna. Aby nie sięgać daleko po przykład, wystarczy przywołać gradację kornika drukarza, jaka miała miejsce w puszczy w latach 20. minionego wieku. Była to gradacja dużo większa i rozleglejsza niż obecna, a jednak Puszcza Białowieska przetrwała ją bez większego uszczerbku, w przeciwieństwie do skutków rabunkowej wycinki, jaką zafundował jej człowiek. Jak się ma las bez ingerencji człowieka, każdy może zobaczyć w Rezerwacie Ścisłym BPN, gdzie od stu lat nikt nie walczy z kornikiem. O dziwo wciąż rosną tam świerki i to największe i najdorodniejsze w całej puszczy, a tę przyrodniczą perłę przyjeżdża oglądać cały świat. To właśnie takie procesy stanowią o wyjątkowości Puszczy Białowieskiej i spowodowały, że znalazła się ona na liście Światowego Dziedzictwa Ludzkości UNESCO. Co ciekawe, nawet Lasy Państwowe nie negują tego, że gradacja kornika i zamieranie drzewostanów to naturalny proces, o czym wzmiankują, wyjaśniając powody, dla których chcą zwiększyć wycinkę.

W ogóle, wczytując się dokładniej w wyjaśnienia i proces wnioskowania Lasów Państwowych, można dojść do wniosku, że ta instytucja cierpi na jakiś rodzaj poznawczej schizofrenii. Z tabelek i wyliczeń, przedstawionych przez Nadleśnictwo Białowieża w ramach konsultacji społecznych, wyraźnie wynika – czemu LP zaprzeczyć nie mogą – że walka z kornikiem za pomocą wycinania drzew jest zupełnie

nieskuteczna, bowiem niezależnie od tego, czy się zasiedlone przez kornika drzewa wycina czy też nie wycina – gradacja trwa tak samo długo i kończy się samoistnie, a skutki wycinki przynoszą poważne szkody gatunkom będącym przedmiotem ochrony, zaburzają naturalną dynamikę procesów regeneracyjnych, zachodzących w ekosystemie po zaburzeniu wywołanym gradacją. Jakie jest zatem uzasadnienie dla tak radykalnych decyzji, głęboko ingerujących w procesy naturalne tego unikalnego lasu? Czy przypadkiem nie grają tu jakiejś roli względy ekonomiczne? Mimo zapewnień, że „sporządzenie aneksu do PUL nie jest próbą zwiększenia dochodów nadleśnictwa”, argument ten brzmi w ustach leśników mało przekonująco. Ponad 300 tysięcy m^3 drewna posiada konkretną wartość przeliczalną na złotówki. Dlaczego zatem LP miałyby zostawić martwe drewno, aby zgniło w lesie, skoro z posprzątania puszczy można odnieść wymierną i wcale niemałą korzyść finansową?

Dochodzimy do kolejnego kontrowersyjnego punktu dyskusji. W swoim uzasadnieniu Lasy przekonują, że pozostawienie w lesie zamierających świerków sprawi, że z tego obszaru na wiele lat zniknie tętniący życiem las. Trudno mi zarzucać leśnikom – którzy przecież pokończyli jakieś uczelnie i posiadają dyplomy – elementarną niewiedzę przyrodniczą, ale jest dokładnie odwrotnie. Gradacja kornika zakończy się samoistnie, a las po niej stanie się pełen życia, bowiem martwe drewno pełni niezwykle ważną rolę w ekosystemie i to właśnie ono stanowi o tym, że puszcza jest Puszczą przez duże P. Martwe drewno zapewnia schronienie i bazę pokarmową wielu gatunkom rzadkim, w tym ok. stu gatunkom chrząszczy związanych z zamierającymi i martwymi świerkami, wielu gatunkom grzybów i ptaków, jak np. dzięcioł trójpalczasty, dla którego martwe świerki stanowią podstawową bazę pokarmową. Po pewnym czasie martwe świerki wywrócą się i dzięki temu rozpocznie się naturalny proces odnowienia lasu – pojawią się młode siewki nowego pokolenia drzew. Oprócz gatunków pospolitych, jak grab czy brzoza, stanowiących potężną bazę pokarmową dla roślinożerców, pojawią się gatunki charakterystyczne dla puszczy, jak lipy czy dęby, ale również młode świerki. Las będzie zabliźniał rany długo, ale zrobi to w sposób dla siebie naturalny.

A jaka jest alternatywna propozycja leśników? Wycięcie martwych świerków do gołej ziemi (leśnicy chcą przywrócenia zrębów zupełnych), wykarczowanie pieńków, zaoranie ziemi i zasianie nowych sadzonek ze szkółki, które będą musiały być pryskane chemią i grodzone siatką, by uniemożliwić ich zgryzanie przez zwierzęta. Czyli krótko mówiąc – proponują zamienienie puszczy w zwykły las gospodarczy.

Nic dziwnego że plany Nadleśnictwa Białowieża wywołały niepokój i reakcję środowisk związanych z ochroną przyrody. Swoje stanowisko w tej sprawie wyraziła Rada Naukowa Białowieskiego Parku Narodowego, która zwróciła uwagę, iż BPN wraz z trzema nadleśnictwami – Białowieżą, Hajnówką i Browskiem – oraz białoruską częścią Puszczy Białowieskiej stanowi od czerwca 2014 roku transgraniczny obiekt Światowego Dziedzictwa Ludzkości UNESCO. Jest to najwyższe międzynarodowe wyróżnienie, przyznawane obiektom przyrodniczym i kulturowym o unikatowej jakości. Puszcza Białowieska jest jedynym polskim obiektem przyrodniczym na tej liście, gdzie towarzyszy kilkunastu perłom naszego dziedzictwa kulturowego, m.in. Wawelowi czy kopalni soli w Wieliczce. O wyjątkowej wartości puszczy, która stała się podstawą wpisania jej na tę listę, zdecydował dobry stan ekosystemów leśnych, bogatych w zasoby martwego drewna oraz wynikająca z tego różnorodność biologiczna puszczańskich lasów. Wiele organizacji wskazywało na duże ryzyko utraty tego zaszczytnego tytułu wskutek wprowadzenia w życie aneksu. Zwracano uwagę na sprzeczność

Fot. Muzeum i Ośrodek Kultury Białoruskiej w Hajnówce

Puszcza Białowieska to skarb natury na skalę światową – przypominają leśnikom nie tylko ekolodzy. W swej twórczości podkreślają to także malarze. Na zdjęciu inspirowana Puszczą praca hajnowianina Piotra Gagana z jego najnowszej wystawy „Puszcza Białowieska” w muzeum białoruskim w Hajnówce

pomiędzy planowanym zwiększonym etatem cięć a zarządzeniem dyrektora RDOŚ w Białymstoku, ustanawiającym plan zadań ochronnych pbszaru Natura 2000 Puszcza Białowieska. Przyjęcie aneksu do PUL w dotychczasowym kształcie stanowiłoby w świetle tego rozporządzenia rażące naruszenie prawa. Zwiększone pozyskanie drewna w Puszczy Białowieskiej narusza zarówno podstawę prawa krajowego, jak i międzynarodowego, a także stoi w sprzeczności z zasadami ochrony przyrody, wynikającymi z ratyfikowania przez Polskę międzynarodowych konwencji, co podważa wiarygodność państwa w oczach obywateli i społeczności międzynarodowej.

Pytanie o przyczyny tak zdeterminowanego dążenia LP do zwiększenia cięć pozostaje otwarte. Przyjmijmy za dobrą monetę zapewnienia leśników, iż wynika to tylko i wyłącznie z troski o dobro drzewostanów i zachowanie trwałości lasu. Czym innym bowiem można wytłumaczyć uparte trwanie przy swoim zdaniu, pomimo wykazania, iż stoi ono w sprzeczności z dowodami naukowymi, jeśli nie systemem przekonań, noszącym znamiona ideologii. Jedynie ideologia potrafi skutecznie zaimpregnować umysł na racjonalne argumenty. Oto bowiem w Puszczy Białowieskiej leśnicy chcą chronić naturę przed naturalnymi procesami, wycinać drzewa w imię ich ratowania i bronić puszczy przed nią samą. Czy nie są to cechy charakterystyczne dla ideologii, która jest określoną wizją rzeczywistości i systemem wartości, determinującym dyrektywy praktycznego działania w celu odnalezienia sensu i sposobu istnienia?

Nie bądźmy jednak tak bezlitośni. Nadleśniczy zgodnie z ustawą o lasach i Instrukcją Ochrony Lasu ma obowiązek walczyć z kornikiem drukarzem i jest personalnie odpowiedzialny za stan drzewostanów. Istnieją konkretne przepisy, narzucające leśnikom tryb postępowania w sytuacji gradacji kornika. Można uznać, iż leśnicy nie mają wyjścia. Przygotowany aneks z punktu widzenia gospodarki leśnej nie jest pozbawiony logiki. Modele demograficzne wskazują, iż przy spełnieniu ściśle określonych warunków walka z kornikiem za pomocą cięć może przynieść pewne efekty. Problem w tym, iż Puszcza Białowieska nie jest zwykłym lasem gospodarczym. Walka z kornikiem w takim ekosystemie jak Puszcza Białowieska pociąga za sobą całą masę negatywnych skutków dla jej bioróżnorodności. Dlatego puszcza już dawno powinna zostać wyjęta spod opieki Lasów Państwowych i objęta ochroną na całym swoim obszarze w ramach Parku Narodowego. Obserwacja kierunków polityki przyjętej przez nowo wybrane władze wskazuje, że niestety – póki co – na to się nie zanosi. Szkoda. Mamy w swoich rękach wspaniały, unikatowy skarb. Szanujmy go, byśmy – kiedy będzie już za późno – nie powtórzyli: „Miałeś chamie, złoty róg, ostał ci się ino sznur”.

Ewa Zwierzyńska

Bezgłośna dewastacja

Na łamach „Czasopisu” już parokrotnie pisałem o odchodzeniu w niebyt dawnego, białoruskiego Podlasia. Wystarczy rozejrzeć się wokół, by zauważyć, że proces polegający na domykaniu epoki „tutejszości” odchodzi wraz z najstarszymi, a tym samym ulega zakończeniu en masse, zyskując formę bardziej świadomą, wyższą, acz jednostkową. Nie język, ani nie kultura będzie jednak przedmiotem niniejszego tekstu. Odchodzenie starego nie jest wszak całościowe, bo przecież zostaje drewniana architektura, krzyże przydrożne, cerkwie czy cmentarze, świadczące o odrębności małej ojczyzny. Jednakże nawet i one ulegają mimowolnemu zepchnięciu na ubocze. Uchylają się przed rykiem dróg, tupotem nóg klientów, jazgotem ofert. Dlaczego? Przez pieniądze.

Miejscowości przyszłościowe, a zatem Białystok, a w mniejszym stopniu lokalne centra cywilizacyjne podlaskich Białorusinów pokroju Hajnówki, Zabłudowa, Michałowa, Bielska czy Siemiatycz, przechodzą przeobrażenia jednoznacznie związane ze wzrostem poziomu życia. Przez długi czas, jeszcze w latach 90., widoczna była bieda podlaskiej wsi. Wydawała się naturalna, bo odwieczna. Mimo pewnego postępu, bo rządy PRL zlikwidowały dysproporcję w umiejętności czytania i pisania między miastem a wsią, na prawdziwy skok do dóbr konsumpcyjnych trzeba było poczekać. Dopiero wraz z akcesją do Unii Europejskiej i poprawą koniunktury gospodarczej w skali kraju, wzrostem mobilności i elastyczności wchodzących na rynek pracy, a także ogólną dostępnością towarów dawniej uważanych za luksusowe, podlaskie wsie po polskiej i białoruskiej stronie niepisanej, etnicznej granicy zalały tysiące samochodów, sklepów i najogólniej rzecz ujmując możliwości na wydanie zarobionych pieniędzy.

Tak oto pomału do lamusa odchodził i odchodzi wciąż spychany na głębokie ubocze stereotypowy Podlaszuk w kufajce, kaloszach, stojący w progu drewnianej chatki z twarzą zatroskaną o to co włoży dziś do pustego garnka. Po raz pierwszy w dziejach dzieci i wnukowie babć Nin i dziadków Iwanów nie różnią się absolutnie niczym w swym stanie posiadania od statystycznego mieszkańca miasta. I choć

wciąż ich zarobki nie pozwalają na wielkomiejską ekstrawagancję, albo pozwalają tylko nielicznym, to jednak Podlasie z roli pariasa przechodzi do roli równorzędnego podmiotu w skali całego kraju. Pustoszejącego, acz dla tych którzy zostali, bądź powrócą niebawem, już nie tak srogiego jak jeszcze siedemdziesiąt lat temu.

To rodzi też niewesołe konsekwencje. Pauperyzacja społeczeństwa, w którym podział na panów i chłopów to już wyłącznie wspomnienie, daje potomkom i jednych i drugich takie same możliwości na konstruowanie i przeobrażanie tego, co zwykliśmy nazywać przestrzenią publiczną. To co dawniej było domeną pańską, stało się powszechne również dzięki podłączeniu Polski i większości Europy do krwioobiegu zglobalizowanej planety. Stawianie okazałych murowanych domów, supermarketów – „sieciówek", centrów handlowych, oddziałów banków, sklepów z multimediami – to wszystko z pełnym impetem wpadło na Podlasie około roku 2000, a obecnie zdaje się być naturalnym elementem nie tylko miasta, ale i miasteczek. Rodzi się więc pytanie o priorytety. Czy funkcjonalność ma mieć prymat nad estetyką w każdej, absolutnie każdej sytuacji i otoczeniu? Czy głód dóbr i samonapawanie się uzyskanym statusem zamyka oczy na piękno?

Jest to problem całej Polski prowincjonalnej, nie wyłączając Podlasia. Tak dawniej jak i dziś wskaźnikiem pozycji społecznej jest posiadane bogactwo. Z tym, że nie jest to już policzalna trzoda chlewna czy konie, a telewizor plazmowy, samochód, garaż, solidna brama wjazdowa. Pół biedy, jeśli tejże pozycji społecznej dowodzi się w czterech ścianach. W końcu wolnoć Tomku w swoim domku. Gorzej, jeśli rozrastające się przedmieścia naszych miast zalewają wątpliwej urody paradworki z kolumienkami, nowobogackimi lwami, szkaradnymi dachami, domy-klocki, nijak nie pasujące do wizerunku okolicy itp. A jest tego całkiem sporo. Rację będą mieli ci, którzy nadmienią, że największa dewastacja przestrzeni publicznej już nastąpiła. Kult funkcjonalności to wszak wręcz drugie imię PRL. Rozumieć należy ją na dwa sposoby – jako składnik idei równych obywateli społeczeństwa bezklasowego oraz jako konieczność dowiedzenia własnej wyższości nad obrzydłą sanacją, w której w mniejszym stopniu polski, a w największym ruski chłop skazani byli na klepanie biedy. Biedy tak dojmującej, że późniejszy odruch gromadzenia dóbr przypomina łapanie powietrza przez topielca.

Fot. Mateusz Styrczula

Betonowy blok na skraju wsi Ploski

Efekty widzimy i widzieć będziemy gołym okiem jeszcze bardzo długo, bo też nie da się przed nimi uciec z racji gabarytów nowego, socjalistycznego budownictwa. Szkaradne osiedla bloków zniszczyły estetykę tak Białegostoku, jak i choćby ścisłego centrum Bielska Podlaskiego. Nikogo już nie dziwi ani nie razi sąsiedztwo strzelistego ratusza i betonowego potworka z lat siedemdziesiątych. A może to szukanie dziury w całym? Ludzie musieli gdzieś się pomieścić. Powojenny boom wymagał owych „estetycznych ofiar". Najzabawniejsze, że odpryski tej wesołej twórczości spotykamy w miejscach cokolwiek zaskakujących (patrz zdjęcie z Plosek). Należy i to oczywiście zrozumieć. Ciekawi mnie jednak, na ile wśród Białorusinów Podlasia pojawia się (jeśli się pojawia) pewna wewnętrzna niezgoda na ten zalew późniejszego prostackiego nowobogactwa z jednej strony, a z drugiej na przejmowanie terenu przez wielkie firmy i korporacje. To przecież już inny czas! To już ten moment, gdy wraz z rozwojem samorządu terytorialnego w III RP w ogromnym stopniu sami stanowimy o własnej małej ojczyźnie.

Należy dodać, że tę brzydotę można oczywiście stopniować. Nieporównywalnie lepiej wygląda mimo wszystko market osiedlowy świecący wyłącznie samym neonem, niż pewna sieć sklepów z tanią odzieżą, rażąca wymalowanym czy ponaklejanym na nieomal każdym zajętym przez siebie centymetrze kwadratowym pstrokatym różem oraz rysunkiem damulki z torebką. Już pal sześć, gdy rzecz taka zgubi się w wielkim Białymstoku, ale w centrum Bielska czy Siemiatycz zgubić się może naprawdę mało co. Nikt oczywiście nie oczekuje, ani nie żąda, by czas się zatrzymał. W nabywaniu dóbr i sięganiu po nowe rozwiązania nie ma nic złego. Istota rzeczy tkwi jednak w tym, czy przy okazji nie zmieniamy własnych

miasteczek w jakiś paskudny, bezwartościowy misz-masz przypadkowych klocków z najróżniejszych układanek. Nie znasz pana ni władcy tego terenu! Liczą się wyłącznie pieniądze i przeliczalny z dużym wyprzedzeniem zysk.

Powyższy obraz nie byłby oczywiście pełen, gdyby nie główna bolączka tak centrów miast, przedmieść jak i nawet w coraz większym stopniu wsi. Reklamy. Odnoszę wrażenie, że Polacy aż za bardzo wzięli sobie do serca hasło o mocy tejże jako głównej dźwigni handlu. Uczynili z niej bożka, jakiemu służą na tyle, że już nie bardzo wiadomo, czy to reklama jest dla człowieka, czy człowiek dla niej. A naprawdę nie sztuka zwątpić we wzmiankowany zmysł estetyki, obserwując jak dosłownie każdy fragment wolnej przestrzeni można zaadaptować jako powierzchnię reklamową. Przyjmuje ona rozmaite for-

Dom autora. Na fotografiach u dołu – odnowione domy drewniane w Lewkowie Nowym

Drewnianych domów mi żal

Do dziś na terenie gminy Narewka zachowały się dawne drewniane domy. Ich architektura jest prosta. Mają dwuspadowe dachy i okna z trzech ram. Niektóre mają naroża z prostych desek lub rzeźbione, okiennice i nadokienniki. W szczytach są zwykle małe jedno lub dwa obok siebie okienka. Drewniane budynki są najbardziej przyjazne człowiekowi.

W sołectwie Lewkowo Nowe jest sto domów, w tym 43 drewniane. Niektóre mają piękne ganki. Najstarsze domy poszły pod rozbiórkę i już mało kto pamięta, gdzie stały. Pozostały najtrwalsze, pobudowane z grubych, najczęściej sosnowych, bali. Mają one swoją duszę. Pół wieku temu domy stały przeważnie szczytem do ulicy. Pamiętam nawet te, których dziś nie ma. Znikły z powierzchni ziemi, a teraz drewnianych domów w mojej wsi nie budują.

Pamiętam dawne lewkowskie podwórka. Na niektórych urządzaliśmy dziecięce gry i zabawy. Przy domach zawsze rosły drzewa (często były to drzewa owocowe – jabłonie i śliwy w ogrodzie przed domem, a grusze za domem) oraz krzewy ozdobne, m. in. krzaki bzu, czeremchy i jaśminu. Na podwórkach stały drewniane studnie z żurawiami.

W mojej rodzinnej wsi, w Lewkowie Nowym, jeszcze w latach siedemdziesiątych minionego wieku rosły piękne wysokie drzewa – brzozy, lipy, jesiony, wiązy i wierzby. Na początku wsi w stronę rzeki Bobrówki rosły potężne olchy. Dziś już nie ma po nich żadnego śladu. Zachowały się jeszcze tylko w mojej pamięci. Czterdzieści lat temu odgórnie zarządzono sadzenie topoli i dużo posadzono ich przy drogach, m. in. w kierunku Planty, Lewkowa Starego, Podlewkowia i Bondar. Teraz są wycinane. Uznano je za drzewa-chwasty.

Dziś w Lewkowie Nowym pięknie odnowionych drewnianych domów jest dziesięć. Jeden jest na sprzedaż, a jeden, z małym gankiem, w 2015 roku został kupiony i już wyremontowany wewnątrz przez mieszkańca Białegostoku. Najczęściej sprzedają domy po śmierci rodziców dzieci, które mieszkają gdzie indziej, m.in. w Białowieży, w Hajnówce i na Śląsku. Do niektórych domów przyjeżdżają młodzi następcy i ich dzieci tylko latem i na początku jesieni, gdy jest jeszcze ciepło. Rzadko kto zagląda do nich zimą.

Tekst i fot. **Jan Ciełuszecki**

my. Raz małego plakatu, raz zasłania cztery rzędy okien wieżowca, raz wisi latami na płocie, a raz straszy na ustawianych co dziesięć metrów bilbordach.

Czy lata dziewięćdziesiąte, rozumiane jako zachłyśniecie się szeroko pojętym Zachodem, nie mogą się wreszcie skończyć? Czy kiedy przechodzimy codziennie obok tych wciąż nowszych i wciąż coraz liczniejszych przynęt, namów, zachęt do mniej lub bardziej zawoalowanego wydawania gotówki, albo zapożyczania się w lichwiarskich firemkach kredytodawczych, nie boli nas zupełnie fakt, że za sekundę przysłonią nam dobrze znaną okolicę? Przysłonią na tyle, że otoczeni tymi lodówkami o żywotności jednego roku, blenderami, telewizorami plazmowymi na kredyt czy nie na kredyt zapętlimy się w kursach po kolejne i kolejne? I to we własnym mieście czy miasteczku, jakie mało przypomina już to z lat dziecinnych. I gdzie uciec?

W takiej sytuacji powraca pytanie o mentalność dorobkiewicza. Jest ona niestety dalej dość prosta. Hasła wzywające do dbania o przestrzeń wspólną znajdują niewiele zrozumienia i ma to niestety bardzo różne oblicza. Czasami ten brak troski objawia się właśnie w kwitowanym wzruszeniem ramion zapełnianiu poboczy reklamami, w dzikich wysypiskach śmieci (towaru już przetrawionego) rozsianych po lasach, a czasami w bezmyślnej wycince drzew. Portfel może stać się zasobniejszy, ale nie zmieni to dawnych nawyków wyrzucania tego co niepotrzebne „za chatę” (bo to już nie moje), albo pobłażania samowolce. To pokutujące przekonanie o wyższości moich własnych, prywatnych potrzeb dnia dzisiejszego nad przyszłością czy rolą jednostki jako czynnika sprawczego w konstruowaniu wielopokoleniowego obrazu naszych siedzib potrzebuje reakcji elit. Sęk w tym, że ich czas na Podlasiu jeszcze nie nadszedł, albo są one zbyt nieliczne i tym samym bardzo mało słyszalne. Trwa etap gromadzenia, przeżuwania, budowania w myśl „zastaw się a postaw się”. Gdzie tu miejsce na jakieś bajdurzenia nieutulonych estetów, psia ich mać?!

Taki nacisk głośnej garstki ma jednak sens. To na skutek coraz głośniejszych protestów takich to właśnie estetów we wrześniu 2015 roku weszła w życiu ustawa krajobrazowa. Zmienia naprawdę niemało, redefiniując pojęcie reklamy, szyldu, krajobrazu, krajobrazu kulturowego, krajobrazu priorytetowego. Nakłada przy tym obowiązek sporządzania przez samorząd wojewódzki audytu krajobrazowego, a sejmik województwa ma od teraz możliwość ustalania norm dotyczących wysokości, kształtu budynków i ewentualnego stosowania materiałów miejscowych lub tradycyjnej architektury. To naprawdę rzecz niebagatelna, bo daje oręż zatroskanym. Bez pewnej presji nie zadziała jednak z automatu i nie zobliguje w każdej sytuacji i każdym miejscu. Pytanie, czy i na Podlasiu znajdą się chętni iść pod prąd. To, że trafić na listę wrogów mas nietrudno, pokazuje niestety przykład nieustannej walki o Puszczę Białowieską i rozumienie mechanizmów, jakimi ekosystem rządzi się w czasie dłuższym niż nasze wąskie tu i teraz.

Przeobrażania małych ojczyzn, w tym i Podlasia, trwają nieustannie i nie są niczym nowym. Rzecz w tym, że dziś przebiegają z daleko większym rozmachem, impetem i swadą nieporównywalną nawet z tęsknym opisem utraconego świata autorstwa dawnych podróżników. A że towarzyszył on Białorusinom już dawno, niech zaświadczy głos z relacji z nieodległego Polesia: „Miejscowi Poleszucy to ludzie zaradni, żwawi. Poza rolnictwem i hodowlą bydła pracują w lesie i wynajmują się do prac sezonowych. Wielu z nich mieszka w Ameryce, pracuje w fabrykach i wysyła rodzinom spore pieniądze. W związku z tym życie ludzi w tym regionie coraz bardziej upodabnia się do miejskiego. Stare budynki, białe świtki i podwiki raczej należą tu do rzadkości” (I. Serbow, Wyprawy na Polesie 1911 i 1912. Wilno, r. 1914 s. 43).

Mateusz Styrczula

Гішпанка закаханая ў беларушчыне

Калі я прыехала на Кафедру Беларусістыкі Варшаўскага Універсітэта на канферэнцыю пра Беларусь у навуковым дыскурсе, кінулася мне ў вочы чарнявая дзяўчына ў арыгінальнай вышыванай блюзцы. Да таго вельмі ветлівая запрапанавала аднесьці маё паліто ў сакратарыят. Як вечарам аказалася – гэтая дзяўчынка Ангела Эспіноса Руіз, студэнтка беларусістыкі, родам з Гішпаніі. Да таго піша вершы пабеларуску і ў Менску выйшаў нядаўна зборнік яе паэзіі «Раяль ля мора». На канферэнцыі было шмат цікавых дакладчыкаў з няменш цікавымі дакладамі, але на мне найбольшае ўражаньне зрабіла беларускамоўная Гішпанка, якая згадзілася крыху расказаць пра сваё захапленьне беларускай мовай.

Лена Глагоўская: **Адкуль вы родам?**

Ангела Эспіноса Руіз: Я нарадзілася 6 лютага 1993 г. у Малазе (Гішпанія). Гэта даволі вялікі

горад на поўдні Гішпаніі, на беразе мора. Скончыла бакалаўр па славянскай філялогіі ў Гранадзе, потым пераехала ў Варшаву, паступіла на магістратуру і вывучаю беларусістыку.

Як захапіліся беларускай мовай?

– Цытую трохі сябе, бо нядаўна напісала вялікі тэкст пра гэта. Прабачце, што на тарашкевіцы: Пачну з таго, што ў мяне з падлеткавых гадоў ёсьць вельмі добрыя беларускія сябры, дзякуючы каму я даведалася, што існуе такая краіна. (Не, трохі перабольшваю. На занятках геаграфіі нам казалі, што „вось тут Беларусь, а сталіца – Мінск". Цяпер я кажу „Менск", але гэта ўжо

Ангела Эспіноса Руіз

зусім іншая гісторыя). Нягледзячы на гэта, мовай я пачала цікавіцца даволі позна, калі пасьля выбараў 2010-га году я напісала невялічкі артыкул (http://belarusinfocus.info/upload/uploads1346834174.pdf), якім перамагла ў конкурсе „Беларусь у фокусе". Мяне запрасілі сюды, у Варшаву, на ўзнагароджаньне, і тады я ўпершыню пазнаёмілася зь беларускамоўнымі беларусамі (канкрэтна з журналістамі, якія таксама наведалі гэтае мерапрыемства). Маё спатканьне зь беларушчынаю было каханьнем зь першага погляду. Якая мэлядычнасьць! Якая прыгажосьць! Якія носьбіты прыемныя! Я адразу вырашыла вывучыць гэтую мову (хаця пачала трошкі пазьней), і ўжо падсьвядома ведала, што я хачу прысьвяціць сваё жыцьцё менавіта гэтай справе. Далей я пачала зьбіраць матэрыялы. У Гішпаніі іх вельмі мала (а дакладней ніякіх няма), таму надта доўга гэтым займалася. Амаль усё было па-руску, і таму была вымушаная вельмі добра вывучыць і яе, каб была магчымасьць вывучыць чарговую мову на ейнай аснове, разумееце? Шкада, напэўна, што шмат пазабывала, а цяпер зь мяне, калі па-руску, дык толькі трасянка, і зь цяжкасьцю. У выніку, пачала вывучаць беларускую мову толькі напрыканцы 2013 году – тры гады таму.

Як выглядаў гэты працэс?

– Мне вельмі й вельмі цяжка было вучыцца, калі пачынала. Не было з кім размаўляць – гадзінамі гаварыла зь люстэркам, каб пакрысе выпраўляць сваё жудаснае вымаўленьне (дзе ж я магла чуць жывую мову?). Днямі чытала творы клясыкаў літаратуры, у пачатку не разумеючы амаль нічога. Магла забывацца есьці, малавата спаць, не схадзіць у душ (фу!) некалькі дзён запар, калі перад носам была кніга Багдановіча, Купалы, Коласа, Караткевіча. Пачала сьпяваць па-беларуску, вы бачылі відэа, і пісаць-пісаць-пісаць... Так усё пачалося. Мяне заўважылі, я пачала друкавацца і працягвала пісаць вершы (і трохі прозы, і нават тэатральная п'еса ёсьць) на беларускай мове. Некаторыя людзі нават чытаюць гэтыя мае творы зь інтарэсам. Была прэзентацыя маёй кнігі („Раяль ля мора") у Менску.

Адкуль у Вас такі выбар – вучыцца на беларусістыцы ў Варшаве?

– Калі пачала нармальна валодаць беларускай мовай, я амаль адразу вырашыла пайсці на беларускую філалогію, калі скончу бакалаўр, і ў мяне было некалькі варыянтаў. Я грамадзянка Еўразвязу, і таму мне было нашмат прасьцей (і танней!) вучыцца ў Польшчы, чым у Беларусі. У Варшаве добрыя спецыялісты, і мне вельмі падабаецца жыцьцё тут.

Што Вас больш за ўсё цікавіць на беларусістыцы?

– У мяне літаратуразнаўчая спецыяльнасьць; я сама з малога пішу (пераважна паэзію, хаця ёсць таксама некалькі апавяданьняў і нават тэатральная п'еса па-беларуску), і таму адчуваю сябе больш свабодна ў гэтай галіне, але лінгвістычныя і чыста моўныя пытаньні таксама мяне цікавяць. Я дужа радая. што выбрала гэты шлях. Магістарскую працу буду пісаць у прафесара Хаўстовіча, пра творчасьць Міхася Стральцова (дакладную тэму яшчэ не вырашыла, бо я толькі на першым курсе магістратуры).

Якія ў вас хобі і зацікаўленьні?

– Мовы і літаратура – зразумела. Люблю вывучаць новыя мовы, чытаць творы ў арыгінале, перакладаць літаратуру, пісаць... Апроч за гэта вельмі люблю вандраваць, шпацыраваць (і пісаць на дварэ ці ў транспарце), глядзець фільмы і серыялы (у тым ліку анімэ, дарэчы), кампутарныя ігры. Яшчэ мушу сказаць, што музыка – істотная частка майго жыцьця. Я скончыла прафесійную музычную адукацыю яшчэ ў Малазе, іграю на піяніна, сьпяваю.

Набліжаюцца Каляды і Новы Год. Як у Вас іх сьвяткуюць?

– Каляды і Новы Год? У мяне ў Гішпаніі вельмі прыязная сям'я. Звычайна збіраемся ўсе, бабуля гатовіць вельмі смачныя сьвяточныя стравы (але неабавязкова 12, як у вас). Распавядаем розныя гісторыі, жарты, сьпяваем (родзічы па мячы сьпяваюць цудоўна амаль усе; па кудзелі – горш, мякка кажучы), гэта вельмі весела. Новы Год у нас – менш сямейнае сьвята – маладыя ходзяць на дыскатэкі з сябрамі пасьля вячэры, звычайна, хаця мы з родным братам (яму 17) і стрыечнымі братамі і сёстрамі

любім гуляць у лата з бабуляй да 4-ай ці 5-ай гадзіны. Сапраўднымі грашыма, вядома ж. Бабулька найлепшая! Пра сям'ю ўжо нешта ёсць у іншых адказах, але дадам крыху: у Малазе я жыву з бацькамі, бабуляй (мама маёй маці) і малодшым братам. Мая маці – настаўніца матэматыкі ў школе (5-6 клас, хаця раней працавала з дзецьмі зь дзіцячага садка). Мой бацька працуе ў буйнай страхавой кампаніі. Мая бабуля – сьвятая. Больш, чым другая маці. А мой брат – вельмі разумны хлапец; сканчвае якраз школу, будзе паступаць на фізыку-матэматыку. Бабуля заўсёды верыла ў мяне, і як быццам бы ведала, што ў мяне будзе ўсё выдатна, калі буду займацца ўлюбёнай справай. Бацькі ў пачатку не разумелі, што гэта за філялёгія, але цяпер падтрымліваюць мяне без пытаньняў і вельмі ганарацца. Брат, калі пафасна гаворыць, кажа, што я прыклад для яго. А калі не, дык зьдзекуецца трошкі, але падобраму. На тое ён і малодшы брат. Нягледзячы на розьніцу ва ўзросце, у нас з братам надзвычайна блізкія і прыязныя зносіны, бо маем шмат суполных інтарэсаў (я не пра філялягічныя, а пра тыя іншыя).

Дзякую за размову і жадаю, каб захапленьне беларушчынай Вам акрыляла!

– А я прапаную свае вершы.

Ангела Эспіноса Руіз

Навальніца

Дзяцінства, восень, вечар, навальніца.
Я безь цябе, але я не адна;
Сакрэты раскрываюць мне жыцьця,
Фон Гётэ, гром, залева й бліскавіца.

Чытае Лотта ўслых мне твой адказ,
Няўзнакі час наіўнасьці міне,
Я ціха плачу, гнеўны вецер дзьме,
Баліць мне сэрца сёньня першы раз,

І юны Вертэр мне распавядае,
Што восень міласэрная даволі;
Нашмат цяжэй вясною паміраць.

Яго, я бачу, Лотта не кахае,
Як не кахацьмеш ты мяне ніколі.
Зіма настане – мушу я трываць.

Дзьверы зачыняюцца

Паветра цяжэйшае на пустым месцы,
Дзе колісь ляжалі ружы
У памяць аб тых, хто сыйшоў
На пустым месцы.
Кветкі ніколі не павінны ляжаць
Пад зямлёю,
Без сьвятла, бяз будучыні,
Паміраючы заўчасна,
Нашмат раней, чым настане
Апошні ўздых.
Асьцярожна! Дзьверы зачынаюцца назаўжды.
Тыя, хто застаўся...
Тых разам з сухімі пялёсткамі падхопіць вецер,
Якога няма пад зямлёю,
Бо паветра цяжкім зрабілася.

***

Дождж, дождж першабытны
Ад самога пачатку часу, прасторы,
Мысьленьня.
Ламаецца ноч, як забытая лялька,
І дождж ідзе.
Абяцаю табе небыцьцё
Назаўжды. На пяць хвілінаў,
На дзьве гадзіны, на дваццатае стагодзьдзе.
Мімалётная вечнасьць. Дождж.
Не абяцай мне сонца,
Якога тут няма,
І сьвятла.
Раніца. Канец часу, прасторы,
Каханьня.
Яшчэ адну хвіліну...
Дождж, дождж апошні.
Быцьцё.

Чарната

Мяне ніхто не навучыў, што робіцца,
Калі гнеўныя хмары плямяць неба,
І не відаць ні зоркі, ні планеты,
А на дварэ прахладна й самотна;
Калі дрымота захапляе галаву,
Імгла напаўняе сэрца,
І адказы зьмешваюцца з пытаньнямі;
Калі губляецца ціхі, кволы ранак,
І паміж намі нешта адначасова
Здараецца і не здараецца.
Засталося ўстаць з падлогі,
Сьціраць зь сябе старажытны пыл,
І прайсьці свой шлях да канца,
Хоць павольна, хоць у цемры.

Герніка

Гэта было ў Мадрыдзе, а менавіта
У цэнтры мастацтва каралевы Сафіі

(Які мясцовыя жыхары называюць „Сафіду” –
Націск на „у”).
Малы хлопчык спалохаўся, калі ўбачыў
Велізарную карціну “Герніка” Пікассо
(Дарэчы, па-гішпанску чытаецца „Пікасса” –
Націск на „а”).
Малы спытаў маладую маму:
– Мама, што за карціна?
Мама падыйшла і зачытала,
– Называецца “Герніка”, даражэнькі. Падабаецца?
Хлопчык абурыўся, і адказаў,
ледзь стрымліваючы сьлёзы,
– Не! Брыдкая карціна, цёмная! Я баюся!
Чаму яна такая?
Мама паціснула плячыма,
– Ня ведаю, Пікассо заўжды быў дзіўным, сонейка.
І яны пайшлі далей.
Насамрэч, Пікассо намаляваў гэтую карціну
Не, каб упрыгожваць буржуазную гасьцёўню,
А каб людзі не забывалі пра вайну,
Што ў яго, на шчасьце ці на жаль,
Ня выйшла.

Mourir pour des idées

Казаў мой дзядзька па мячы
(Хай яму зямля будзе пухам),
Што паміраць за ідэю можна й павольна.
Выглядае гэта так, нібы жывеш спакойна,
І нікуды не сьпяшаесься,
Як нармальная, адэкватная авечка,
А ідэя ўнутры цябе расьце,
І забівае цябе патроху,
Пяшчотна, салодка, але настойліва,
Як дасьведчаны каханак.
Так ня станеш волатам, відавочна,
Для шмат каго будзеш толькі крывадушнікам,
Але яны памруць раней за цябе,
А ідэя будзе жыць у тваёй галаве.

Лістапад

Зіма, як белы павук
Апаноўвае вокны старажытнымі ўзорамі,
Вусны крывёю ды болем,
І сэрцы абыякавым холадам.
Які люты час лістападаўскі
Для закаханых!
Жарсьць ідзе спаць, і прачынаецца
Сьвядомая, разумная муза.
Лістападзе, ты – жнівень паэтаў!

Восеньскі парк

Каханы: гібель ты мая, маё паветра
Я дыхаю табой, я дыхаю цябе
Я лісьце, што віхор твой восеньскі нясе
Каханы: гібель ты мая, маё паветра
Марозны твой уздых атрутаю заб’е
І буду крозай я, і буду шэптам ветру
Каханы: гібель ты мая, маё паветра
Я дыхаю табой, я дыхаю цябе.

Сьнежань

Прачнуўся сьнежань, сьнег і не спазніўся
Мяне віхор халодны падхапіў,
Душа ўздымаецца без успамінаў,
Я вольная – гасанна на зямлі!
Сьнег падхапіў і грэх мой першародны,
Дзіўлюся ў захапленьні, як дзіця,
Я чыстая – гасанна на вышынях!
Бо сьнег жыве, а ты – ужо вада.

Albus lepus

Паглядзеў на гадзіньнік раптоўна,
І, як вецер, уцёк ад мяне.
Ты пакінуў тады бестактоўна,
Без краіны й магічных дзьвярэй
І забылася я пра жыцьцё,
Пра ўкус горкае сьмерці-цукеркі,
А жаданае пекла тваё
Ужо зь іншага боку люстэрка.
Як прайсьці вечны нам калідор?
Як дайсьці да твайго мне вар’яцтва,
Калі мне замінае дакор,
А табе замінае грамадства?

***

Далёкае места плавае
У моры цёмнага піва.
Нам – ноч,
Птушкам – ніву.
Далёкае места плавае
У моры замежных моў.
Нам – каханьне,
Птушкам – кроў.
Далёкае места плавае
У моры разьбітага шкла.
Птушкам – неба,
Нам – віна.

■

«Сярожа»

дакументальны фільм, рэж. Юры Каліна

У біяграфіі героя фільма, Сяргея Нічыпарука, жыхара вёскі Буды ў Белавежскай пушчы, адлюстраваны лёс беларускай праваслаўнай меншасці, якая жыве ва ўсходняй частцы Падляшскага ваяводства. Як і вялікая частка ягоных крэўных, Сяргей паходзіць з невялікай беднай вёскі, ягоныя продкі стагоддзямі займаліся працай на раллі, маліліся ў праваслаўнай царкве, са страхам у вачах прымалі кожную змену ўлады, але ў той жа час намагаліся спадабацца новым уладам і прыстасавацца да новых варункаў. «Цішэй едзеш – далей будзеш», – вучыў бацька сына з поўнай упэўненасцю ў правільнасці гэтай максімы.

Але ці сапраўды герой фільма такі самы, як і большаць ягоных родных? Ці, можа, ён быў у авангардзе зменаў, якія прыходзілі ў Падляшскае ваяводства з «вялікага польскага свету»? Гэтыя пытанні ставіць сабе журналіст Польскага Падыё Беласток Яраслаў Іванюк, які вырашыў стварыць дакументальную радыёпраграму пра Сяргея Нічыпарука. Здымачная група суправаджала яго падчас запісу.

Сяргей Нічыпарук і ягоная сям'я трымае агратурыстычны пансіянат у вёсцы Буды ў Белавежскай пушчы. Некалькі дамоў з пакоямі для гасцей, руская лазня, карчма паляўнічага, этнаграфічныя экспанаты, усё агароджанае традыцыйным падляшскім плотам з жывой вярбы – тынам. Найвялікшы гонар гаспадароў – адрамантаваная хата, пабудаваная ў 1887 годзе, з арыгінальным дэкорам з той эпохі.

Ранейшыя этапы жыцця Сяргея не былі такімі ідылічнымі. Ён нарадзіўся ў вёсцы Заляшаны, якая ў 1946 г. зведала пацыфікацыю з боку Спецыяльнага аддзелу хуткага рэагавання польскага Нацыянальнага вайсковага задзіночання пад камандаваннем капітана Рамуальда Райса па мянушцы «Буры». Падчас гэтай акцыі загінула 17 вяскоўцаў, у тым вялікая частка сям'і Сяргея Нічыпарука. У маладосці ён паверыў прапагандзе «народнай улады» і зрабіўся ідэйным камуністам. Ідэалагічная змена надышла ў сярэдзіне 1970-х. Наш герой зразумеў, што камунізм гэта – «хлусня і падман», выкінуў партбілет... і пачаў вучобу ў Праваслаўнай духоўнай семінарыі ў Варшаве. У 1981 г. ён узначаліў суполку «Салідарнасці індывідуальных фермераў» у Дубічах-Царкоўных. Гэта была адзіная вясковая гміна з праваслаўным насельніцтвам, у якой паўстала суполка «Салідарнасці». Сяргей Нічыпарук зрабіўся прыватным прадпрымальнікам, больш за 30 гадоў ён будуе драўляныя дамы, корчмы, гаспадарчыя будынкі і цэрквы.

Ён дапамог пабудаваць манастырскі дом св. Кацярыны ў Заляшанах, у якім ягоная дачка – праваслаўная манашка сястра Елізавета – моліцца за спачын душ жыхароў вёскі, забітых у 1946 г.

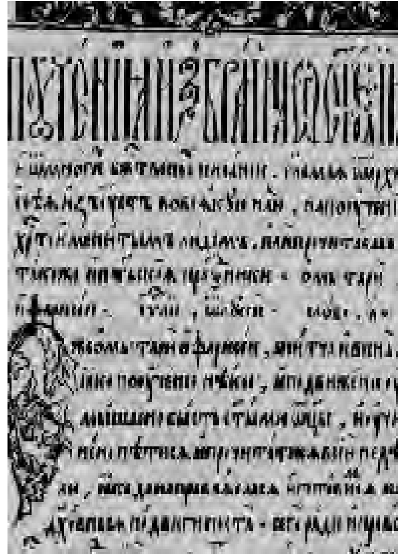

фота Норбэрт Скутнік

Прэм'ера ў тэлебачанні «Белсат ТВ»
10 студзеня 2016 г. у 16.00
Спэцыяльны паказ у кінатэатры «Форум» у Беластоку
26 студзеня 2016 г. у 18.00
Пасля паказу дыскусія з удзелам героя фільма Сяргея Нічыпарука і усімі зацікаўленымі

«Сярожа», дак. фільм, рэж. Юры Каліна, працягласць 47 хв., «Белсат», 2015

Календарыюм

Студзень – гадоў таму

135 – 15.01.1881 г. у Дабромілі (цяпер Львоўская вобл., пры мяжы з Польшчай) нар. Тадэвуш Станіслаў Грабоўскі (пам. 22.01.1975 г. у Кракаве), польскі слявіст, дасьледчык, прафесар Ягелёнскага Унівэрсытэта, дыплямат. У сваіх навуковых працах сьцвярджаў самабытнасьць беларускага народу, культуры і мовы. Аўтар м.інш.: «Rosyjskie rządy na Białej Rusi” (Piotrków Trybunalski 1916), „Z pogranicza polsko-białoruskiego” (w: „Księga pamiątkowa ku czci Stanisława Pigonia” (Kraków 1961, s. 445-454). У «Ніве» пісаў пра яго Мацей Канапацкі, які з ім вёў асабістую перапіску. *Чыт. на наступнай старонцы.*

125 – 20.01.1891 г. у вёсцы Дуляўцы Ваўкавыска пав. нарадзіўся Фабіян Ярэміч, беларускі грамадзка-палітычны дзеяч, публіцыст. Скончыў электратэхнічную школу ў Пецярбурзе. У 1917 г. далучыўся да беларускага руху. У 1922 г. стаў дэпутатам польскага Сойма. Быў выбіраны паслом яшчэ ў выбарах у 1928 г. і 1930 г. Адзін з кіраўнікоў Беларускага Сялянскага Саюза, выдавец „Сялянскай нівы”. Пасьля Другой сусьветнай вайны арыштаваны саветамі. У 1956 г. вызвалены з лагеру. Жыў у Павільні. Памёр 29.06.1958 г., пахаваны на павільнюскіх могілках.

125 – У 1891 г. у кракаўскай друкарні Уладзіслава Анчыца выйшаў зборнік вершаў Францішка Багушэвіча (Мацея Бурачка) „Дудка беларуская”.

115 – 12.01.1901 г. у Пшчэльнай каля Гайсына на Падольлі нар. Антаніна Абрэмбская-Яблоньская, польская мовазнаўца, адна з арганізатараў беларускай філялёгіі Варшаўскага Унівэрсытэту. Вяла дасьледаваньні па беларускіх гаворках Беласточчыны. Памерла 19.11.1994 г. у Варшаве.

110 – 22.01.1906 г. у Менску нар. Андрэй Александровіч, беларускі пісьменьнік, адзін з арганізатараў літаратурнага аб’яднаньня „Маладняк”. Закончыў Менскі Пэдагагічны Тэхнікум (1925) і БДУ (1930), першы верш апублікаваў у 1921 г.; у 1938 г. арыштаваны і сасланы на поўнач, працаваў пры пабудове нарыльскага мэталюргічнага камбіната (1938-1947), у 1947 г. вярнуўся у Менск, у 1949 г. паўторна арыштаваны і сасланы ў Краснаярскі край (да 1955 г.), пазьней жыў у Менску; аўтар зборнікаў вершаў, м. ін.: „Па беларускім бруку” (1925), „Фабрыка сьмерці” (1929), „Узброеныя песні” (1936), „Галубінае крыло” (1976). Памёр 6.01.1963 г. у Менску.

100 – 14.01.1916 г. у засьценку Абружын на Гродзеншчыне нар. кс. Уладзіслаў Чарняўскі, заўзяты змагар за беларускую мову ў каталіцкім касьцёле, беларускі патрыёт. Закончыў гімназію пры кляштары айцоў марыянаў у Друі (1937), з 1938 г. – у ордэне марыянаў, вучыўся ў каталіцкай сэмінарыі ў Вільні, пасьвячоны ў сьвятары ў 1953 (?) г., служыў у парахвіі Вішнева, дзе і памёр 18.12.2001 г.

95 – 17.01.1921 г. у Сеньне каля Оршы пам. кс. Аляксандр Астрамовіч (нар. 26.11.1878 г. у Навасядах на Ашмяншчыне), адзін з пачынальнікаў беларускага хадэцкага руху і прапаведнікаў у касьцёле на беларускай мове, паэт (Андрэй Зязюля). Закончыў духоўную сэмінарыю ў Пецярбурзе, высьвячаны на ксяндза ў 1910 г., служыў у Ракаве (1911), Аннопалі (1912), Бабруйску (1915), Сьмілавічах, Лунінцы, Осе, Рубяжэвічах (1916), Жарноўцы, Абольцах (1917), з 1919 г. у Сеньне. З 1909 г. друкаваўся ў беларускім друку („Наша Ніва”, „Biełarus”, „Śvietač”, „Krynica”), аўтар зборніка вершаў „Z rodnaha zahonu” (1913, 1931), аўтар рэлігійнага гімна „Божа, што каліс народы...”.

95 – 30.01.1921 нар. Іван Шамякін, пісьменьнік, грамадзкі дзеяч. Друкуецца з 1942 г. Аўтар апавяданьняў, аповесьцяў, п’есаў, публіцыстыкі. Памёр у Менску 14.10. 2004 г.

90 – 15.01.1926 г. у Вільні выйшаў з друку першы нумар ілюстраванага сатырычнага часопіса „Маланка”. Выходзіў раз у два тыдні. Выдаваўся да 26 сьнежня 1928 г., выйшлі 43 нумары.

90 – 29.01.1926 г. нар. у Вільні Мацей Канапацкі, публіцыст „Нівы”, рэдактар беларускіх перадач у Польскім радыё. *Віншуем з юбілеем!*
90 – 22.01.1926 г. у Белавушы на Століншчыне нар. іерарх БАПЦ (Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай Царквы) Ізяслаў (Іван Бруцкі), з 1947 г. у Канадзе (з 1957 г. – старшыня Згуртаваньня Беларусаў Канады), з 1962 г. – У ЗША (з 1959 г. у Кліўлендзе), у 1979 г. рукапаложаны ў сан сьвятара БАПЦ, з 1981 г. – епіскап БАПЦ. Памёр 26.11.2007 г., пахаваны на беларускіх могілках у Іст-Брансвіку ў штаце Нью-Джэрзі.
80 – 15.01.1936 г. У Зубрэвічах Аршанскага раёну нар. Янка Сіпакоў, пісьменьнік, аўтар апавяданьняў, аповесьцяў, перакладаў. Памёр 10.03.2011 г. у Менску.
75 – 12.01.1941 г. у Сьвярдлоўску нар. Уладзімір Мулявін, кампазітар, артыст эстрады, стваралькік і кіраўнік ансамбля „Песьняры”. Памёр 26.01.2003 г. у Маскве ад ран панесеных у аўтамабільным здарэньні. Пахавны на Усходніх могілках у Менску.
70 – 2.01.1946 г. памёр ад катаваньняў у Бутырскай турме ў Маскве кс. Фабіян Абрантовіч (нар. 14.09.1884 г. у засьценку Вераскоўшчына на Навааградчыне), адзін з пачынальнікаў беларускага хадэцкага руху, змагар за беларусізацыю каталіцкага касьцёла. Закончыў духоўную сэмінарыю і духоўную каталіцкую акадэмію ў Пецярбурзе, высьвячаны на ксяндза ў 1909 г., выкладаў Закон Божы ў Пецярбургу, у 1912-1914 гг. студыяваў у каталіцкім унівэрсытэце ў Лювэне ў Бэльгіі, абараніў там доктарскую дысэртацыю, з 1914 г. прафэсар духоўнай сэмінарыі ў Пецярбурзе, з 1918 г. у Менску – актыўна ўключыўся ў беларускі нацыянальны і хадэцкі рух, з 1926 г. выкладаў у духоўнай сэмінарыі ў Пінску, пазьней быў у ордэне марыянаў у Друі, у 1929-1938 гг. узначаліў каталіцкую місію ўсходняга абраду ў Маньчжурыі і ў Кітаі, пасьля вяртаньня ў 1939 г. арыштаваны саветамі.
70 – 16.01.1946 г. у Лёндане адбыўся зьезд былых беларускіх вайскоўцаў, на якім было заснавана Згуртаваньне Беларусаў Вялікабрытаніі. Першы старшыня – Вінцэнт Жук-Грышкевіч.
70 – у студзені 1946 г. у Мюнхене выйшаў першы нумар часопіса Згуртаваньня Беларускіх Студэнтаў „Крывіцкі сьветач”.
65 – у студзені 1951 г. у Нью-Ёрку быў апублікаваны першы нумар навуковага часопіса Крывіцкага Навуковага Таварыства імя Францішка Скарыны „Веда”. Рэдагаваў Янка Станкевіч.
50 – 30.01.1966 г. у Таронта быў створаны Каардыныцыйны Камітэт Беларусаў Канады.
30 – 19.01.1986 г. у беларускім тыднёвіку ў Польшчы „Ніва” быў надрукаваны першы нумар студэнцкай старонкі „Прысутнасьць”.
30 – 24.01.1986 г. у Варшаве адбыўся Першы баль беларускага студэнта.
25 – 20.01.1991 у Беластоку адбылася сустрэча прадстаўнікоў Беларускага Дэмакратычнага Аб’яднаньня, Беларускага Грамадзка-Культурнага Таварыства, Беларускага Аб’яднаньня Студэнтаў, Беларускага Літаратурнага Аб’яднаньня „Белавежа” і Грамадзкага Камітэта Пабудовы Беларускага Музэя ў Гайнаўцы, на якім упершыню быў прастаўлены праект заснаваньня ў Беластоку Цэнтра Беларускай Культуры.

Апрацавалі **Лена Глагоўская** і **Вячаслаў Харужы**

Калісь пісалі

Плённыя кантакты журналіста з прафесарам

1. **Два студзеньскія круглыя юбілеі двух выдатных для беларускай культуры асобаў, пра якіх хацелася б чытачам успомніць. Крыху прызабытыя ў сучаснай глябальнай мітусьні... А так склалася, што Мацей Канапацкі, «Ніўскі сьледапыт», як назваў яго даўні галоўны рэдактар тыднёвіка Юры Валкавыцкі, у пачатку 60-ых гадоў XX стагодзьдзя, пісаў у «Ніве» пра прафесара Тадэвуша Станіслава Грабоўскага, выдатнага слявіста, якому неабыякавае было польска-беларускае памежжа. Пры тым быў з ім асабіста знаёмы, сустракаўся і ліставаўся. У хатнім архіве Мацея Канапацкага знайшлося каля дзясятка лістоў ад прафесара. Яны вельмі добра дапаўняюць «ніўскія» артыкулы Мацея Канапацкага і прыбліжаюць постаць выдатнага славіста. Прапануем іх чытачам у такой форме, як яны запісаныя. Большасьць з іх напісана на машынцы апрача паштовак і апошняга ліста, якія напісаныя адручна.**

Лена Глагоўская

1.

Prof. Tad. Stan. Grabowski
Al. Słowackiego 56, m. 15
L.cz.86/III/62 Kraków, dn. 21 marca 1962.

Szanowny Panie Magistrze,
Bardzo przepraszam, że dałem Panu cały miesiąc pra-

wie czekać na Pański tak miły list z 28-go ub. mies. oraz za przesłane mi uprzejmie nry „Naszej Niwy" (powinno być: „Niwy" – przyp. H. G.) z pańskimi artykułami. Przesyłka nadeszła w okresie dla mnie najcięższym, kiedy oboje z żoną pochorowaliśmy się i normalne życie „wzięło w łeb", a zaległości gromadziły się z dnia na dzień, zwłaszcza, że to druga połowa marca, a do kwietnia muszą być dla Uniwersytetu i oddz.[iału] naszego P.A.N. pokończone wszystkie roboty, planowane na ten rok szkolny i wydawniczy.

Toteż nie miałem nawet możności przestudiować należycie nrów „N. N" („Niwy" – przyp. H. G.) poza oczywiście tylko ostatnim pańskim artykułem o rozmowach z potomkami Franciszka Bohuszewicza, który mię od dawna żywo interesował. Mimo licznych pilnych zajęć połknąłem Pański wywiad na gorąco i bardzo jestem wdzięczny za wszystkie informacje. Jaka to szkoda, żeśmy się nie poznali podczas pobytu mego w Białymstoku. Byłbym był wtedy daleko więcej skorzystał z zetknięcia się z Panem oraz red.[akcją] „Naszej Niwy" („Niwy" – przp. H. G.), aniżeli z całego Zjazdu Ludoznawczego i wycieczki do Białowieży. Bohuszewiczem interesowałem się od dawna i trochę wykładałem o nim na kursach literatury białoruskiej w pierwszych latach po objęciu katedry w Krakowie, brak jednak oryginalnych jego dzieł i braku odpowiedzi na moje prośby i zapytania z Mińska zniechęciły mię do reszty.

Zająłem się wtedy pomniejszymi, ale dostępniejszymi pisarzami białorusko-polskimi, do historii działalności ich na terenie Polski, Litwy i Białorusi można tu było znaleźć znacznie więcej materiałów. Z tego zrodziły się moje studia z „Pogranicza polsko-białoruskiego", których drobną cząstkę mogłem umieścić w Księdze Pamiątkowej ku czci prof. Pigonia. Życzenie Pańskie spełniam, przesyłając w załączniku nadbitkę z pierwszej części pracy. Kiedy zdołam wydać całość, Bóg raczy wiedzieć, gdyż obecny okres 600-lecia U.J. i 1000-lecia Polski nie bardzo tego typu pracom sprzyja, zmuszony więc jestem inne rzeczy pchnąć naprzód.

Na przyjazd Pański bardzo się cieszę. Pogadamy wtedy obszernie o naszych wspólnych zainteresowaniach i ew.[entualnie] – o ile mi wiek i zdrowie dopiszą – o jakiejś współpracy. W każdym razie proszę pamiętać, że kwiecień cały zapełniony będzie gorączkową pracą terminową i trudno byłoby mi poświęcić dużo czasu na nasze sprawy, zwłaszcza że obarczono mię na pożegnanie z U.J. przewodnictwem Komisją Słowianoznawczą Krak[owskiego] Oddz.[iału] P.A.N., co zabiera sporo czasu na posiedzenia, sprawozdania, planowania etc. Czeka mię też ciężka przeprawa o wydanie „Bibliografii Słowianoznawstwa Polskiego" (kontynuacja B.S.P. Edmunda Kołodziejczyka z czasów b.[yłej] Pol.[skiej] Ak.[ademii] Um.[iejętności]), gdzie oczywiście uwzględniona będzie i Białoruś w czasopiśmiennictwie polskim za 10-lecie, od 1908-1918.

Chciałem napisać do Pana tylko parę słów z serdecznym podziękowaniem za miłą przesyłkę i ciekawe artykuły Pańskie, tymczasem rozpisałem się, jak stary gaduła, nad różnymi sprawami, które mi spać nie dają po nocy. Chyba dla ulżenia sobie, a zabrania Panu pewnie również drogiego czasu.

W każdym razie przyjazd Pański w cieplejszej porze do Krakowa pożądany. Spieszyć się jednak na razie nie radzę, gdyż fatalny klimat krakowski i sroga tegoroczna zima przeciąga się jeszcze, nie nadając się bardzo na wojaże w dość prymitywnych naszych warunkach.

Dziękując raz jeszcze za cenną przesyłkę i list uprzejmy, zasyłam nawzajem, czym chata bogata, z serdecznymi pozdrowieniami i wyrazami szacunku

Tad. Stan. Grabowski

Фота з архіва „Нівы"

Мацей Канапацкі

Фота з Вікіпедыі

Праф. Тадэвуш Грабоўскі

1 zał.

Праф. Станіслаў Грабоўскі аб польска-беларускіх узаемаадносінах

Праф. др Тадэуша Станіслава Грабоўскага, які ўзначальвае зараз кракаўскую славістыку, ведаем як энтузіяста творчасці беларускіх песняроў і добрага знаўцу польска-беларускіх літаратурных сувязей. Яшчэ ў гады першай сусветнай вайны ў 1915 г. у Пятркове, выступіў ён з цікавым дакладам аб беларускім літаратурным руху. У 1916 г. гэты даклад з'явіўся ў друку аддзельным сшыткам і зараз з'яўляецца бібліяграфічнай рэдкасцю.

Да пяцідзесяцігоддзя навуковай дзейнасці выдатнага польскага філолага Станіслава Пігання выйшла ў выданні Кракаўскага аддзялення Польскай Акадэміі навук спецыяльная «Памятная кніга» ў гонар юбіляра. Тут друкуюць свае артыкулы і публікацыі вядомыя вучоныя Народнай Польшчы. Сярод аўтараў, выступіўшых у гэтай каштоўнай працы, сустракаем таксама і праф. др Станіслава Грабоўскага. Ён абмяркоўвае 40-ыя і 50-тыя гады XIX ст. у гісторыі польска-беларускага літаратурнага збліжэння. Аўтар у сваім нарысе, азагалоўленым «З польска-беларускага пагранічча», абапіраецца на параўнальна багатым дакументальным матэрыяле, пачэрпнутым з польскіх і беларускіх крыніц. Мабыць факт, што некаторыя з іх ужо значна ўстарэлі аказаў пэўны ўплыў на традыцыйнасць у ацэнцы праф. Грабоўскім літаратурнай дзейнасці паасобных пісьменнікаў. Не ўступаючы зараз у спрэчкі з поглядамі вучонага, адзначу, што, у асноўным яго погляды ўносяць, належны ўклад у вывучэнне хвалюючага нас пытання. Асаблівае зацікаўленне павінны выклікаць думкі даследчыка, які дае характарыстыку польскага часопіса «Рубон» (1843-1949) Казімежа Буйніцкага. Згуртаваныя вакол «Рубона» літаратары і публіцысты, а перш за ўсё К. Буйніцкі, адыгралі значную ролю ў вывучэнні і папулярызацыі беларускай вусна-паэтычнай творчасці, у пашырэнні асветы і ўзняцці эканамічнага жыцця на беларускіх землях. Нашую ўвагу звяртае праф. Грабоўскі на ролю часопіса, як сур'ёзнага фактара, спрыяючага збліжэнню і лепшаму зразуменню паміж польскім і беларускім грамадствамі ў палове мінулага стагоддзя. Сярод людзей, супрацуючых з «Рубонам», ці проста спрыяючым яго дзейнасці прыгадвае польскі вучоны прозвішча выдатнага пісьменніка І. Крашэўскага. У зборах рукапісаў Ягелонскай бібліятэкі захавалася яго перапіска з 1840-1843 г.г., якая з'яўляецца наглядным сведчаннем шматлікіх спробаў з боку т. зв. «крэсовых» літаратараў наладзіць больш трывалую сувязь з пісьменнікам. Дарэчы, праф. Грабоўскі публікуе на старонках нарыса фотакопію пісьма Яна Баршчэўскага да І. Крашэўскага, а таксама рэпрадукцыю здымка яго аўтара, пачэрпнутага з «Нашай нівы». Паасобныя гадавікі гэтага беларускага часопіса, як вядома, захоўваюцца ў Ягелонскай бібліятэцы. Дык маем у нарысе праф. Грабоўскага багаты пералік прозвішчаў «крэсовых» літаратараў, якія пісалі на беларускай мове, або пішучы на польскай чэрпалі матывы і сюжэты з беларускага фальклору, ці проста збіралі і выдавалі асобнымі зборнікамі народныя песні і легенды. Вось некаторыя з гэтых літаратараў: Міхал Грабоўскі, Ян Чачот, Аляксандр Гроза, Юльян Гжымалоўскі, Міхал Борх, Людвік Штырмер, Ігнацы Храпавіцкі. Апошні з прыгаданых варты асаблівай увагі таму, што з'яўляецца аўтарам каштоўнага даследу аб беларускім фальклоры п. з. «Rzut oka na poezje ludu białoruskiego», змешчанага ў V томе «Рубона» (Вільня, 1845 г.).

Гаворачы аб Яне Баршчэўскім, як аўтары чатырохтомнай аповесці п.з. «Шляхціц Завальня...» і выдаўцы «Незабудкі» (1840-1844 г.г.), праф. Грабоўскі адзначае, што да яго прымыкалі такія літаратары, як Рамуальд Падбярэзкі і Рамуальд Зямкевіч – вядомы збіральнік беларускага фальклору на Палессі. На заканчэнне свайго нарыса польскі вучоны імкнецца вызначыць паасобныя этапы ў развіцці польска-беларускага збліжэння. Першы этап згодна з меркаваннямі даследчыка прыпадае на гады дзейнасці літаратараў, класічным прадстаўніком якіх быў Я. Баршчэўскі. Праф. Грабоўскі бачыць тут яшчэ толькі спробы, першыя зрухі ў вывучэнні багатай вусна-паэтычнай творчасці беларусаў, бачыць пакуль што павярхоўную трактоўку цэлага пытання без нейкага плана ці сістэмы. Другі этап супадае з выступленнем Казіміра Буйніцкага. Яго і яму падобных заслуга перш за ўсё ў кшталтаванні прывязанасці да гістарычнай спадчыны беларускіх зямель, да ўзнімання асветы і наогул культурнага ўзроўню людзей, засяляючых гэтую тэрыторыю. І ўрэшце трэці этап, якога вызначае буйная і шматгранная дзейнасць польскага вучонага Міхала Федароўскага – чалавека з глыбокімі ведамі, дасканалага знаўцы беларускага фальклору і яго сур'ёзнага даследчыка.

Праф. Станіслаў Грабоўскі спрабуе абагуліць усё сказанае ў сваім нарысе. Ён, менавіта, адзначае вялікую ролю літаратараў, згуртаваных вакол «Незабудкі» і «Рубона» як людзей, якія сваёй дзейнасцю стварылі спрыяльны грунт для паўстання т. зв. «беларускай школы». Аднак найлепш будзе, калі аддамо голас аўтару нарыса. Маючы перад вачыма выказванне даследчыка, зможам самі ацаніць правільнасць яго думак.

«Усе яны (пісьменнікі «Незабудкі» і «Рубона» – заўвага мая), маючы за сабою падмацаванне з боку правінцыянальных літаратараў на тэрыторыі Інфлянтаў, Літвы і Беларусі, на працягу паўстагоддзя рабілі намаганні, каб і гэтыя паўночна-ўсходнія ўскраіны вырваць з забыцця і маразму, ажывіць іх творчым духам не толькі на літаратурнай ніве, але таксама ў грамадскім і эканамічным жыцці. А чэрпаючы з багатага капіталу бела-

рускай народнай песні і гістарычных традыцый гэтых зямель, хацелі садзейнічаць адначасова асабістаму духоўнаму развіццю і эканамічнаму прагрэсу краіны, а разам з тым і ўзняць свайго роду шчыт супроць русіфікатарскай палітыкі царскага дэспатызму. Па гэтых прычынах і на такіх асновах дзейнасці вырасла вось гэтая група забытых ужо сёння пісьменнікаў і грамадскіх дзеячоў, якіх справядліва залічае В. Р. Вегняровіч да «беларускай школы».

Адзначу тут, што В. Р. Вегняровіч з’яўляецца аўтарам сур’ёзнага і навукова абгрунтаванага нарыса аб беларускай літаратуры п.з. «Маладая Беларусь», змешчанага ў кракаўскім часопісе «Свят славянскі» ў 1912 годзе.

Праф. Станіслаў Грабоўскі ў канцы свайго выступлення на старонках «Памятнай кнігі» паведамляе, што з падрабязным аналізам творчасці групы пісьменнікаў, складаючых «беларускую школу», чытач пазнаёміцца ў аддзельнай манаграфіі, якая зараз падрыхтоўваецца вучоным.

Ад шчырага сэрца трэба вітаць выхад такога выдання. Яно ж павінна значна папоўніць набытак польскага літаратуразнаўства ў гэтай галіне. Справа тут асабліва ў тым, што праф. Станіслаў Грабоўскі бярэцца за мала яшчэ вывучаны перыяд у гісторыі сувязей паміж нашымі славянскімі літаратурамі. А польскія бібліятэкі залягаюць накшталт багатых пакладаў выкапняў проста невычэрпныя крыніцы, адлюстроўваючыя гэтае пытанне.

Мацей Канапацкі

«Ніва», № 12, 25.03.1962 г., с. 3-4

Пошукі і знаходкі

Невядомая казка Гальяша Леўчыка

Беларускі паэт, перакладчык, грамадскі актывіст, калекцыянер, музыкант і мастак Гальяш Леўчык (1880-1944) спрабаваў нават пісаць казкі. Адну такую „Зімовую казку” ўдалося адшукаць на старонках слонімскага польскамоўнага выдання „Gazeta Słonimska” за 1938 год. У першым яе нумары на другой старонцы пад крыптанімам EL і была апублікавана „Зімовая казка”. Што менавіта напісаў яе Гальяш Леўчык – сумненняў на сто працэнтаў няма. Па-першае, Гальяш Леўчык у 1920-х—1930-х гадах на старонках заходнебеларускага друку вельмі часта карыстаўся крыптанімамі: Г.Л., Л-к, Га-Ле, Л., H.L, E.L, L. Па-другое, хоць Гальяш Леўчык пісаў заўсёды па-беларуску, на просьбу свайго сябра-слонімца паэта Сяргея Новіка-Пеюна ён хутка адгукнуўся. Справа ў тым, у 1938 годзе ў Слоніме Сяргей Новік-Пяюн зарэгістраваў на імя сваёй жонкі Людмілы Новік польскамоўную „Gazetu Słonimsku” (на беларускай мове палякі не дазвалялі). І тады ён рыхтаваў першы нумар, таму прасіў сваіх знаёмых і сяброў напісаць для яе артыкулы. Звярнуўся ён і да Гальяша Леўчыка. Шчыры і сумленны Гальяш Леўчык не мог адмовіць сябру і выканаў яго просьбу. Ён напісаў спецыяльна для газеты ў першы зімовы нумар сваю „Зімовую казку” на польскай мове. Яе падпісаў крыптанімам EL.

Невядомы раней твор Гальяша Леўчыка прапаную чытачам „ЛіМа”. „Зімовую казку” Гальяша Леўчыка на беларускую мову пераклаў Віталь Луба.

Сяргей Чыгрын

Зімовая казка

У белым доміку жыла малая дзяўчынка. Называлі яе Ірынка. Валасы былі ў яе цёмныя і бліскучыя, а вочы такія сінія, быццам неба вясною.

Калі раніцай засвяціла сонейка, у пакой Ірынкі залящелі яго ясныя прамяні і разбудзілі яе. А тады са срэбранага агарода, зачараванага на замёрзлых шыбах, да Ірынкі прыплывала залатая каралева Радасць.

Сядала побач каля яе на ложачку і белай ручкай песціла тварык Ірынкі.

Расказвала ёй каралева Радасць, як цудоўна на свеце. Паказвала ёй сад, спавіты белам снегам, як пераліваецца ў сонцы мільёнамі іскрынак, як белая пуховая гронка ціха падае на дробныя кусцікі, а ўсё так блішчыць беллю, што сэрца радуецца і прарываецца да жыцця.

А вочы ў Ірынкі блішчалі як зоркі. Ускоквала з ложачка і бегла за каралевай Радасць прывітаць дзень. Тут жа прыбег да Ірынкі малы белы эльф Смех і ўвесь дзень не адыходзіў ад яе. А калі, урэшце, сонейка хілілася да захаду, а неба станавілася ўсё больш цёмным, Ірынка лягла спаць. Тады з далёкіх зорак сплывала да яе ложачка варажбітка Даверлівасць. Апранутая ў срэбную сукню, сядала каля Ірынкі і соладка спявала для яе калыханкі. Ірынка, слухаючы песні варажбіткі Даверлівасці, ціхенька засынала.

Ірынка часта брала сваю гітару і іграла. Сіні Змрок

ахінаў сваім далікатным плашчом снег, супакойваў гучнае цвырканне вераб’ёў і ціха падкрадаўся да вакон. З-пад пальчыкаў Ірынкі плыла цудоўная мелодыя. Тады прыходзіла да Ірынкі каралева Казка, ахінала яе сваім зорным плашчом і вяла ў сваю Казачную краіну.

Аднойчы Ірынка іграла на змярканні, а ў акно зазіраў цікаўны месяц.

Каралеўна Казка шаптала ёй дзівосы. Ірынка іграла, слухаючы Казку. І тады па сярэбранай стужцы месяца да Ірынкі сплыла спакойная прынцэса Мара. Мяккімі рукамі абняла шыю Ірынкі і павяла яе па месячнай стужцы, павяла да зорак у сінюю даль. Паказала ёй свой свет і Ірынка палюбіла прынцэсу Мару.

Затуманіліся ад смутку вочы каралевы Казкі. Ірынка неахвотна ішла ў яе краіну, больш любіла краіну прынцэсы Мары. Бліснулі зоркі на плашчы каралевы Казкі. Казка знікла. Цяпер, калі Ірынка брала гітару і іграла, пры ёй была прынцэса Мара.

Аднойчы з’явіўся Ён. Прыйшоў аднекуль здалёк... Вочы яго глядзелі на Ірынку, ягоныя вусны смяяліся да яе. Ён прасіў, каб Ірынка яму іграла. І яна іграла. З-пад яе пальчыкаў паплыла цудоўная мелодыя, такая, якой ніколі дагэтуль Ірынка не іграла.

Здзівілася прынцэса Мара, здзівіўся блакітны эльф Спакой, бо ніколі не чулі падобнай мелодыі. Спакой страсянуў залатымі крыламі і хутка адляцеў. А Ірынка іграла. На гукі гэтай мелодыі прачнулася каралева Любоў. Прыйшла ціха, сярэбраным шалем ахінула постаць Ірынкі. А раніцай каралева Радасць не магла разбудзіць Ірынку. Адышла тады засмучаная, забіраючы свае залатыя бліскі. Але шкада ёй было Ірынкі. Паслала тады да яе свайго брата князя Шчасце. І калі прамяністы князь Шчасце зайграў на флейце, Ірынка расплюшчыла вочы і прывітала дзень.

Але аднойчы Ён не прыйшоў. Кудысьці з’ехаў. Доўга іграла Ірынка на сваёй гітары! З-пад яе пальчыкаў плыла сумная мелодыя, быццам скарга, быццам плач. І з гукаў гэтай мелодыі ўсплыў маленькі шэры Смутак. А Ірынка іграла. Прынцэса Мара дарэмна клікала яе ў сваю краіну. Знікла тады. Ірынка засталася адна. Смутак узрастаў, станавіўся штораз больш магутным.

Архіўнае фота

Гальяш Леўчык у апошнія гады свайго жыцця. Варшава

Шэрымі крыламі ахінуў ён Ірынку. Затуманіліся ясныя вочы Ірынкі і, як бурштынкі, пакаціліся слёзкі. А гітара ўвесь час гучала. Струны плакалі разам з Ірынкай і скардзіліся...

І тады з цёмнай снежнай далі вынырнула постаць прынцэсы Тугі.

Ішла яна памаленьку, але з упэўненасцю. Была ўжо побач з Ірынкай, узяла яе за руку і павяла ў змрочную даль. Там не было дзівосаў і цудаў, як у краіне каралевы Казкі, ані бліскучых зорак, як у краіне прынцэсы Мары. У краіне прынцэсы Тугі панавалі змрок і цемрадзь, стаяла халодная імгла...

Раніцай, калі сонейка запальвала на снезе тысячы іскрынак, Ірынку ўжо не разбуджваў князь Шчасце. Пабачыўшы слёзы, адляцеў ён хутка і беспаваротна.

Вечарам Ірынку не ўсыплялі ўжо песенькі варажбіткі Даверлівасці. Пры яе былі цяпер імглістая прынцэса Туга і шэры эльф Смутак.

З абодвух бакоў акружылі яны Ірынку і гаварылі ёй кожны сваю казку.

А казкі гэтыя былі шэрыя і сумныя. І Ірынка плакала, плакала... А разам з ёю рыдалі і скардзіліся сярэбраныя струны гітары...

Гальяш Леўчык,
1938 г. ■

Konstanty Kalinowski (Kastuś Kalinoŭski) w świadomości Białorusinów w Polsce

2. Po II wojnie światowej w zmienionych granicach Białorusini pozostali w Polsce, w tym na swych etnicznych ziemiach na Białostocczyźnie, do 1956 r. nie mieli możliwości prowadzenia działalności społecznej i wydawniczej. Dopiero powstanie Białoruskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego i tygodnika białoruskiego „Niva” stworzyło szanse na tego rodzaju aktywność. W odrodzonej działalności poszukiwano wzorców do naśladowania, nawiązywano do tradycji historycznej. W 1957 r. w „Nivie” ukazał się artykuł ówczesnego nauczyciela w Siedliskach pod Giżyckiem – Franciszka Biernikowicza (21.10.1919 Warancy pow. dziśnieński – 25.08.2003 Giżycko). Przy-

pomniał on o zbliżających się rocznicach urodzin i śmierci Konstantego Kalinowskiego: „Надыходзяць вялікія ўгодкі нарадзін і смерці Кастуся Каліноўскага. Уся яго дзейнасць ад пачатку да канца служыла інтарэсам беларускага народу і таму імя Кастуся Каліноўскага, вялікага нашага рэвалюцыянера – дэмакрата дарагое кожнаму беларусу. Тым больш дарагі ён нам, беларусам – жыхарам Беластоцкай зямлі, дзе правёў ён свае маладыя годы і пачаткі грамадска-палітычнай дзейнасці. Кожны культурны народ ушаноўвае памяць сваіх лепшых сыноў. Робяць гэта палякі, робяць гэта і іншыя народы. Ці можам мы, беларусы не памятаць аб сваім герoі і не ўшанаваць яго памяці? Хіба не! У сучасны момант ходзяць чуткі аб тым, што Галоўнае Праўленне БГ-КТ выступіла да дзяржаўных устаноў з просьбай пабудавання помніка Кастусю Каліноўскаму. Ініцыятыва вельмі цэнная, я аднак выражаючы свае собскія погляды адношуся да гэтай справы з песімізмам. Не таму, што не веру ў добрыя адносіны нашых дзяржаўных устаноў да беларускай справы ў Польшчы, а перш за ўсё таму, што наша дзяржава знаходзіцца ў цяжкіх эканамічных абставінах. Думаю, што прыдзе яна заўсёды нам з помачу, калі мы, беларусы ўложым свой уклад у гэту справу. Ініцыятыва павінна выйсці ад нас не толькі ў слове, але і ў дзейнасці. Выражаючы гэты погляд, высоўваю пад адрасам ГП БГКТ наступную прапанову: 1. Паклікаць з актыўных дзеячоў Беларускага грамадска-культурнага таварыства камітэт абходу 125-гадавіны нарадзін і сотай гадавіны з дня смерці Кастуся Каліноўскага. 2. Змабілізаваць усю беларускую інтэлігенцыю да гэтай справы. Адносна працы вышэй прапанаванага камітэта лічу патрэбным: 1. Утварыць спецыяльны фонд на пабудову ў Беластоку помніка Кастусю Каліноўскаму. 2. Выступіць да Беластоцкай Ваяводскай рады з просьбай выдзялення адпаведнай плошчы пад гэтую пабудову. 3. У рамках існуючага Выдавецкага фонда пачаць працу над выданнем збору пісьмовай дзейнасці Кастуся Каліноўскага. 4. Аб'явіць конкурс на навуковую працу на беларускай мове аб Кастусю Каліноўскім. Можа некаторыя скажуць, што гэта задача не на нашы сілы. Дадуць прыклад нездавальняючай зборкі на існуючы Выдавецкі фонд. (...) Беларускім дзеячам жадаю верыць у свае сілы і паставіць на высокім арганізацыйным узроўню гэтую справу. У такіх абставінах наша ініцыятыва напэўна будзе падтрымана і ўстановамі і нашай дзяржавай".

Jesienią 1957 r. młody dziennikarz „Nivy" Sokrat Janowicz odwiedził w Wilnie Piotra Sierhijewicza, który w rozmowie z nim nawiązał do zainteresowania Konstantym Kalinowskim: „хачу яшчэ дапрацаваць партрэт Кастуся Каліноўскага. Sokrat Janowicz informował czytelników, że w Litewskim Republikańskim Muzeum Sztuki znajduje się wielkie płótno „Кастусь Каліноўскі сярод паўстанцаў", zaś drugi wariant tej kompozycji znajduje się w Grodzieńskim Obwodowym Muzeum Krajoznawczym. Przy tym artykule zamieszczono reprodukcję obrazu „Кастусь Каліноўскі сярод паўстанцаў" z komentarzem: „Ці часам гэта не ў Перацёскіх лясах легендарны"Дыктатар Беларусі і Літвы" выступае з прамовай да сваіх жаўнераў?"

Na początku stycznia 1958 r. w „Nivie" przypomniano o rocznicach urodzin Konstantego Kalinowskiego i powstania styczniowego: „Месяц студзень мае асаблівую вагу для беларусаў. У гэтым месяцы (21-га) мінае 120 год з дня нараджэння Кастуся Каліноўскага, тым больш, што ў гэтым месяцы (22-га) адзначаем 95-ую гадавіну выбуху Студзенскага паўстання, у якім Кастусь Каліноўскі адыграў выдатную ролю".

W styczniu 1958 r. powołano Komitet Budowy Pomnika Konstantego Kalinowskiego. 20 stycznia odbyło się organizacyjne posiedzenie Komitetu. Na łamach „Nivy" relacjonowano jego przebieg: „прыйшлі прадстаўнікі навукі, культуры, ваяводскіх улад, палітычных арганізацыяў і грамадскія дзеячы. Паседжанне адкрыў старшыня Прэзідыума Ваяводскай рады нарадовай у Беластоку – Станіслаў Юхніцкі. Настаў час – каб грамадскасць Беласточчыны ўвекавечніла памяць нашага выдатнага земляка – героя беларускага і польскага народаў, які ўзняў барацьбу супраць царызма" за нашу і вашу вольнасць". З цікавым дакладам на тэму дзейнасці Кастуся Каліноўскага выступіў пісьменнік Юзэф Кавальскі. Пасля даклада ўзніклі спрэчкі – як найлепш увекавечніць памяць Кастуся Каліноўскага. Перадусім, пастаноўлена назваць імям Кастуся Каліноўскага новапабудаваную школу ў Мастаўлянах, дзе ён нарадзіўся і ўстанавіць там мемарыяльную дошку. Пастаноўлена звярнуцца да Прэзідыума Гарадской рады нарадовай у Беластоку, каб адну з вуліц у горадзе назваць ім. К. Каліноўскага. Вырашана таксама распачаць дзейнасць дзеля атрымання сродкаў на пабудову помніка Кастуся Каліноўскага ў постаці Дома народнай творчасці, які-б быў названы імям Кастуся Каліноўскага, дзе-б гуртавалася праца польскіх і беларускіх самадзейных калектываў і ладзіліся-б іншыя культурныя мерапрыемствы. У заключэнні пасяджэння выбрана 30-асабовы Камітэт, які ўзначаліў старшыня Ваяводскай рады ў Беластоку, Станіслаў Юхніцкі. Powołanie Komitetu jako jedno z ważniejszych wydarzeń 1958 r. odnotował we wspomnieniach ówczesny redaktor naczelny „Nivy" Jerzy Wołkowyski: „1958. 20 студзеня, напярэдані 120-й гадавіны з дня нараджэння Кастуся Каліноўскага, у клубе ТППР у Беластоку заснаваўся Камітэт пабудовы помніка нашаму слаўнаму земляку. Прысутнічалі палітычныя і грамадскія дзеячы, прадстаўнікі навукі і культуры. З дакладам аб дзейнасці Кастуся Каліноўскага выступіў пісьменнік Юзаф Кавальскі. Вырашылі будаваць помнік у форме Дома народнай творчасці, назваць адну з беластоцкіх вуліц імем Кастуся Каліноўскага, прысвоіць Кастусёва імя і новай школе ў Мастаўлянах. 30-асабовы камітэт узна-

чаліў старшыня Ваяводскай рады ў Беластоку Станіслаў Юхніцкі”.

Szczególne zainteresowanie Konstantym Kalinowskim przejawiała redakcja „Nivy”. Z okazji 120. rocznicy urodzin Franciszek Biernikowicz napisał artykuł biograficzny o nim jako o postaci mało znanej Białorusinom: „...многа лепшых сыноў нашага народа, аддаўшых сваё жыццё ў змаганні за яго вызваленне ёсць нам, беларусам, яшчэ сёння мала знаных. Да такіх належыць і наш народны герой – Кастусь Каліноўскі. Праўда, у апошнія часы гісторыкі, і ў тым ліку гісторыкі беларусы, займаліся гэтым пытаннем. Але ў сувязі з тым, што жыццё і дзейнасць Каліноўскага апрацоўвана з розных пунктаў гледжання і магчыма абмежаванага ліку крыніц, у творах іх знаходзяцца недахопы і супярэчнасці. Як-жа ў сучасны момант прадстаўляецца праўда аб Кастусю Каліноўскім? 21 студзеня (ст. ст.) 1838 г. у сям'і Сымона Каліноўскага ў вёсцы Мастаўляны, Беластоцкага павета, прыйшоў на свет Кастусь Каліноўскі. Бацька яго, некалькі кілометраў ад Мастаўлян у вёсцы Якушоўка меў невялікі маёнтак, а ў ім невялічкую ткацкую фабрыку. У гэтай мясцовасці Кастусь праводзіў свае маладыя гады. Пазнаваў жыццё тутэйшых сялян. Ад 1846 года да 1855 вучыцца ў школе ў Свіслачы. (...) Быў ён да апошняй хвіліны свайго кароткага жыцця непахільным змагаром за беларускую справу. У сваім звароце да беларускага народа пісаў:”Ваюй народ, за свае чалавечыя і народныя правы, за сваю веру, за сваю зямлю родную!” Franciszek Biernikowicz akurat studiował zaocznie historię na Uniwersytecie Warszawskim i pod kierunkiem profesora Henryka Samsonowicza pisał pracę magisterską o Konstantym Kalinowskim, dlatego też wśród Białorusinów w Polsce był wówczas jego największym znawcą. W tej „Nivie” zamieszczono także obok artykułu portret Konstantego Kalinowskiego oraz fragment poematu Michasia Maszary, poświęconego bohaterowi powstania styczniowego:

Паўстанне згашана, зламана,
лікуй і цешся, Мураўёў:
табой заглумлена, стаптана
надзея вольнасьці ізноў.
Пад цяжкім ботам мураўёўскім
замоўкла Беларусь і Польшч
і сам нат грозны Каліноўскі
ужо цару не страшны больш.
Пануры мур – астрог... і краты
у лёху цёмным і глухім
як леў зняволены,”дыктатар”
сядзіць, закуты ў ланцугі.
...
Чаргой праходзяць успаміны
у сумных думках змагара
– Не страшна згінуць...
Трэба – згіну.
Я знаю – гіну не дарма
Паўстане край мой,
край любімы...
Яму я волю абвясціў
Цябе, народ,
цябе, радзіма,
як я,
ніхто так не любіў.
І веру я,
што голас сына,
якога кат вядзе на крыж,
прайдзе, як гром, па ўсёй краіне
і ўскалыхне нямую ціш.
Няхай ты спіш яшчэ народзе,
няхай пакутай і цямрой
твой кат у дзікім карагодзе
яшчэ глуміцца над табой.
Але ні гора, ні няволя,
што ў хаце сталі на папас,
не згасяць зор тваіх ніколі,
што ткуць свой шлях у прышлы час.
І вы, муры маёй вязніцы,
вы – сведкі крыўды і пакут,
вас хутка крыллем навалніцы
змяце з зямлі працоўны люд.

Dowodem zainteresowania Konstantym Kalinowskim był opublikowany w „Nivie” artykuł białoruskiego pisarza Ilii Kłaza o potomkach Kalinowskich na Białorusi: „Кастусь Каліноўскі! І перад намі ўзнікае мужны, адкрыты твар, злёгку выгнутыя бровы, удумлівыя вочы, густыя пасмы русых валасоў... Гады і падзеі не пашкадавалі ні хаткі ў Якушоўцы, што ў сямі кілометрах ад райцэнтра Свіслач, дзе правёў сваё дзяцінства Кастусь, ні будынка прагімназіі, дзе вучыўся будучы змагар за волю і шчасце беларускага народа. Час захаваў для нас толькі некалькі фотаздымкаў Кастуся Каліноўскага, ды паданні аб храбрым Світцы, якія перадаваліся з пакалення ў пакаленне. (...) Удзячныя патомкі склалі не мала вершаў і песень аб народным багатыру. На сцэнах тэатраў ішла п'еса аб Каліноўскім, кінорэжысёры адлюстравалі яго вобраз на экране, гісторыкі і літаратуразнаўцы напісалі многа прац і манаграфій. Не так даўно закончыў аповесць аб Каліноўскім аўтар гэтых радкоў. І ў часе працы не давала спакою ўпартая думка: ці ёсць у жывых сваякі Кастуся Каліноўскага? Дзе яны? Адны знаёмыя, рэкамендавалі спыніць пошукі, іншыя раілі пісаць лісты да некаторых людзей, якія носяць прозвішча Каліноўскіх. Дапамаглі сябры. Адзін з іх пазнаёміў мяне з настаўніцай сярэдняй школы Мінска, Станіславай Мышанковай–Каліноўскай. – Так. – адказала яна. – Далёкае сваяцтва ёсць. Але якое – не растлумачу. Аб гэтым лепш раскажа мой дзядзька Франц Эмануілавіч Каліноўскі.... адрас: Гомельская вобл., Парыцкі р-н,

вёска Навозы (20 км ад райцэнтра). – Гэта правільна. Мы – сваякі.... Яго дзед Абрагам Каліноўскі разам з сястрою Ганульяй былі вывезены панам з Гродзеншчыны пад Бабруйск у 1825 годзе. Абрагам быў родным братам Сымона Каліноўскага – бацькі Кастуся. У Абрагама было тры сыны – Іосіф, Эмануіл, Мікола. Сын Ганны – Ігнат у Мінску сустрэўся з Кастусём Каліноўскім, які ўгаварыў яго вучыць дзяцей. Дзеці Мацей (стаў настаўнікам) і Іосіф (быў начальнікам станцыі Гомель). Франц Эмануілавіч арганізаваў у Навозах калгас, быў старшынёй сельскага савета. Меў 76 г. і жыў з малодшым сынам Яраславам – брыгадзірам у калгасе. Сын Станіслаў – інжынер у Ленінградзе, дачка Уладзіслава – настаўніца. Аб апошніх хвілінах Кастуся Каліноўскага я ведаю з апавяданняў Ігната. Ён прысутнічаў на пакаранні. Мацей выкладаў беларускую мову ў мінскай школе. Памёр у першыя гады савецкай улады. У газеце „Звязда" за 1928 г. паведамлялася аб юбілеі настаўніка-культурніка Мацвея Каліноўскага. Нар. у 1864 г. у сям'і беззямельнага селяніна, у 1889 скончыў настаўніцкую семінарыю і з таго часу працуе настаўнікам. 29.12.1930 г. газеты „Звязда" і „Советская Белоруссия" паведамілі, што памёр дырэктар 35 школы Мацвей Каліноўскі. У яго былі дзеці".

W tym samym numerze „Nivy", w dodatku dla dzieci „Zorka", opublikowano portret Konstantego Kalinowskiego z propozycją urządzenia w szkołach z nauką języka białoruskiego gazetek ściennych mu poświęconych: „Нашым Кастусём" называў беларускі народ вядомага нам рэвалюцыянера Кастуся Каліноўскага, беларускага нацыянальнага героя. Няхай у кожнай школе будзе насценгазета аб жыцці і дзейнасці"нашага Кастуся"!".

Лена Глагоўская

(Працяг будзе)

Wielki książę Mikołaj Mikołajewicz na łowach w Białowieży

W czasie ostatniego zaboru rosyjskiego w Puszczy Białowieskiej odbywały się okazałe łowy, urządzane dla ówcześnie panujących i ich gości. Polowali tutaj carowie Aleksander II (1860), Aleksander III (1894) i Mikołaj II (1897, 1900, 1903, 1912). Nie odmawiali sobie przyjemności przeżycia emocji łowieckich także wielcy książęta rosyjscy. Spośród nich najczęstszym gościem w Białowieży był Mikołaj Mikołajewicz (młodszy) – starszy syn feldmarszałka, wielkiego księcia Mikołaja Mikołajewicza (starszego) i zarazem stryj cara Mikołaja II.

Wielki książę Mikołaj Mikołajewicz (1856-1929)

Wielki książę ukończył Mikołajewską Akademię Inżynieryjną oraz Mikołajewską Akademię Sztabu Generalnego. Szlify oficerskie otrzymał w 1873 roku. Brał udział w wojnie rosyjsko-tureckiej (1877-1878). W czasie rewolucji 1905 roku został mianowany generałem kawalerii i objął dowództwo okręgu petersburskiego.

Mikołaj Mikołajewicz był mężczyzną wysokim, o smagłej, pociągłej twarzy z kozią bródką i przenikliwym wzroku. Miał duże zamiłowanie do łowiectwa. Cieszył się sławą wielkiego znawcy tej dziedziny, regularnie czytał zagraniczne wydawnictwa łowieckie. W guberni tulskiej założył hodowlę chartów, którą wysoko ceniono w Europie. Na swoje hobby nie żałował czasu, trudu, ani też pieniędzy. Do Puszczy Białowieskiej przyjeżdżał prawie każdego roku w czasie rykowiska jeleni. I chociaż polował głównie na tę zwierzynę, to nie przepuścił przy okazji żadnemu danielowi, kozłowi (samiec sarny) lub dzikowi.

Pierwsze swoje polowanie w białowieskich lasach wielki książę odbył w grudniu 1879 roku, mając niespełna 23 lata (ur. 6 listopada 1856 r.). Zresztą, on też je zainicjował. Razem z nim polowali m.in. generałowie A. A. Gall i W. P. Astaszew oraz kilka innych osób. Ustrzelono wtedy łącznie pięć dzików, sześć jeleni i łosia.

Kilka kolejnych polowań w Puszczy Białowieskiej Mikołaj Mikołajewicz odbył również w gronie myśliwych, ale później przedkładał polo-

wanie w pojedynkę. Był też uczestnikiem carskich łowów w 1897, 1900 i 1903 roku. Na terenie Polski polował również w lasach spalskich.

Zgodnie ze słowami Stefana Seferyniaka – pracownika białowieskiego łowiectwa – Mikołaj Mikołajewicz wstawał o godzinie drugiej lub trzeciej nad ranem, aby już o świcie być w puszczy, gotowy do strzału. Objeżdżał wyznaczony na dany dzień rewir łowiecki. O godzinie ósmej lub dziewiątej wracał do Domu Świckiego (Myśliwskiego) w Białowieży, który stanowił jego bazę wypadową. O trzeciej po południu wyruszał na podjazd wieczorowy. Polował dotąd, dopóki było widać muszkę na sztucerze. Ten swój rytuał myśliwski powtarzał codziennie, a przebywał na polowaniu od dziesięciu do dwudziestu dni. W czasie jednego pobytu w Białowieży udawało mu się ustrzelić kilkanaście okazałych jeleni oraz po kilka danieli, kozłów i dzików.

Wlk. ks. Mikołaj Mikołajewicz w przerwie polowania. Z tyłu stoi Józef Newerly – główny carski łowczy w Puszczy Białowieskiej

Wielki książę strzelał zazwyczaj bardzo celnie, zarówno do zwierzyny stojącej, jak też będącej w ruchu. Wspomniany już S. Seferyniak opowiadał, że sam był świadkiem, jak książę trafił z odległości 240 kroków pędzącego z największą prędkością okazałego jelenia.

Generał Aleksander Mosołow, naczelnik kancelarii ministra dworu Mikołaja II, napisał w swych wspomnieniach, że pewnego razu Mikołaj Mikołajewicz polował z generałem Wiktorem Koczubejem, naczelnikiem Głównego Zarządu Apanaży. Tak się złożyło, że wystrzelili oni jednocześnie do dużego jelenia z porożem o 32 odnogach. Jeleń padł na miejscu, a pomiędzy księciem i generałem wywiązał się spór, kto zwierzę zabił? Każdy z nich chciał mieć jego wyjątkowe poroże. Spór zakończył car Mikołaj II, który stwierdził, że skoro on jest tutaj gospodarzem, to rogi należą do niego. By jednak pogodzić obu myśliwych, wydal polecenie, by za granicą wykonano dwie kopie tego rekordowego dla Białowieży poroża. Tak też się stało.

Niestety, Mikołaj Mikołajewicz należał do tych myśliwych, którym nigdy dość zdobyczy. Współcześnie takiego myśliwego polujący nazywają pogardliwie „mięsiarzem". Książę był żądny wielkich zdobyczy. Od kierownika służby łowieckiej domagał się, aby dano mu możność strzelania tylko do najlepszych sztuk. Przed strzałem oglądał dokładnie zwierzę przez silne szkła. Gdy spotkał jelenia o słabym porożu, tylko machał ręką i kazał jechać dalej.

W końcu książę w swej zachłanności posunął się do czynu niegodnego myśliwego. Wymusił on bowiem na szefie administracji łowieckiej zamykanie zwierzyny na ogrodzonych bardzo mocnym płotem 10-20-hektarowych polanach karmowych. Były one obsiewane zbożami, sadzono też okopowe, a jesienią rozgradzane, aby zwierzyna mogła na nich żerować. Na żądanie księcia dwoje ludzi ze służby łowieckiej zostawiało na noc otwarte bramy po przeciwległych stronach ogrodzenia. Po wejściu zwierzyny do tej pułapki, były one zamykane. Książę przyjeżdżał rano i o ile uznał uwięzione zwierzęta za godne strzału, zabijał je bez mrugnięcia oka.

Carscy strzelcy nie kryli pomiędzy sobą oburzenia tym faktem. Tym bardziej, że zamknięte na niewielkiej powierzchni zwierzęta (żubry, jelenie, daniele i dziki), czasami w dużej ilości, nie widząc wyjścia, biegały jak oszalałe to w jedną, to w drugą stronę. W bezsilności skakały na płoty, waliły w nie porożem, raniły się wzajemnie.

Dr Konrad Wróblewski, który przed I wojną światową badał białowieskie żubry, wspominał, że Mikołaj Mikołajewicz wysunął tezę, że wszystkie jeleniowate nie są zwierzętami trawożernymi, lecz pędożernymi. Kazał w związku z tym wyrąbywać w rozmaitych rewirach drzewa, aby dostarczyć tym zwierzętom odpowiedni pokarm. Zwierzęta skupiały się w tych miejscach, stając się łatwą zdobyczą księcia.

Książę, choć na ogół spokojny i grzeczny, mógł szybko popaść w złość, stać się człowiekiem opryskliwym, szczególnie wtedy, gdy nie udawało mu się polowanie. Strzelcy wyznaczeni do towarzyszenia księciu w czasie łowów zazwyczaj wpadali w popłoch. Lękiem napawał ich już jakikolwiek kontakt z księciem. I chociaż książę każdemu strzelcowi, który z nim jechał na polowanie, płacił 5 rubli złotem, to wszyscy wymigiwali się od jego towarzystwa. Najczęściej stosowaną wymówką był „raptowny ból żołądka". Strzelec dawał susa w krzaki i tyle było go widać. Jeśli już nie można było zwiać, dla uratowania siebie i sytuacji należało starać się odwrócić uwagę księcia w inną stronę, coś niewinnie zełgać, lub zręcznie usprawiedliwić. Czasem taki wybieg udawał się, ale nie należało wdawać się w fachową rozmowę, bo książę znał się dobrze na łowach i zwierzostanie.

Rozgniewany niepowodzeniem w polowaniu książę mógł spowodo-

wać, że strzelca zwalniano z pracy albo przenoszono w inne, odległe, albo niedogodne miejsce. Czasem wyładowywał swą złość na strzelbie, z której strzelał. Minister rolnictwa Leon Janta-Połczyński, który w okresie międzywojennym bywał w Puszczy Białowieskiej na polowaniach na głuszce, wspomniał w swych pamiętnikach: „Jeden z nadleśniczych pokazywał mi wspaniałą strzelbę myśliwską, którą rzucił w błoto wielki książę Mikołaj Mikołajewicz, bo chybił nią jelenia" (zob. londyńskie „Wiadomości" nr 15/1979).

Po raz ostatni Mikołaj Mikołajewicz polował w Puszczy Białowieskiej w jesieni 1913 roku. Przebywał tutaj ponad dwa tygodnie, towarzyszyła mu jego żona, księżniczka czarnogórska Anastazja Mikołajewna, poślubiona w 1907 roku. Książę upolował w tym czasie swego trzechsetnego dzika, który ważył 197 kilogramów. Przekazał też do tworzącego się w Białowieży muzeum przyrodniczo-łowieckiego bardzo nietypowy okaz rudego jelenia z białymi plamami, będącego mieszańcem jelenia szlachetnego z amerykańskim wapiti. Ze wspomnień zarządcy Puszczy, którym był wówczas Mitrofan Golenko, wiemy też, że książę chciał odkupić od niego, za 500 rubli, bardzo interesujące, zwyrodniałe poroże, zdjęte z padniętego zwierzęcia, jednakże eksponat pozostał w muzeum. Dodajmy, że w muzeum przewidziano miejsce na portrety ważniejszych myśliwych, którzy polowali w Puszczy Białowieskiej – oczywiście nie zapomniano o wielkim księciu Mikołaju Mikołajewiczu.

Mikołaj Mikołajewicz pozyskane trofea łowieckie chętnie wystawiał na wystawach czasowych. Prasa polska odnotowała jego udział w Wystawie Sportowo-Przemysłowej, zorganizowanej przez Warszawskie Koło Sportowe w Agrykoli w 1912 roku. „Sport" (nr 13/1912) podawał: „Obficiej bez porównania zaprezentowały się zbiory W. Ks. Mikołaja Mikołajewicza. Oprócz ślicznego jelenia centkowanego mamy tu korony jeleni syberyjskich, 10 różnych gatunków wypchanych bażantów, dużo rogów, zrzutów itp.". „Głos Warszawski" (nr 174/1912) uzupełnił tę informację, podając, że na wystawie były pokazywane także skóry rysi, pochodzące ze zbiorów wielkiego księcia.

O pobytach Mikołaja Mikołajewicza w Puszczy Białowieskiej krążyło w okresie międzywojennym i zaraz po wojnie wiele ciekawych anegdot. Strażnik łowiecki Sergiusz Waszkiewicz opowiadał na przykład, że książę strzelił jelenia, ale ten jeszcze się ruszał. Polecił zatem towarzyszącemu strzelcowi, żeby go dobił. Strzelec zrobił niewyraźną minę, jakby nic nie rozumiał. Książę podszedł wówczas do strzelca i chciał wyjąć z jego kabury pistolet, ale tam, zamiast pistoletu, ujrzał butelkę z samogonem. Roześmiał się i nic nie mówiąc, odszedł.

Potap Bajko z Białowieży woził Mikołaja Mikołajewicza do lasu rządową bryczką, ale zaprzężoną w dwa własne konie. Książę siadał z tyłu bryczki i instruował go, że jak zobaczy dzikie zwierzę, to należy przejść z jazdy rysią na stępa. Po ujrzeniu jelenia czy daniela, książę strzelał. Po zakończeniu polowania, wręczał Potapowi czerwońca, czyli dziesięć rubli. To chyba właśnie o Potapie napisano w reportażu zamieszczonym w „Expressie Niedzielnym Ilustrowanym" (nr 289/1932): „Towarzyszący naszej wycieczce pewien stary chłop opowiada z rozrzewnieniem, jak to wielki książę Mikołaj Mikołajewicz ofiarował mu złotą 10-cio rublówkę, za to że dobrze zganiał zwierzynę".

Któregoś razu Potap oczekiwał w lesie na przyjazd księcia razem z łowczym Edmundem Wagnerem. Książę, jak zwykle, docierał na umówione miejsce samochodem. Po jego przybyciu, wsiedli we trójkę na bryczkę i pojechali na łączkę, na której zobaczyli jelenia. Książę wyskoczył z bryczki, podbiegł nieco i przyłożył się do strzału, gdy nieoczekiwanie padł strzał z innej strony lasu. Książę się przestraszył, ruszył biegiem w stronę bryczki. Myślał, że to zamach na niego. Biegnąc, krzyczał i wymyślał Wagnerowi, a Potapowi rozkazał, żeby jak najszybciej poganiał konie. Ledwo udało się wytłumaczyć księciu, że to żaden zamach, a tylko jakiś kłusownik zapragnął ustrzelić jelenia na rykowisku. I że ta sprawa będzie obowiązkowo wyjaśniona.

Innym razem Mikołaj Mikołajewicz strzelił do jelenia, ale jakoś niezbyt celnie. Krwawiące zwierzę zaczęło uciekać. Książę i łowczy Wagner ruszyli jego śladem, ale ponieważ zrobiło się już ciemno, wrócili do bryczki. Książę polecił łowczemu, żeby do rana znalazł jelenia i dostarczył mu jego poroże. Wagner był zrozpaczony, bo jak odszukać w nocy ranione zwierzę. Potap poradził łowczemu, żeby wziął strzelca, który zastrzeli pierwszego lepszego jelenia i sprawa będzie załatwiona. Wagner wprawdzie w pierwszej chwili się zdumiał, że tak

Przed Domem Świckim w Białowieży. Wlk. ks. Mikołaj Mikołajewicz dokonuje pomiaru poroża ustrzelonego jelenia

Łowczy Edmund Wagner

można, ale po namyśle propozycję tę zaakceptował. Mikołaj Mikołajewicz był bardzo zadowolony, gdy rankiem ujrzał przed Domem Świckim jelenia z porożem. Pochwalił Wagnera. Ten, w podzięce, ugościł Potapa u siebie w domu.

Łowczy Wagner zyskał przychylność wielkiego księcia, który w dowód wdzięczności podarował mu w 1907 roku łajkę, a w 1913 roku powierzył urząd łowczego w swoich dobrach na Krymie.

Strażnik łowiecki i późniejszy strażnik-hodowca żubrów Jan Potoka opowiadał, że któregoś razu wielki książę płynął łódką po białowieskim stawie. Przy wiosłach był dziewięćdziesięcioletni starzec Makar Kozak. W pewnym momencie księciu zebrało się na żart. Krzyknął do starca: – Skacz do wody! Ten, długo się nie zastanawiając, wykonał polecenie. Skoczył do zimnej, jesiennej wody i dopłynął do brzegu stawu. Wyczłapał jakoś z wody i pobiegł do domu, by jak najprędzej zdjąć z siebie mokre ubranie i ogrzać się pod pierzyną. Książę donośnie rechotał ze swego dowcipu. Wiadomość o tym zdarzeniu dotarła do cara Mikołaja II, który mocno skarcił księcia, podobno nałożył też na niego areszt domowy.

W czasie I wojny światowej wielki książę Mikołaj Mikołajewicz został głównodowodzącym armii rosyjskiej. „W pierwszych miesiącach – pisał „Dziennik Białostocki" (nr 8/1929) – sprzyjało mu szczęście wojenne, a gdy armia rosyjska zalała prawie całą Galicję, wielki książę stał u szczytu sławy. Przełamanie frontu pod Gorlicami w maju 1915 roku przez wojska państw centralnych pozbawiło go stanowiska naczelnego wodza. Wielki książę odszedł wtedy na Kaukaz w charakterze namiestnika carskiego z tytułem wicekróla. Tu dał się we znaki Turcji, odbierając jej szereg wielkich miast. Nie udały mu się natomiast wyprawy na Persję".

Po wybuchu rewolucji w Rosji w 1917 roku i abdykacji cara, Mikołaj Mikołajewicz przybył z Kaukazu i objął ponownie naczelne dowództwo wojsk wiernych monarchii. Wówczas rząd tymczasowy zażądał od niego, by zrzekł się dobrowolnie władzy i usunął się, co wielki książę uczynił, wyjeżdżając na Krym. Tam został aresztowany przez bolszewików, ale jakoś udało mu się ocaleć.

Wiosną 1919 roku wielki książę opuścił Krym i na angielskim statku wojennym odjechał do Włoch, gdzie przebywał dwa lata, później przeniósł się do Francji. Chorował na serce. Wokół wielkiego księcia skupiła się znaczna część emigracji rosyjskiej, która uważała go za kandydata do tronu rosyjskiego na wypadek, gdyby Rosja Sowiecka odzyskała z powrotem ustrój monarchistyczny.

Mikołaj Mikołajewicz zmarł 5 stycznia 1929 roku w miasteczku Antibes k. Cannes, w wieku 72 lat. Został pochowany w cerkwi św. Michała Archanioła w Cannes. Pod koniec kwietnia 2015 roku prochy wielkiego księcia i jego żony zostały ekshumowane i przewiezione do Rosji, gdzie je powtórnie pogrzebano na cmentarzu żołnierzy poległych w czasie I wojny światowej.

Piotr Bajko ■

Маё жыццё пад пушчай

1. **Што засталося ў маёй памяці з дзяцінства і ўсяго жыцця? Памятаю хаціну, дзе я нарадзілася. Нядоўга там я пражыла, можа, гадоў восем. Хата была перагароджага ўздоўж дошкамі. У адной палове жылі мае бацькі, у другой – татаў брат з сям'ёй. У дзядзькі была вялікая сям'я, у сем асоб – два хлопцы, дзве дзяўчыны і малая дзяўчынка. У нас – бацькі, я і малодшы брат. Хата стаяла ад вуліцы можа пяцьдзесят метраў, вяла ад яе дарожка да хаты, загароджаная з двух бакоў. Плот быў з сасновага галля, лазіны, яловых галін – чамусьці такія ў нас былі агароджы.**

Памятаю, прыехалі якіясь людзі, пачалі хадзіць па полі з чырвонымі сцяжкамі. Казалі, што гэта мераюць поле на хутары. Вось калі далі нам хутар, далей адтуль дзе мы жылі. Трэба было пераязджаць і будаваць усё нанова. На тым месцы, дзе мы жылі, было няшмат людзей – усяго сем хатаў, дзевяць сямействаў. А на месцы – шэсць сем'яў, выразалі ім агароды.

Мае бацькі не хацелі там аставацца, дык ім недалёка далі, у адным кавалку зямлю і сенажаць. Трэба ж было перавозіцца ў іншае месца.

Пачаўся не вельмі добры час. Трэба было будаваць новы дом, бо брат забраў стары, трэба было купляць драўніну. Вядома, трэба месць грошы. Тата быў кравец,

на той час быў добрым майстрам. Шыў курткі, кажухі, касцюмы. Трохі зарабляў, але ж будавацца трэба было, не было на шыццё часу. Я і брат былі дзецьмі, бабуля апекавалася намі – мне тады было сем гадоў, брат быў на два гады малодшы. Было цяжка. Мама ткала палатно на кроснах і прадавала жыдам. Якась пабудавалі мы на зіму хату, клуню, хлявок невялікі. У хаце была кончана толькі кухня. А нас было пяць чалавек – было цесна, але цёпла і прытульна. Купілі кафлі на сцяноўку. Памятаю, вапна была ў яме, каб паралясавалася, каб ёю тынкаваць хату.

У сорак першым годзе зімою нарадзілася сястронка. А вясною татку забралі бальшавікі ў войска. Засталіся мы без гаспадара. Мне было дзевяць гадоў, брату сем, а сястры тры месяцы, была з намі мама і старэнькая бабуля. Пачалася вайна. Немец напаў на наш край.

Было вельмі цяжка з гаспадаркай. Хоць невялікая была, але ж трэба рабіць. Памятаю, мама арала, сеяла, троху суседзі памагалі, троху з мамінай радзіны. І так праз лета пражылі. Восенню ў капанне бульбы, памятаю, нямецкія самалёты ляцелі так нізка, што брат паралякаўся і вельмі плакаў... Калі рускае войска адступала, памятаю, было ўжо спелае жыта.

Быў вельмі прыгожы сонечны дзень. Прыйшоў рускі афіцэр, спытаўся, дзе гаспадар. Мама трымала малую дачку на руках. Ляцеў нямецкі самалёт, рускі загадаў схавацца пад дах клуні. Памятаю гэта вельмі добра. Афіцэр быў вельмі прыгожы, высокі: «Мы отступаем, но через четыре года вернёмся», паказаў іконку, якою яго маці благаславіла калі ён ішоў на вайну. І яшчэ сказаў маме, каб узяла нас і ішла з ім, бо меў штось аддаць. Казаў: «Хозяйка, будешь меня помнить до смерти", але мама адказала, што ёй нічога не трэба. Пастаяў, пагаварыў і пайшоў. Праз пару дзён прыйшлі немцы. Мама з канём і каровамі была на балоце, там была густая бярэзіна (чамусь яе звалі кітайскай). Там і схаваліся ад немцаў з коньмі і каровамі. Раніцаю ўсходзіла сонца, пад хату прыехала двух немцаў на конях пад акно і пачалі штось шваргітаць. Бабуля з малою на руках, а я з братам у акне. Конь паламаў дошку над ямай дзе лясавалася вапна. Убачылі нас перапалоханых, яшчэ штось пагаварылі і паехалі. І так мы каня захавалі.

Жыццё цацілася далей. Жніво, работа. Мне трэба было пільнаваць сястронку, бабуля, хоць старая, памагала маме. Мама даведалася, што тата ў няволі ў немцаў у Асаўцы ці ў Граеве. Але ж як туды паехаць – работа ў полі незакончаная, бабуля старая, мы малыя, бульбу трэба выкапаць. Але калі ўсё закончылі, то мама і яшчэ адзін старэйшы чалавек выбраліся ехаць. Запраглі двое коней і паехалі. Была глыбокая восень. Мама ўзяла з сабою выкуп, бо можна было выкупіць сваіх ад немцаў. Не было мамы два тыдні. Наканец прыехала, але без мужа – тату вывезлі былі немцы ў Германію на работу. І зноў мы адны. Зіма, трэба дроў. Мы ж малыя, бабуля старая... Але хтось прывёў – называлі іх «пленнымі» – салдатаў, што асталіся ад рускага фронту. Мама згадзілася ўзяць аднаго з іх на зіму, бо казала: можа, для майго мужа хтосьці дасць кавалак хлеба. І так застаўся ён у нас на зіму. Рубаў дровы, ездзіў у лес. Так пражыў да вясны, пасля пачаў не слухаць таго, што яму гаварылася. Паедзе па дровы, не прывязе. Быў такі, што бунтаваў яго. Вясной яго адправілі. Мама сказала: ідзі куды, каго слухаеш, я цябе за зіму ператрымала. Адходзіў – ніхто не бачыў, а ўзяў татавы пантофлі, якія былі як вялікая памятка. Мама ўбачыла што няма ботаў, пайшла ўвечары да солтыса, бо там усе збіраліся. Як пасля расказвала, моцна плакала і казала, каб аддаў татавы пантофлі. Прыйшла, як мы ўжо пакладаліся спаць. Уначы хтось пастукаў у дзверы. Мама спалохалася і пачала плакаць. Але адкрыла дзверы, мы – брат і я і бабуля выйшлі да сяней. Стаяла там двух мужчын і вялікі чорны сабака. Адзін мужчына быў у скураной куртцы і сказаў, каб мы не баяліся, бо яны нічога не зробяць. І стаў пытацца, ці хтось нас не крыўдзіць, ці суседзі добрыя. І штось там пра кагось пытаўся і сказаў, каб мы клаліся спаць і не будзе нас ніхто трывожыць. Вясною ноч такая малая, што ўжо не было калі спаць. Рана мама гаварыла, што той сабака бегаў там каля солтыса, там, дзе яна была ўвечары.

Наступіў дзень і пачалася работа. Зближалася Тройца, ці Сёмуха, як у нас называюць. Шыкавалася вяселле. Вось і настаў той дзень. На першы дзень Тройцы не вянчаюць. Вось у першы дзень я пабегла да цёткі, мамінай сястры. Было недалёка туды, можа паўтары вярсты, памятаю, было вельмі цяпло, сонейка свяціла. Хтосьці сказаў мне, што тата вярнуўся. Не памятаю як я бегла дамоў. Прыбягаю. Тата сядзіць у хаце. Колькі было радасці – гэтага не апісаць! На другі дзень мы ўсе пайшлі на вяселле.

Цяпер раскажу, як тата вярнуўся з нямецкай няволі, з Германіі. Расказваў, што іх трох рашыла ўцякаць з лагера – двух рускіх і тата. Казаў, што тры ночы рэзалі дрот напераменку – адны пілавалі, а адзін рэзаў. Як вартаўнік ішоў, давалі нейкі сігнал што ён ідзе. На чацвёртую ноч уцякалі. Вылазілі па адным. Хтось трапіў у яму з пушкамі з-пад кансерваў, нарабіў груку, паднялася трывога. І тата астаўся, не ведаў, што з тымі двума сталася. І прыйшлося ісці аднаму. Расказваў, ішоў ноччу, а днём адапчываў і рабіў планы як меў ісці. Цяжка было ісці да польскае граніцы, а там людзі пераадзелі і накармілі, дзе трэба то перавялі ці перавезлі каля нямецкіх пастарункаў, і так ён дайшоў да Страблі. Там сустрэў сваіх людзей, якія сплавілі драўніну і вярталіся назад. Яны мелі спісак, колькі асоб з імі было, а калі сустрэлі тату, адзін з іх пайшоў да немцаў і сказаў, што пра аднаго забылі, і ўпісалі тату на той спісак. І так з тымі людзьмі наш тата прыехаў дахаты. Пасля солтыс паехаў

да немцаў і зрабіў яму пашпарт. І так было б ужо добра жыць, але ж нядоўга.

Пачаў акупант высяляць з малых мясцін у большыя вёскі і зноў трэба было пераязджаць. Раскрылі хату, застаўся толькі зруб, і клуню таксама. Перавезлі хлеў. Быў конь і дзве каровы. Сусед свой хлеў перавёз на хату. І так дзве сям'і жылі, у нас было пяць асоб, у суседа тры. Бацькі ездзілі туды дзе мы жылі, там была яшчэ на полі работа. А мы з бабуляй жылі на новым месцы. Але ж гэта яшчэ не ўсё. Тады восень была доўгая. Пачалі вывозіць у Беласток. Пад'ехалі падводы па тры на адну сям'ю, заладавалі што маглі і пасля поўдня вырушылі ехаць. Была праверка тых хто быў уведзены ў спісак, нас не было і пачалася размова, што рабіць. Тата хадзіў да немцаў, бо хтось там быў з тых, хто кіраваў гэтым цэлым абозам. Доўга таты не было, пачалі ўжо трывожыцца. Але вярнуўся з паперамі, што мы вернемся назад, толькі не ўначы, а на другі дзень, бо ўначы праз лес не маглі пусціць, гаварылі, што бандыты нападаюць. Заехалі мы ў Нарву, там пераначавалі ў сваякоў. І раніцаю вярталіся ў Ляўкова. Прехалі, было многа вольных хат. У адной мы спыніліся жыць. На другі дзень тата пайшоў у Нараўку, бо забралі нам каня і карову, а маладая карова ўцякла. Бабуля не паехала была з намі і злавіла тую карову. У Нараўцы не было ні каня, ні каровы, засталася ў нас толькі тая, што ўцякла ад немцаў.

І пачалося новае жыццё. Без каня вельмі цяжка. Трэба было дроў прывезці. Была ўжо позняя восень, недалёка да Каляд. Купіць каня не было за што, на шчасце тата шыў. Каму што пашыў, вось і прывязуць дроў. Так мы зіму пражылі.

Прыйшла вясна, трэба было пасадзіць бульбу. А каня няма. Маміны сваякі многа нам дапамагалі. Было ў іх двух маладых хлапцоў. Бацькі хадзілі пехатою з Ляўкова да Лазовага – так называецца тая мясціна дзе я нарадзілася. Пойдуць рана, а прыйдуць вечарам. Трэба было рабіць сенакос, жніво. Было што рабіць, а як вядома, рабілася ўсё рукамі. Мне было чатырнаццаць гадоў.

Найгорш што не было блізка вады. Калодзеж быў каля царквы, а мы жылі далёка ад яе. Я туды па ваду не хадзіла, было цяжка яе дастаць, калодзеж быў вельмі глыбокі. Я ваду насіла з ракі. Да ракі таксама было далёка, а вёдры былі драўляныя, цяжкія. Набяру два вёдры ды цягну, пастаўлю, адпачну, і далей цягну, і так разоў пяць на дзень, бо бацькі прыйдуць вечарам, а тады нельга было хадзіць, бо была паліцыйная гадзіна. Вось так прайшло лета на несваім. Зямля, хата – усё чужое.

Увосень пабольшала наша сям'я, нарадзіўся брацік. У нас было ўжо дзве дзяўчыны і двух хлопцаў, бацькі і бабуля Марыся. Было цеснавата, бо мелі мы адзін пакой і кухню разам. Вось так дачакаліся мы зімы. Пачалі арганізаваць школу. У школе было толькі два класы: першы і другі. Я пайшла ў другі, бо ўжо ўмела крыху пісаць і чытаць. Кніжак не было, толькі ў вучыцеля была чытанка і матэматыка, сшыткаў таксама не было. Шукалі чыстае паперы і рабілі з яе сшыткі. Выпісвалі беларускую газету, не памятаю яе загалоўка. Брат Іванка хадзіў у першы клас. І так прайшла зіма. Вясною ў школу не хадзілі. Кончыўся школьны год. Бацькі зноў пачалі вандроўку на свой хутарок, толькі цяпер было цяжэй, бо бралі малога з сабою. Часам ён заставаўся з намі. Бацькі неяк там сабе давалі рады, сеялі, садзілі. Наступіў сенакос. Сталі гаварыць, што немец адступае. Сталі што дзе правозіць, штораз было галасней аб тым, што рускае войска гоніць немца. *(Працяг будзе)*

Вера Радзіванюк, Міхнаўка

Успаміны з 1997 г.

***2.* Польшча.** У другой палове 1997 г. да выбараў 21 верасня у Сейм і Сенат і да 17 кастрычніка пасля выбараў прэм'ер-міністрам урада Польшчы быў Уладзімеж Цімашэвіч, які кіраваў урадам створаным з Польскай Сялянскай Партыі (PSL) і Сацыял-дэмакратыі Польшчы з 7 лютага 1996 г. Ад 31 кастрычніка прэм'ер-міністрам стаў Ежы Бузэк з Акцыі Выбарчай „Салідарнасць". Пры іх паменшылася беспрацоўе ў Польшчы з 11,3% у чэрвені 1997 г. да 10,3% у снежні 1997. г і паменшылася інфляцыя з 19,9% у 1996 г. да 14.9% у канцы 1997 г. Сярэдні заробак з 873 зл. у 1996 годзе ўзрос у 1997 г. да 1061 злотых, а курс амерыканскага долара хістаўся ў 1997 г. ад 3,51 да 3,41 зл. за долар. Аднак натуральны прырост насельніцтва паменшыўся з 1,1 проміля ў 1996 г. да 0,9 проміля ў 1997 г.

У ліпені паўднёвую і заходнюю Польшчу заліла паводка, якой не помняць ад тысячы гадоў. Назвалі яе паводкай тысячагоддзя. Заліла яна Чэхію, усходнюю Нямеччыну, паўночна-заходнюю Славакію і ўсходнюю Аўстрыю. Згінула ад яе ў гэтых дзяржавах 114 асоб. У Польшчы ад яе згінула 57 асоб. Нанесла яна шкоды на 3б5 мільярдаў долараў. У Польшчы вылілі рэкі Бобр, Быстшыца, Качава, Квіса, Малая Панэў, Клодская Ныса, Лужыцкая Ныса, Одра, Ольза, Алава, Скора, Шпратава, Сленза і Відава. Праліўныя дажджы ў Чэхіі, Аўстрыі, у Судэтах і ў паўднёвай Польшчы давялі да таго, што 6 ліпеня першыя вёскі і гарады заліла Ныса Клодская і Одра, першым залітым горадам былі Глухалазы, 8 ліпеня вада разлілася з Одры ад Халупэк да Рацібожа. Заліло Каменец, Замбкавіцкі, Сьрэм, Таполю і Пільцэ. На тэрыторыі Востраў Тумскі ў Глагове вада паднялася да 1,5 метра. 12 ліпеня паводка дайшла да Вроцлава і за-

ліла многія вуліцы. Другая хваля дажджоў прайшла ад 18 да 22 ліпеня, давяла да таго, што ва Вроцлаве вада на залітай тэрыторыі паднялася вышэй 1,5 м. Ва Вроцлаве заліла амаль паўгорада і вада на нейкіх вуліцах заліла не толькі падвалы, а падыходзіла да другогіх паверхаў у дамах і заліла падлогі дамоў на першых паверхах.

9 ліпеня аддалі ў эксплуатацыю плаціну на Дунайцы.

16 ліпеня прэзідэнт Аляксандр Кваснеўскі падпісаў новую канстытуцыю з 3 красавіка 1997 г.

18 ліпеня аб'явілі дзень народнай жалобы па ахвярах паводкі.

18 ліпеня зяць Валянцін Пацэвіч забраў у сваю аўтамашыну ў Беластоку, куды я прыехаў, мяне, сваю жонку Ірэну і сваіх сыноў і ранкам завёз нас у дом адпачынку у Крыніцу-Марскую ля Балтыйскага мора і пасля абеда вярнуўся адзін у Беласток. Мы атрымалі ў доме адпачынку, як два гады раней, два пакоі. У адным жыў я са старэйшым унукам Лукой, а ў другім мая дачка Ірэна са сваім сынам Грыгорыем. Былі мы ў тым самым доме адпачынку, што два гады раней. Паблізу дома адпачынку быў пяшчаны пляж і мора. Правялі мы там час да 31 ліпеня. Прыехаў тады да нас сваёй машынай з Беластока Валянцін Пацэвіч і пасля абеда 31 ліпеня забраў нас і завёз мяне ў Варшаву, а з жонкай і сынамі вярнуўся ў Беласток.

1 жніўня прынялі новы закон аб Канстытуцыйным Трыбунале.

21 жніўня Сейм прыняў закон аб ахове звяроў.

29 жніўня Сейм прыняў закон аб ахове асабістых дадзеных.

21 верасня прайшлі выбары ў Сейм і Сенат. У выбарах узяло ўдзел 13,6 мільёна польскіх грамадзян (47.92%.) Перамогу атрымала Акцыя Выбарчая „Салідарнасць", на якую галасавала 33,83 выбаршчыкаў і атрымала яна 202 мандаты ў Сейме. Другое месца заняў Саюз Левых Дэмакратаў, на які галасавала 27,13 % выбаршчыкаў і які атрымаў 164 мандаты ў Сейме, трэцяе месца заняла Унія Вольнасці, на якую галасавала 13,37% выбаршчыкаў і якая атрымала 60 мандатаў у Сейме. Чацвёртае месца заняла Польская Сялянская Партыя (ПСЛ), на якую галасавала 7,31% выбаршчыкаў і якая атрымала 27 мандатаў у Сейме. Пятае месца атрымаў Рух Адбудовы Польшчы Яна Альшэўскага. На яго галасавала 5,56 % выбаршчыкаў і які атрымаў 6 мандатаў у Сейме. У Сейм увайшло 2 прадстаўнікоў Нямецкай Меншасці. Прыняло ўдзел у выбарах 25 партый. Іншыя партыі не набралі 5% галасоў і не ўвайшлі ў Сейм. У Сенат з АВС выбралі 51 сенатара, з СЛД – 28, з Уніі Вольнасці – 8, з Руху Адбудовы Польшчы – 5, з Польскай Сялянскай Партыі – 3. Увайшлі ў Сенат аддзельна: Мар'ян Юрчык са Шчэціна, прафесар Леон Керэс, Ядвіга Стакарская, Генрык Стаклоса і Багдан Здраеўскі.

17 кастрычніка ўступіла ў сілу новая Канстытуцыя Польшчы з 2 красавіка 1997 г.

17 кастрычніка Ежы Бузэк быў выбраны прэм'ер-міністрам Польшчы.

19 кастрычніка двух дэпутатаў з АВС павесіла нелегальна ў Сейме на сцяне крыж.

31 кастрычіка Ежы Бузэк стаў прэм'ер-міністрам Польшчы.

6 снежня Лешак Мілер быў выбраны старшынёй СЛД.

Беларусь

3 ліпеня першы раз святкавалі Дзень Незалежнасці як гадавіну вызвалення Мінска ад нямецкіх захопнікаў, згодна са сфальшаваным А. Лукашэнкам Рэферэндумам, замест святкаваць Дзень Незалежнасці 27 ліпеня як гадавіну Дня дэкларацыі аб незалежнасці прынятай у 1990 годзе.

Прыняцце пад націскам прадстаўнікоў урада Расіі сфальшаванага прэзідэнтам А. Лукашэнкам 24 лістапада 1996 г. рэферэндума, ліквідацыя Вярхоўнага Савета Беларусі і стварэнне выдуманых А. Лукашэнкам дзвюх палат парламента адкрыла яму дарогу да дыктатуры прэзідэнта. Змянілася зусім прававая сістэма кіравання дзяржавай у Беларусі. Прэзідэнт стаў кіраваць дзяржавай дэкрэтамі і ўказамі. І гэтыя дэкрэты і ўказы прэзідэнта сталі ўспрымацца органамі ўлады ў якасці „аснаўных законаў". У 1997 годзе прэзідэнт Беларусі выдаў 23 дэкрэты і амаль 650 указаў. Дэкрэтамі прэзідэнт самавольна змяняў і дапаўняў законы, устанаўліваў адміністрацыйную адказнасць за многія правапарушэнні мацнейшую чым па закону, удакладняў паказчыкі дзяржаўнага бюджэта, уводзіў новыя абавязкі для грамадзян. Многія дэкрэты былі нязгодныя з нормамі міжнароднага права і нязгодныя з нормамі Канстытуцыі Беларусі, абмяжоўвалі правы да сабранняў, мітынгаў, вулічных паходаў, дэманстрацый. Прэзідэнт дэкрэтам №7 з 17 сакавіка 1997 г. увёў прымусовую працу для беспрацоўных. Прэзідэнт падлічыў, што не можа ў Беларусі быць больш чым 130 тысяч беспрацоўных і рэшце перастаў плаціць дапамогу. Дэкрэтам № 12 з мая 1997 г. забараніў прыватную адвакацкую практыку. Дэкрэт № 21 з 21 кастрычніка 1997 г. дае магчымасць уладзе узнаць за тэрарызм кожнае калектыўнае выступленне супраць яе. Увёў вялікія кары зняволення на 10-20 год, і пажыццёвае зняволенне, пакаранне смерцю і канфіскату маёмасці. Рэпрэсіямі амаль зліквідаваў апазіцыю. Нягледзячы на гэта, паявілася нейкая тайная арганізацыя, якая назвала сябе Беларускай Вызваленчай Арміяй, якая выступала супраць дыктатуры А. Лукашэнкі пры дапамозе дробных тэрактаў. Ноччу на 1 красавіка ў Мінску абстралялі расійскае пасольства і побач пасольства знайшлі аўтамат Калашнікава і некалькі выстрэленых гільзаў. 4 красавіка наступіў выбух ля дома на вул. Аўкаяна ў Мінску, у якім жылі працаўнікі авіярэмонтнага завода. 28 красавіка аварыю

выклікаў выбух на газакампрэсарнай станцыі ў Мінску ў Крупках. 30 красавіка недалёка ад Узды зноў наступіў выбух газаправода. Была разбурана другая нітка газаправода Таржок – Мінск – Іванічы. Тады ў рэдакцыю „Свабода" падкінулі ліст, дзе напісалі: гэтыя акцыі – папярэджанне маскоўскім інтэгратарам і іх беларускім халуям. Тэрарысты жадалі аднавіць дзейнасць Канстытуцыі Беларусі з 1994 года, устанавіць дэмакратычны лад, барацьбу з рэжымам Лукашэнкі, супрацьдзеянне імперскім імкненням Расіі анексаваць Беларусь. **10 верасня** наступіў выбух бомбы ў будынках Савецкага і Мінкага раённых судоў, дзе зусім быў знішчаны архіў. Замах быў пратэстам супраць палітыкі А. Лукашэнкі. Пасля арыштавалі некалькі дзесятак асоб звязаных з апазіцыяй. Улады падгатовілі дэкрэт „Аб тэрарызме". Аднак вінаватых у тэрактах не знайшлі, а Беларуская Вызваленчая Армія згінула сама сабой. Не было вызначана, хто рабіў тэракты.

10 лістапада была аб'яўлена Хартыя 97. Яе ініцыятарамі былі журналісты незалежных сродкаў масавай інфармацыі. У газетах „Імя" «БДГ», „Народная воля", „Свабода" і іншых быў апублікованы тэкст Хартыі 97. Ініцыятывай Хартыі 97 было аб'яднанне дэмакратычных сіл Беларусі і актывізацыя дзейнасці грамадзян да іх абароны праў і свабоды.

30 лістапада была закрыта рэжымам Лукашэнкі незалежная газета „Свабода", якая выходзіла ад 1990 г.

У 1997 годзе паўстаў на Беларусі Малады Фронт – рух незалележнай моладзі, які злучыў у сваіх радах дзесяткі арганізацый моладзі. 6 верасня прайшоў першы з'езд арганізацыі. Кіраўнікамі Маладога Фронту выбралі Паўла Северынца з Мінска, Сяргея Паўленка з Гродна і Аляксандра Асіпцова з Магілёва.

Як я раней пісаў, што беларускія працаўнікі ў 1980 годзе за свой месячны заробак маглі купіць намнога больш тавараў, чым працаўнікі ў Польшчы. І нягледзячы на быццам бы вялікі рост на Беларусі прадукцыі ў 1997 г. польскі працаўнік у 1997 г. за свой заробак мог купіць намнога больш тавараў, чым працаўнік у Беларусі. У Польшчы многія пенсіянеры мелі невялікую пенсію, ды намнога большую чым у Беларусі.

Расія

8 ліпеня быў прыняты закон, што кожны грамадзянін, які мае 14 год, мусіць мець свой пашпарт.

8 ліпеня ад выбуху фугаса ў Хасаўюртаскім раёне Дагестана згінула 9 і раненых было 13 працаўнікоў АМАНа аховы дагестанскай граніцы.

11ліпеня была падпісана мытная дамова між Расіяй і Чэхіяй.

16 ліпеня прэзідэнт Б. Ельцын падпісаў некалькі ўказаў аб скарачэнні ўзброенных сіл. Іх колькасць павінна зменшыцца на 500 тыс. асоб да 1,21 мільёна ваеннаслужачых.

21 ліпеня быў прыняты закон „Аб прыватызацыі дзяржаўнай маёмасці і аб падставах прыватызацыі муніцыпальнай маёмасці РФ".

22 ліпеня прэзідэнт Б.Ельцып наклаў вета на закон аб рэлігіі, які даваў прывілеі праваслаўнай царкве.

25 ліпеня паўстаў аўкцыён па прадажы дзяржаўнага пакета акцый кампаніі «Связьінвест» – у той час у Расіі вялікага вытворніка паслуг тэлекамунікацыі. Прадалі яго за 1,875 мільярда долараў Кіпрскаму кансорцыуму Mustcom Ltd. Грошы за прадаж увайшлі ў бюджэт дзяржавы.

5 жніўня наступіў старт касмічнага карабла Саюз ТМ-26 з касманаўтамі Анатоліем Салаўёвым і з Паўлам Вінаградавым. Касмічны карабель прыстыкаваўся да касмічнай станцыі „Мір".

5 жніўня прэзідэнт Чачні Аслан Масхадаў патрабаваў ад Расіі выплаты кампенсацыі за вайну ў 25,8 мільярда долараў.

14 жніўня прызямліўся касмічны карабель Саюз ТМ-25 з касманаўтамі Васіліем Цыбульевым і Аляксандрам Лазуткіным.

19 жніўня прыехаў у Маскву прэзідэнт Чачні Аслан Масхадаў і пажадаў, каб Прэзідэнт Расіі Б. Ельцын прызнаў Чачню незалежнай дзяржавай. Б Ельцын не згадзіўся.

3 верасня ў Чачні ў Грозным правялі публічны расстрэл двух расійскіх грамадзян па абвінавачанню шарыяцкага суда Чачні. Аднак, згодна з расійскай Канстытуцыяй, на яе тэрыторыі быў мараторый на смяротнае пакаранне. Расійская пракуратура занялася крымінальнай справай забойства.

5-7 верасня святкуюць 850 годдзе Масквы.

13 верасня ў Дагомысе пачаліся перагаворы, каб прыгатовіць і падпісаць палітычны дагавор паміж Расіяй і Чачнёй. Масхадаў узнагародзіў тэрарыстаў, якія 14 чэрвеня 1995 г. напалі на Будзёнаўск ордэнамі „Герой Нацыі".

17 верасня Расія ўступіла ў Парыжскі клуб крэдытараў – арганізацыю дзяржаў, якія даюць крэдыты іншым дзяржавам і якая каардынавала свае дзеянні па іх вяртанню.

6 кастрычніка першы віцэ-прэм'ер А.Чубайс дабіўся 25 гадавога адтэрмінавання выплаты Расіяй 32 мільярда долараў доўга Лонданскаму клубу. У Лонданскім клубе аб'яднаіся прыватныя камерцыйныя банкі з розных дзяржаў (амаль 600).

21 кастрычніка была заснавана Літаратурная прэмія Аляксандра Салжаніцына.

29 кастрычніка ў Буйнакску (Дагестан) наступіў бомбавы выбух у інтэрнаце 138 мота-стралковай брыгады 58–ай арміі. Ахвяр не было

9-11 лістапада Б. Ельцын у Кітаі падпісаў некалькі дакументаў і між імі – Супольную дэкларацыю, у якой аб'яўлена аб практычным заканчэнні дэмаркацыі ра-

сійска-кітайскай граніцы і прынята Сумеснае расійска-кітайскае заяўленне, у якім гаворыцца аб намеры працягваць і развіваць адносіны дружбы і супрацоўніцтва між Расіяй і Кітрем.

1 снежня стала важнай згода аб партнёрстве між ЕС і Расіяй

З 1 на 2 снежня ноччу ў Новакузнецку Кемераўскай вобласці на шахце „Зыр'янаўская" наступіў выбух метана. Згінула 67 шахцёраў.

5 снежня наступіў землятрус на Камчатцы.

6 снежня ваенна-транспартны самалёт АН-124 ВВС Расіі ўпаў на жылы дом у Іркуцку. Згінула амаль 70 асоб.

7 снежня затрымалі жанчыну і 2 кур'ераў з Чачні ў Маскву, якія везлі зброю, боепрыпасы, бомбы, пісталеты для бязшумнай стральбы, 2 глушыцелі і патроны.

10 снежня ў Магадане псіхічнахворы захапіў самалёт Іл-62 авікампаніі „Магма" з 155 пасажырамі і патрабаваў, каб далі яму 10 мільёнаў долараў і вывезлі яго ў Швейцарыю. Тэрарыст быў затрыманы і пасажыры вызвалены.

11 снежня ў авіякатастрофе ў аэрапорце Нар'ян-Мара ў Архангельскай вобласці, дзе сутыкнуліся верталёт Мі-8 з самалётам Ан-12, згінула 8 асоб.

Іншыя дзяржавы

15 мая наступіў 84 старт у ЗША (STS-84) па праграме Спейс Шатл і 19 палёт шатла Атлантыс з касманаўтамі Чарлзам Прэкортам, Эйленай Колінзай, французам Жан-Франсуа Клервам, Карласам Нарыегам, Эдвардам Лу, расійскай касманаўткай Еленай Кандаковай і Майклам Фаулам. Атлантыс прыстыкаваўся 6-ты раз да расійскай касмічнай станцыі „Мір", забраў з яе амерыканскага касманаўта Джэры Ліненджэра і пакінуў на станцыі „Мір" амерыканскага касманаўта Майкла Фаула, які вярнецца на Зямлю 25 верасня на STS-86. Атлантыс з гэтага палёта прызямліўся 24 мая.

25 чэрвеня ад выбуху вулкана Суфрыер-Хілс на востраве Монтсерат згінула 19 асоб.

27 чэрвеня ў Маскве падпісалі згоду між урадам Таджыкістана і аб'яднанай Таджыцкай апазіцыяй аб міры і нацыянальным прымірэнні, якое закончыла пяцігадавую грамадзянскую вайну.

1 ліпеня Ганконг (Сянган) пераходзіць пад кантроль Кітая.

1 ліпеня наступіў у ЗША 85 старт (STS-94) па праграме Спейс Шатл і 23 палёт шатла Калумбія з касманаўтамі Джэймсам Хелеселам, Сюзанай Стыл, Джэнісай Вос, Майклам Гернхардам, Дональдам Томасам, Роджэрам Кроучам і Грэгам Лінтэрысам. Калумбія прызямлілася 17 ліпеня.

4 ліпеня на Марсе сеў амерыканскі зонд Pathfinder высланы з Зямлі 4 студзеня 1996 года.

5 ліпеня пачаўся палітычны крызіс у Камбоджы. Хун Сен аб'явіў аб зняцці з пасады кіраўніка дзяржавы прынца Народома Сіанука. У дзяржаве пачаліся масавыя хваляванні і ўзброеныя сутыкненні прыхільнікаў двух прэм'ер-міністраў.

6 ліпеня парламент Казахстана выказаў згоду на перанос сталіцы з Алма-Аты ў Акмолу.

8-9 ліпеня на сустрэчы кіраўнікоў дзяржаў НАТО ў Мадрыдзе была прынята пастанова ў перагаворах аб уступленні ў НАТО Венгрыі, Чэхіі і Польшчы.

9 ліпеня Украіна падпісала дагавор аб супрацоўніцтве з НАТО.14 ліпеня ў бомбавым замаху ў Алжыры згінула 21 асоб.

15 ліпеня Слабодана Мілашэвіча выбралі прэзідэнтам Югаславіі.

26 ліпеня ў бельгійскім Астэндзе самалёт ХТ-300 іарданскіх ВВС упаў на зямлю. 9 асоб згінула, а 55 было параненых.

28 ліпеня на Кубе адкрылі Міжнародны фестываль моладзі і студэнтаў.

30 ліпеня двух смертнікаў з Хамасу ў бомбавым выбуху ў Ерусаліме забілі 16 асоб, а 150 паранілі.

6 жніўня у катастрофе самалёта „Боінга-747-3В5" паўднёвакарэйскай авікампаніі „Корэан Эйландз" у горадзе Лганья на востраве Гуам (ЗША) згінула 228 асоб.

7 жніўня наступіў у ЗША 86 старт (STS-85) па праграме Спейс Шатл і 23 палёт шатла Дыскаверы з касманаўтамі Куртысам Браўнам, Кентам Ромінджэрам, Ненсі Дэйліс, Робертам Курбімам, Стэфенам Робінсонам і з касманаўтам з Канады Б'ярнім Трыгвасонам. Дыскаверы прызямліўся 15 жніўня.

19 жніўня ад тайфуна на Тайване згінула 6 асоб.

21 жніўня ад тайфуна ў Кітаі згінула 130 асоб, а 3 тысячы было параненых.

29 жніўня ў Алжыры Збройная Група Ісламская ў замаху забіла 98 асоб жыхароў Раіса.

31 жніўня трагічна гіне ў Парыжу прынцэса Дыана, княгіня Валіі, жонка сына каралевы Англіі.

3 верасня ў катастрофе вьетнамскага самалёта ТУ-134 у Пачэнтонгу ў Камбоджы згінула 66 асоб.

11 верасня зонд Марс Глабаль Сервеер увайшоў на арбіту Марса.

13 верасня ля берага Намібіі ў паветры сутыкнуліся самалёты ТУ-154 Люфтвафе і самалёт С-141 з ЗША. На ТУ-154 згінулі 24 асобы, а 9 асоб з самалёта С-141.

14 верасня ў чыгуначнай катастрофе ў паўдёвым індыйскім штаце згінула амаль 100 асоб.

18 верасня ад тэракта ля егіпецкага музея згінула 9 нямецкіх турыстаў і егіпцянін шафёр аўтобуса.

19 верасня ў чыгуначнай катастрофе ў Лондане згінула 7 асоб, а 139 было параненых.

22 верасня ля горада Алжыра ісламісты забілі больш чым 200 асоб.

25 верасня наступіў у ЗША 87 старт (STS-86) па

праграме Спейс Шатл і 20 палёт шатла Атлантыс з касманаўтамі Джэймсам Уэзербім, Майклам Блумфілдам, Скотам Паразінскім, Уладзімірам Тытавым з Расіі, Жан-Лу Крэт'енам з Францыі, Уэндым Лаўрэнсам і Дэвідам Вульфам. Наступіла сёмая стыкоўка са станцыяй „Мір". З „Міра" забралі касманаўта Майкла Фаула, а пакінулі на станцыі „Мір" касманаўта Дэвіда Вульфа. Атлантыс прызямліўся 5 кастрычніка.

26 верасня наступіла катастрофа самалёта А300 ля Медана ў Інданезіі. Згінула 234 асобы.

9 кастрычніка ад урагана ў Мексіку ў Акапулька згінула 123 асобы.

10 кастрычніка ў катастрофе ўргвайскага самалёта ДЦ-9-32 ля Берліна згінула 74 асобы.

15 кастрычніка ў кірунку Сатурна выляцеў зонд Cassini-Huygens.

19 кастрычніка выбралі прэзідэнтам Чарногорыі Міла Джукановіча.

5 лістапада ў катастрофе аўтобуса ў Ла-Паса ў Балівіі згінулі 32 асобы.

17 лістапада баевікі егіпскай ісламскай групы аль-Гамаа аль Ісламі забілі 4-х егіпскіх і 58 замежных турыстаў, якія аглядалі помнікі Луксора.

19 лістапада наступіў у ЗША 88-ы старт (STS-87) па праграме Спейс Шатл і 24-ы палёт шатла Калумбія з касманаўтамі Кевінам Крэгелем, Стэвенам Ліндсеем, Калпанай Чаплай, Уінстонам Скотам, японцам Такаам Доям і украінцам Леанідам Кадэнюком. Калумбія прызямлілася 5 студзеня.

24 лістапада закончылася грамадзянская вайна ў Іракскім Курдыстане.

24-25 лістапада наступіла сустрэча кіраўнікоў дзяржаў і ўрадаў-удзельнікаў Азіяцка-ціхаакіянскага супрацоўніцтва (АЦЭС) у Ванкуверы. Прынялі пастанову прыняць у арганізацыю В'етнам, Перу і Расію.

3 снежня 121 дзяржаў падпісалі Трактат Атаўскі, які забараняў прымяняць супрацьпяхотныя міны ў вайне.

10 снежня сенат штата Мічыган забараніў эўтаназію.

15 снежня ў Шарджы ў Аб'яднаных Арабскіх Зміратах (ААЭ) таджыцкі самалёт ТУ-154 разбіўся ля аэрадрома. Згінула 85 асоб.

17 снежня ў катастрофе ўкраінскага самалёта Як-42, які разбіўся ў гарах ля Салонік, згінула 70 асоб.

19 снежня ў катастрофе інданезійскага самалёта на Суматры згінулі 104 асобы.

22 снежня ў штаце Чыяпас у Мексіку парамілітарны ганг забіў у касцёле 45 індзейцаў.

29 студзеня Мілан Мілутыновіч бы выбраны прэзідэнтам Сербіі.

30 снежня ісламскія фундаменталісты забілі ў паўночным Алжыры ў чатырох вёсках 412 асоб.

Дзмітры Шатыловіч

Працяг будзе

Васіль Петручук *Крышынкі*

73. Што прадбачваў Настрадамус на 2015 год?

Мішэль дэ Нострадамус (1503 – 1566) – французскі фармацэўт і прарок, які мог прадбачыць безліч гістарычных падзей, што збыліся ў свеце многа гадоў пазней пасля ягонай смерці. Вялікая колькасць сучасных перакладчыкаў Настрадамуса намагаецца расшыфраваць ягоныя прароцтвы. Доктар Эдмонд Дур'е – адзін з іх. Ён цвердзіць, што яму ўдалося растлумачыць некаторыя малавядомыя прароцтвы Настрадамуса і глабальныя падзеі, якія мелі адбыцца ў 2015 годзе.

Вынаходства новага матора-рухавіка. Настрадамус прадбачваў, што чалавецтва вынайдзе нейкі рухавік, як аб'яднае грамадства, як у часы будаўніцтва Вавілонскай вежы, а гэта значыць, што моўныя бар'еры павінны знікнуць і народы ўсяе планеты змогуць свабодна дагаварыцца. Тлумачы прароцтваў Настрадамуса цвердзяць, што гэты прадбачанні звязаны з вынаходствам камп'ютараў і інтэрнэту. Лічаць, што гэтае вынаходства хутка прывядзе да таго, што ў свеце хутка знікнуць нацыі.

«Багатыя памруць некалькі разоў». Гэта прароцтва дносіцца да сусветнага фінансавага крызісу, які пачаўся ў 2008 годзе. Агульна ўважаецца, што крызіс у сусветнай эканоміцы будзе ўзмацняцца далей і многа заможных людзей пазбудзецца сваіх дастаткаў.

Выбух вулкана Везувія. Настрадамус напраракаваў вялікі выбух вулкана Везувія, які напэўна адбудзецца ў канцы 2015 – пачатку 2016 года. Будзе гэта велізарнае ў сваім маштабе стыхійнае бедства, згіне маса народу, будзе землятрус і Зямля пагрузіцца а ў цьму на некалькі дзён. Ад спячкі памрэ мільярд асоб летам 2015 года ў краінах Афрыкі, пачнецца эпідэмія невядомай хваробы, якая будзе пашырацца па свеце з агромнай хуткасцю. Лякарстваў ад яе не будзе, стануць паміраць людзі.

Людзі жыць будуць да 200 гадоў. Дзякуючы дасягненям медыцыны, сярэдні працяг жыцця чалавека прыбліжыцца да 200 гадоў, прычым у 80 гадоў людзі будуць выглядаць на 50.

Бацькам трэба будзе дазвол, каб прыдбаць дзіця. Перад людзьмі стане праблема перанасялення Зямлі.

Бацькі не змогуць прыдбаць дзіця без спецыяльнага дазволу. Хто і як будзе рэгуляваць гэты працэс, Настарадамус не выявіў.

Будзе знойдзена крыніца таннай энергіі. Згодна з прароцтвам, гэтая энергія будзе ад Сонца. Настрадамус расказвае пра спутнік, які будзе лятаць на арбіце Зямлі і забяспечваць людзям танную энергію.

Землятрусы ў ЗША. Гэтая катастрофа пачнецца як вялікі землятрус, які ў кароткім часе мае перарасці ў выбух супервулкана. Загінуць тысячы людзей. Многа месц будзе сцёртых з твару Зямлі.

Людзі пачнуць разумець мову звяроў. З развіццём тэлепатыі ды здольнасцей народы стануць лепш разумець мову звяроў і навучацца чытаць іх думкі. У свеце знойдзецца многа вегетарыянцаў, якія будуць актыўна змагацца з забойствам звяроў на ежу.

Ратунак прыйдзе з Усходу. Медыцынскі падыход аснаваны на тэхналогіях перастане быць актуальным. Яму на змену прыйдуць метады, які зацвердзяць перамогу духоўнага пачатку. Сучасныя тэхналогіі заменіць старадаўняя кітайская медыцына. Яна дазволіць чалавеку самому вылечыць свой арганізм ад усялякай хваробы.

Папа рымскі будзе забіты. Наступны папа будзе гэта моцная, харызматычная асоба. Ён будзе забіты падчас паездкі за мяжу Гэты выпадак зварухне ўвесь свет і давядзе да святой вайны. Цэрквы ў звычайным выглядзе перастануць існаваць, а людзі прадоўжаць маліцца і будуць устанаўляць свае асабістыя адносіны з Богам.

Сыны Бога і чалавека змяшаюцца. Анёлы будуць усё часцей спускацца на Зямлю і кантактавацца з простымі смяротнікамі. Яны будуць адкрыта жыць і прапаведаваць сярод людзей, але ўсё роўна канец свету настане. Згодна з прагнозамі Настрадамуса, гэта адбудзецца ў 2436 годзе. *Працяг будзе*

Васіль Петручук ■

Гутарка

Яўген Палубятка:
„На тое мы людзі, каб быць рознымі...”

Нядаўна адзначыў сваё 60-годдзе беларускі грамадска-культурны дзеяч, журналіст, пісьменнік з Мастоў Язэп Палубятка. Напярэдадні юбілею я наведаў юбіляра ў Мастах, дзе мы, ходзячы па беразе спакойнага Нёмана, гутарылі найперш пра яго жыццё і творчасць. Сёе-тое з нашай гутаркі я занатаваў у свой блакнот і прапаную чытачам „Czasopisu”.

Спадар Язэп, з якім настроем Вы сустракаеце свой юбілей? Што за гэтыя гады ўдалося ажыццявіць і чаго не ўдалося?

– Юбілей сустракаю з працоўным настроем. Акрамя працы ў „Газеце Слонімскай”, працую фізічна. Працую, каб здабыць сродкі для выдання сваіх даўно напісаных твораў. Патрапіць у сучасныя літаратурныя часопісы сёння рэальна немагчыма, а хадзіць з працянутаю рукою па спонсарах не па мне. Што ўдалося здзейсніць, а што не? Удалося шмат напісаць і толькі невялікую частку надрукаваць. А яшчэ давялося пабачыць свет і людзей. Я іх не дзялю ні на добрых, ні на кепскіх. Успрымаю іх такімі, якія яны ёсць. І хачу, каб так успрымалі мяне. На тое мы людзі, каб быць рознымі: кахаць і ненавідзець, дамагацца поспеху і мець паразы, быць багатым ці бедным, здаровым ці хворым. Чаго б не адбылося з табою: толькі не зайздросць і не кляні. Ва ўсіх выпадках кажы: „Дзякуй на добрым слове!”

Ведаю, што ў вольны час Вы займаецеся краязнаўствам і грамадскай дзейнасцю. Чытаў вашы добрыя артыкулы пра Міхася Явара, Сяргея Крыўца і іншых малавядомых, але таленавітых і забытых асобаў. Ці не пара гэтыя даследаванні сабраць пад адну вокладку і выдаць асобнай кніжкай?

– Грамадскай дзейнасцю займаюся больш за трыццаць гадоў і буду займацца да скону дзён сваіх. Не тое, што гэта мне вельмі даспадобы. Па-першае, гэта мне дае магчымасць мець большыя стасункі з вялікім колам людзей. Па-другое, я хачу бачыць Беларусь іншай, іншай ва ўсіх адносінах, як палітыкі так і жыцця. Сённяшні стан у Беларусі напамінае мне адзін эпізод майго маленства. Хутар наш Боркі з дзевяці хат, дзе прайшло маё маленства быў непадалёку ад Нёмана. І ўсё лета мы, дзеці, прападалі там. Мне было шэсць гадоў. Плаваць не ўмеў, але плёскацца ў вадзе любіў. І вось аднойчы патрапіў у яму і стаў тануць. Па сённяшні дзень памятаю, як не хапала тады мне паветра. Вось і зараз мне не хапае па-

ветра. Толькі іншага паветра. Што датычыць краязнаўства, то тут пытанне перабольшанае. Падставай для напісання тых матэрыялаў стала просьба майго сябра-земляка Аляксея Сабасцяна, які даследаваў па рэальных фактах жыццё Крыўца і Явара. Я толькі іх апрацаваў. Каб нешта дадаць сваё, трэба папрацаваць у архівах. А ў гэтым я не спецыяліст, хоць штосьці давялося зрабіць. Прыкладам, аднавіць помнік паўстанцам 1863 года ля вёскі Пацавічы Мастоўскага раёна. Таксама

Язэп Палубятка з маці, дочкамі і пляменнікамі

– помнік воінам 70-га Гарадзенскага дабраахвотнага палка 1 БЛД у Левых Мастах, якія падчас савецка-польскай вайны ў ліпені 1920 года на пераправе праз Нёман разбілі 6-ю армію бальшавіцкага камандарма Лазарэвіча. Даследаваць бой расейска-германскіх войск жніўня 1915 года ля вёскі Дашкаўцы, дзе з абодвух бакоў загінула па тысячу чалавек. Аднак, яшчэ раз паўтаруся, на мэце ў мяне іншае.

Ведаю, што некалі Вы актыўна супрацоўнічалі з часопісам „Вожык" і там актыўна друкавалі гумарэскі і фельетоны. Цяпер гэтыя жанры неяк забытыя, ды і Вы мала іх дзе друкуеце. Чаму?

– Так, я доўгі час супрацоўнічаў з „Вожыкам", „Вожыкам" – дзевяностых. Быў пераможцам конкурсу „У гэтым свеце рознае бывае". Друкаваўся ў іх зборніку „Мястэчковы сэкс". Супольная праца скончылася пасля таго, як дзесьці ў сярэдзіне 1990-х гадоў была надрукавана мая гумарэска „Тутэйшы шляхціц". Там быў прыкладна такі выраз: „Народ наш цёмны, забіты. Ведае толькі камунізм, сацыялізм ды аднадушна абранага прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, бо ён аб гэтым штодня сваім выбаршчыкам напамінае. Слова „шляхціц" упершыню чую". Але на працягу доўгага часу супрацоўнічаў не толькі з „Вожыкам". Былі таксама часопісы „Родная прырода", „Алеся". Шэраг апавяданняў друкавалася ў часопісе „Першацвет", жарты публікаваліся ў газеце „Наша слова", хоку – у „Культуры". Не прамінаў і „ЛіМ". Між іншым, я з'яўляюся аўтарам чатырох друкаваных аповесцяў.

Чым Вы сёння займаецеся ў сваіх Мастах? І, наогул, чым цяпер жыве Ваша родная Мастоўшчына?

– Адказ той жа, як і на першае пытанне. Працую. А што датычыць Мастоўшчыны, то кожны выжывае, як можа: нехто едзе на заробкі, хтосьці з'язджае назаўжды, іншы бамжуе. Астатнія абы дзень да вечара. Мы ні чым не адрозніваемся ад іншых рэгіёнаў. І гледзячы на гэта – ой, як не хапае паветра!..

З кім Вы, жывучы ў Мастах, сёння кантактуеце, сустракаецеся?

– Кантактую з тымі, з кім напачатку 1990-х пачынаў Адраджэнне на Мастоўшчыне: Лёвам Бартошам, Аляксеям Сабасцянам, Лявонам Карповічам і іншымі хлопцамі. А таксама з моладдзю, што былі і засталіся вернымі нашай справе.

Што сёння хвалюе Язэпа Палубятку, аб чым думаецца, што пішацца?

– Думаецца і ў планах толькі адно: выдаць творы, якія я лічу для сябе знакавымі. Найперш – гэта раман „Душнае лета 1989 года". Раман напісаны ў першай палове дзевяностых гадоў мінулага стагоддзя. Твор прысвечаны людзям Адраджэння. Прататыпам галоўнага героя Гурыновіча з'яўляецца мой сябра. І іншыя героі твора спісаны з рэальных асобаў. Раман напісаны па гарачых слядах. Чытаючы яго зараз лаўлю сябе на думцы: не спакусіцца бы на праўкі, інакш згубіцца дух таго часу. Малады чытач можа не зразумець яго, бо ён не дыхаў паветрам таго часу, а мы глыталі яго напоўніцу. На другім месцы – трылогія „І ўсё вяртаецца на кругі свая".

Вось такая мая асноўная жыццёвая задача. Я нават не думаю пра іншыя творы, якія гатовы для друку і вялікіх выдаткаў не запатрабуюць. Гэта мая першая аповясць „Даўгі нашыя" напісаная ў 1985 годзе, якую некалі ўхваліў Аляксей Карпюк і параіў знайсці добрага рэдактара. Тады я не стаў шукаць рэдактара, бо меў шмат задумак і тэм – ды пісаў. І таксама не бяру да ўвагі закончаныя, ды на сённяшні дзень, актуальныя творы, такія як „Правільнае рашэнне таварыш прэзідэнт" ды „Вандроўка ў Чыкага", а таксама гістарычны раман, які прысвяціў сваёй цётцы Любе – „Старая, старая і адзінокая жанчына".

Кніжка для мяне больш важкі аргумент, чым электронная версія. Кніжка можа заляжацца на паліцы, калі аўтара забудуць. Электронную версію таксама могуць забыць, але яе можа яшчэ і знішчыць вірус. Жартую.

І ўсё ж, надзея памірае апошняй…

– Маю надзею дажыць і пабачыць новую Беларусь!

Гутарыў

Сяргей Чыгрын

Рэцензіі, прэзентацыі

Гісторыя ствараецца сягоння

Асаблівасць гісторыі – яе адначасовая прыналежнасць і да гуманітарнага, і да грамадскага сектараў навукі. Мікалай Бердзяеў сцвярджаў, што гісторыю вызначаюць тры сілы: Бог, лёс і чалавечая свабода. Несумненна, пад свабодай філосаф меў на ўвазе не толькі знешнія фактары, якія дазваляюць рэалізавацца, а і ўласную волю неардынарнага чалавека, здольнага змагацца за ідэю нават у неспрыяльных умовах.

Не сакрэт, што асаблівасць нашай тэрыторыі якраз у тым, што спрыяльныя ўмовы для раскрыцця асобы тут могуць быць толькі фрагментарнымі: занадта моцны ўплыў дзяржаў-суседак і сістэматычнае знаходжанне ў зоне баявых сутыкненняў робіць няпэўнымі як само існаванне, так і светапогляд тутэйшага люду. Заўсёдная гатоўнасць прысягнуць больш магутнаму ўладару, прыхаваць сваю нязгоду, падмяніць адданасць Айчыне вернападданасцю, часова забыць пра свае карані – частка буфернага менталітэту, умова выжывання.

Аднак і наша тэрыторыя параджае асобаў, здольных выявіць сябе, несці ідэю нацыянальнай адметнасці, адзначыцца ў сусветным кантэксце.

Менавіта такім людзей прысвечана серыя «100 выдатных дзеячаў беларускай культуры» (скарочана – «100 выдатных дзеячаў»), заснаваная напрыканцы 2012 года. Заснавальнік, каардынатар і рэдактар серыі – Анатоль Та́рас, мастацкае афармленне серыі Б. Г. Клюйка, выдавецтва – ТДА «Харвест» пры падтрымцы Інстытута беларускай гісторыі і культуры (ІБГіК).

З часу заснавання серыі па сённяшні дзень выйшла 40 кніг, якія падрыхтавалі да выхаду Вітаўт Чаропка, Алесь Мінскі, Анатоль Тарас, Алесь Марціновіч, Ірына Шумская, Анатоль Валахановіч, Алесь Тамковіч, Алесь Пашкевіч, Анатоль Астапенка, Алесь Лапо, Аляксандр Мялік, Арсень Ліс, Святлана Шахоўская, Яўген Гучок, Дзмітрый Дзятко, Аркадзь Падліпскі, Сяргей Гваздзёў, Міхаіл Пінчук, Леніна Міронава, Алесь Ненадавец, Леанід Лаўрэш і іншыя творчыя асобы, спрычыненыя і неравнадушныя да гісторыі Беларусі, яе культуры і мовы, а таксама – далейшага лёсу.

Зразумела, што парадак падання дзеячаў беларускай гісторыі ў серыі не поўнасцю сістэмазаваны (хоць асноўная частка іх вызначана заснавальнікам і каардынатарам серыі), бо дыктуецца тэрмінамі падрыхтоўкі рукапісаў, магчымасцямі выдавецтва, матэрыяльнымі фактарамі. І не ўсе дзеячы аднолькава знаёмыя нават свядомаму беларусу. Магчыма, асвятленне некаторых знакавых для Беларусі фігур у наступным будзе патрабаваць больш дбайнага падыходу. Нічога, гатовае і да ладу давядзецца, і па месцах расставіцца…

Несумненна і тое, што выбітных дзеячаў значна больш, чым пазначана ў назве праекта. Больш за тое, трэба памятаць, што яны і сён-

ня жывуць, працуюць, змагаюцца побач з намі. Аднак сама ідэя і яе рэальнае ўвасабленне – вялікі крок наперад і перспектыва прасвятліць нашу не заўсёды празрыстую гісторыю ў цэлым і гісторыю культуры ў прыватнасці.

Трэба адзначыць, што нават крызісныя тэндэнцыі не спынілі рух некамерцыйнага праекта, асновай якога з'яўляецца валанцёрскі ўдзел і добраахвотная падтрымка. Разуменне, што гісторыя творыцца цяпер і тут, дапамагае заснавальніку серыі, аўтарам і выдавецтву рабіць справу, якой наканавана стаць важнай часткай гісторыі культуры Беларусі.

Кнігі серыі «100 выдатных дзеячаў беларускай культуры», якія выйшлі цягам часу ад пачатку заснавання серыі да 2015 года ўключна, прадстаўлены ў калажы.

Юрась Нераток

Юрась Нераток (Гарбачоў Юрый Юр'евіч) нарадзіўся ў Мастоўскім раёне Гродзенскай вобласці ў сям'і настаўнікаў-філолагаў. Дзяцінства правёў у весцы Хадакі Івацэвіцкага раёна Брэсцкай вобласці. Скончыў Беларускі політэхнічны інстытут (цяпер – БНТУ). Жыве і працуе ў Мінску. Па асноўнай прафесіі – канструктар.

Мае больш за 300 публікацый ў больш чым у 50-і выданнях, удзельнічаў не менш чым у 20-і калектыўных зборніках, рэдактар больш 20-і кніг паэзіі і прозы на рускай і беларускай мовах, у тым ліку – калектыўных.

Аўтар кніг вершаў „Фотаальбом" (2003г.) і „Споведзь струны" (2011г.), кнігі прозы „Закуцце" (2007г.), асноўны аўтар і ўкладальнік калектыўнага зборніка-алігата „Рэцэпт ад песімізму" (СМС-праект) і „Буслан і Жабміла" (калектыўная электронная паэма) (2012 г.). Прыняты ў Саюз беларускіх пісьменнікаў у 2005 годзе, член Саюза пісьменнікаў Беларусі з 2008 года, член-заснавальнік Народнага клуба паэтаў і кампазітараў „Жывіца" (2015г.).

У рускамоўнай літаратуры вядомы пад псеўданімам „**Юрий Юлов**", аўтар кніг прозы „Пьяный материк" і „Экспедитор" (абедзве – 1999г.), зборнікаў вершаў „Монодия" (2000г.) и „Сон-дежавю" (2001 г.), зборніка баек „Абстрактно о конкретном" (2000 г.), чатырох кніг серыі „МИФ" (Мужская интеллектуальная фантазия): „Мутант", „Фермер", „Терапия", „По дороге на пикник" (2012 г.). Член Саюза расійскіх пісьменнікаў (2002г.), член Міжнароднага Саюза пісьменнікаў „Новый современник" (2011 г.).

Eugeniusz Kabatc

Młyn nad Narewką
[Wprowadzenie do polskości]

Prolog

Młyna nad rzeką jeszcze nie było, ale już mełł nasze losy, miażdżąc je po swojemu lub je odradzając.

Przekroczyliśmy Narewkę o świcie. Bród był płytki, konie nie umoczyły nawet brzuchów, wkrótce słońce wytoczyło się nad puszczę, krwawiąc łąki leśne zapowiedzią przyszłych tu wydarzeń...

Było południe, kiedy w brzozowej szczelinie, jakby rozciętej silnym uderzeniem niebiańskiego promienia, ukazał się nam myśliwski pałacyk pana Tyszkiewicza. Tam właśnie zmierzaliśmy: zielenił się w zielonym otoczeniu, zapowiadał pokój z przyrodą, nawet z naturą człowieka, więc Margrabia uśmiechnął się po raz pierwszy podczas tej długiej podróży.

Wielorako niewygodna była to eskapada. Nasamprzód cechowało ją to, że od początku była głęboko utajniona. Margrabia wyruszał ze stolicy incognito, karetą pocztową przez Siedlce i Bielsk, Puszczę przecinając potem konno w towarzystwie jedynie przewodnika. W Pałacu Namiestnikowskim miało go nie być przez tydzień, Rosjanie mieli być powiadomieni o nieobecności szefa rządu warszawskiego post factum, gdy miałby odpoczywać i polować w swoich rodzinnych włościach na Kielecczyźnie. Niezadowolenie służb i Petersburga z tego powodu zapisywał Margrabia w bilansie zysków, licząc się, że mogą być ryzykowne, ale i ostatnie. Warszawa się burzyła, nie przyjmowała do wiadomości jego nadzwyczajnych zabiegów i historycznych kalkulacji, napięcie objęło także ziemie wschodnie, najmniej świadome groźby ostatecznego unicestwienia ojczyzny.

Nie jestem biegły w dziejach Rzeczypospolitej tak wielu narodów, że nie pamiętają one jak się zwą, ale spotkanie na Żarkowszczyźnie przeżyłem jako okrutną lekcję wielkopaństwowego nieporozumienia. Margrabia – toutes proportions gardes – podobnie. Jeszcze raz zdążył się uśmiechnąć, gdy usłyszał z ust witającego: „My, Polacy, zawsze jesteśmy jedno...". Ale to już był ostatni tutaj jego uśmiech. Wkrótce i tu wszystko zaczęło się obracać przeciwko niemu.

Przybył w te trudne strony w potrzebie osobistej, gracza, któremu każdy ruch urastał do sprawy narodowej, ba, do dziś pozostającej w istocie najważniejszych w naszych losach. Znali się z Tyszkiewiczem jeszcze z czasów powstania listopadowego, rozstali się niegdyś w przyjaźni, choć postawy przyjęli dziwnie niespójne. Pan Tyszkiewicz zapadł w knieje litewsko-ruskie, w majętności wielkie i szkolnictwo rolne w Świsłoczy, gdy Margrabia w Królestwie Kongresowym polszczyznę przemysłową uprawiał i nią z łaski wspólnego, choć obcego cara i króla zarządzał. Nie próżnowali tedy hrabia świsłocki, w narastającym buncie młodzieży szukając nowej wolności i margrabia pińczowski młodzież Królestwa wprzęgając do pracy w spękanym jarzmie zaborcy. Dwie drogi przyjaciół były bliskie sobie, lecz się fatalistycznie mijały. Czy mogły się spotkać, by wielkie czyny Panów Patriotów skierować ku jednemu przeznaczeniu? Czy sosny i brzozy nie rosną w puszczy razem? – pomyślałem kiedyś, zapominając o dębach.

Pan Tyszkiewicz, skądinąd mój preceptor szkolny w Świsłoczy, co w tej opowieści nie jest bez znaczenia, przyjął starego druha z dyskretną uniżonością. Panowie myśliwi, którym przedstawiono przybysza jedynie jako posła od Margrabiego, najpierw potraktowali go raczej z rozbawieniem niż powagą. Właściwy cel wizyty emisariusza nie został ujawniony przed polowaniem. Same łowy w kronikach miejscowych nie były potem odnotowane jako bardzo udane. Można złożyć to na karb już narastającego w okolicach napięcia, ale i myśl gościa wybiegała daleko poza puszczańskie obszary, *liberum conspiro* było uczuciem, jakie tu, w białowieskich gąszczach leśnych, wśród godnych zaufania przyjaciół, otwierało usta i serca w stronę tej kolejnej, historycznej decyzji, w której objawi się wkrótce straceńczy patriotyzm arystokratycznej braci. A zjechało się jej wtedy do pana Tyszkiewicza grono dobrane, „zagon przedni", jak obwieścił to hrabia dowódczy. Z rodów wrośniętych w te ziemie od dawna, z okolic niekoniecznie bliskich, bo niektórzy aż z Wileńszczyzny tu się przebili, a wśród nich Czartoryski, Kalinowski, Massalski, Sanguszko, Sapieha, Siehień, co już marszałkiem ostawszy toczył o grunta wołkowyskie sądowe boje; nawet mniejszy Radziwiłł się zjawił.

Ubita zwierzyna tylko prze krótką chwilę była przedmiotem rzeczowego zainteresowania. A po rozlaniu litrów okowity dla ludzi z nagonki, których gospodarz nazywał ludem, podniósł się gwar sprzecznych głosów i słów, wśród których Margrabia usłyszał i mowę ruską, kierującą jego uwagę na plac głównego boju. Odczekał jednak, aż chłopi się rozejdą, wypatroszywszy przedtem ze znawstwem rozłożonego na podjeździe żubra w wieńcu dzików i paru jeleni. I kiedy zdawało się, że wszystko, co było emocją dnia, już się skończyło, wtedy naprawdę dopiero się zaczęło. Przynajmniej dla mnie i mojego pojmowania drogi, na którą wepchnęła mnie historia.

Poszło o to zdanie przekleńcze, które dopadło naszych uszu, gdy skierowaliśmy się ku schodom dworku jeszcze z triumfalnie po myśliwsku kielichami w ręku. Byliśmy ostatni z rzeszy gości, Margrabia odwrócił się za siebie, by pożegnalnym okiem objąć pobojowisko z rozpłatanymi wnętrzami zwierząt i wtedy usłyszał ten krótki dialog dwóch chłopów, zajętych wciąż jatkami. Jeden skarżył się drugiemu w naszej mowie: „Jamu heta tolki świata, harełku pjuć, ale hrosza nie daduć." A drugi tylko zaklął jak mój dziadek, choć bez wielkiego gniewu: „Kab jon na hare stajau i sonca nie baczyu".

Czemuś Margrabia przyjął to do siebie, gdy mu przełożyłem sens gorzkiego życzenia. Nie od razu zareagował, ujawnił ten swój niepokój podczas kolacji, kiedy zabrał głos przy toaście za losy ojczyzny. Podjął rzecz gospodarz, zwracając się do gościa z Warszawy wprost, jak do emisariusza rządowego, ujawniając jego tu rolę. „Tak dalej być nie może", posłużył się powszechnym frazesem zbuntowanych, nieznośna rosyjskość panoszy się tu jak na swoim. A Królestwo bez nich to jak kadłubek bez głowy, tak, tak, wszak nie w Warszawie mózg polskości dziś ożywa, trzeba zewsząd podtrzymać ten ruch wyzwolenia. Za Mickiewiczem, „wielkim naszym", sumował swoją myśl sprzeciwu i walki: „Niech gwałt się gwałtem odciska!".

Nie było to jednak płomienne przemówienie; hrabia mówił tak, jakby myśl lenną snuł wbrew sobie, choć od razu wskazując na kierunek nieodzownych decyzji. Co inni mówcy podchwycili, żądając pilnej, lecz tajnej jeszcze, zmowy ku czynom zbrojnym, powszechnie powstańczym. „Poderwać lud do boju!" – krzyczano bodaj nazbyt głośno. Tumult się zrobił, „burzliwość polska", jak ocenił to potem Margrabia, podejmując wyzwanie i gasząc, jak mu się wydawało, ów niewczesny ogień w zarodku. Nie pora, mówił, nie pora gołe szyje podstawiać pod topór pałacza. Nie mamy ich czym osłonić, nawet lud tutejszy nie pójdzie za wami, już nie jest niewolny, lecz wyzwolenia z dybów nawet wy mu nie daliście. Jest innej wiary, innej mowy i widzi was nad sobą, wysoko, lecz bez światła, u innego Boga. Tedy komu tę polskość chcecie przywrócić, po co, by łatwiej tym ludem władać?

Nie byłem jeszcze gotowy, by ogarnąć to wszystko, wartość słów była mi często obca, zgiełk głuszył sens różnych racji, ale garść ich wyniosłem z tego długiego wieczoru niczym parzące kartofle. Nie wiedziałem, co mógłbym z nimi zrobić w spiralach sporu, narastającego coraz gwałtowniej, aż po kulminację wzajemnych oskarżeń o zdradę. Zapamiętałem, że najpierw obwinionym o sprzeniewierstwo stał się Margrabia, który miałby pójść na służbę Moskali. Nie Moskali, jeno cara, próbował uściślić Margrabia tym swoim spokojnym, rzeczowym głosem preceptora, który ma zapanować nad rozkapryszoną klasą logiką faktów. Car jest królem Polaków, jego Rosjanie nie pomagają mu w tym, a ja pomagam. Przypomniał rozgniewanym panom braciom co jego rząd dla utrzymania polskości narodu uczynił i czyni. Pozbyliśmy się Moskali w urzędach,

szkołach i bankach, rozwinęliśmy polski przemysł i handel, uwalniam chłopów z oków wielowiekowej pańszczyzny... Zakrzyczeli go: W Królestwie! Nas w Wielkim Księstwie oddałeś w pacht petersburskim gubernatorom! Za nasze więzy kupiłeś sobie władzę w Warszawie!

Wspomniałem już: nie byłem ja z tych, co pojmowali należycie ówczesną gorączkę napięcia historycznego, ale mój młodociany umysł, głęboko poruszony starciem nie pustej przecież retoryki, usilnie zabiegał o jakieś uporządkowanie wydarzeń. Nim rozstałem się z Margrabią w jego drodze powrotnej do stolicy, dowiedziałem się o najtrudniejszej sprawie Polaków: o stałej, często wręcz krwawej, niezgodzie między nimi. Niewiele brakowało, by do takiej zwady doszło jeszcze podczas tej spiskowej nocy. Zimna krew i nieulękły spokój Margrabiego tudzież opanowanie gospodarza, który w pewnej chwili został powołany na świadka wcześniejszych wydarzeń politycznych, pohamowały rozjuszonych, sięgających po broń biesiadników. Stało się to po wyznaniu gościa, że nie przybył tu, by z nimi spiskować, lecz by ich od fatalnej zmowy odwieść.

„Staniesz przeciwko nam, carosławny graczu?" – uniósł się głos z młodzieżowego kąta. Na niedługą chwilę zapadła taka cisza, że słychać było zza okna zgrzyt drzew ścierających się z sobą w księżycowym wietrze. Coś podobnego działo się też za stołem, wśród tego młodego i starego lasu ludzi, wyrastających razem ku nieznanej swobodzie... „Moskali poprowadzisz na swoich braci?" – zaszumiało prowokacją w podchmielonych głowach. Margrabia miał teraz twarz żałobnika, którego przedwcześnie zaproszono na stypę. Był zapewne speszony tym bezpośrednim atakiem, ale nie dał tego poznać po sobie. Wyjaśnił skromnie, że nigdy nie stawał przed nikim w roli przywódcy. „Ale wiedziesz naród polski do zguby!" – huknął któryś zza stołu głosem Wernyhory. „Donikąd narodu nie wiodę – zaprzeczył Margrabia, cedząc słowa. – Chcę go jedynie powstrzymać przed krokiem w przepaść...". Przypomniał im o katastrofie insurekcji kościuszkowskiej i o tragedii powstania w listopadzie trzydziestego roku. „Byłem wtedy jak wy dziś – zwrócił się do młodych. – Wierzyłem, że pomogą nam potężni, pełni obietnic przyjaciele z Zachodu. Bóg mi świadkiem, a i pan Tyszkiewicz, co po bratersku dzielił ze mną los powstańczy, żeśmy w Londynie, jako emisariusze rządu naszego w sprawie stawali, żeby serca i miecze Albionu poruszyć. Jak wiecie, na nic się to nie zdało, majątków im było szkoda i profitnych układów z wielką Rosją, nam kark łamiącą.... Milczenie wtedy na krótko zapadło, jedynie pan Tyszkiewicz pokiwał głową, a gdy się odezwał, rzekł: „Dziś liczymy tylko na własne moce".

Margrabia aż klepnął się w czoło. „Jakie moce, druhu mój miłościwy? Czy my mamy jakieś moce? Poza tym romantycznym duchem pana Mickiewicza, który zapłacił za swoje szlachetne fanaberie nie tylko własnym życiem, nie mamy nic!". „Mów pan za siebie!"– zwrócono mu uwagę. „Ani jednego pułku!" – upierał się Margrabia. „Stworzymy go! – zawołano butnie z kąta. – Wystawimy całą armię!" „Z czego ją stworzycie? – zapytał. – Z białoruskiej czerni?". „Nie obrażaj pan ludu naszego! Toż to nasi bracia!".

Młody człowiek, który tak stanowczo zareagował, aż się uniósł nad innych w swoim oburzeniu. Był wysoki, wyróżniał się pewnością siebie, ale nie on sam odwołał się do pewności w czynach. Zrobił to gospodarz, który przypomniał nie tylko Margrabiemu, że pan Kalinowski po swojemu prowadzi u siebie odważną działalność oświatową. W naszej okolicy puszczańskiej był mniej znany, ale z Wileńszczyzny dochodziły wieści, że wydaje tam poza wszelką legalnością druki w mowie wiejskiej, nazywane „Mużyckaja prauda".

Odtąd już wszystko szło ku gorszemu. Na takie dictum Margrabia wydął pogardliwie wargi. „Jeśli ta chłopska prawda nie jest jeszcze jedną romantyczną bajką – wycedził przez zęby, ale tak, żeby wszyscy słyszeli – to, panowie wielmożni, zawiśniecie na szubienicy rychlej niż ja...". Hyr poszedł po wielmożach ni to oburzenia, ni to grozy, on jednak nie miał już dla swojej braci kresowej żadnej litości. Wyłożył swoją, ostrą jak polityczna mądrość, prawdę o historycznej rzeczywistości znękanej ojczyzny.

„Oni pójdą z carem i zapędzą was do lasu. Nie macie pojęcia co to nowoczesne wojsko, co to dyscyplina i broń. Najpierw nauczcie się tego od swoich wrogów, wejdźcie do ich szeregów". „Oszalałeś?!" – tego nie wytrzymał nawet pan Tyszkiewicz. Zauważyłem, że twarz mu się zmieniła, a w oczach wytrzeszczonych nad wszelki wyraz pojawiły się przebłyski paniki, jakby u osaczonego w mateczniku żubra. Nie był już przyjacielem Margrabiego, zaczął się go zwyczajnie bać. A ten zaostrzył ton. „Szaleństwo przeciw szaleństwu – zadekretował zimno jak stary wachmistrz przed walką wręcz. – Zarządzę brankę, a wy od cara nauczycie się, „jak zwyciężać mamy!".

Cisza spęczniała jak bomba przed wybuchem. A potem w zmagającym się gwarze protestów zrozumiałem tylko kilka słów: „To prowokacja!". „Czas z tym skończyć...."

Mieliśmy tu przenocować bezpiecznie, jak u Pana Boga za piecem. Ale gospodarz wzniósł ku rozgorączkowanym biesiadnikom ostatni kielich wina i wychylił go jednym haustem. Nie wiem, czy to był sakrament pokoju. Oznajmił, że minęła właśnie północ, więc zarządza nocne spanie. Ale gościa wziął pod ramię i wyprowadził go do sieni. Wyszedłem za nimi, nie słyszałem jednak o czym mówią; być może porozmawiali krótko, lecz dobitnie o tym samym, co przykuło i moją uwagę za czarnym oknem z czarną nocą wśród gwiazd. Wydało mi się, że las podchodzi do domu coraz bliżej, w bezszelestnej teraz fali gęstych drzew, skrywając koślawą ramę szubienicy...

„Nie zostawaj tu na noc – usłyszałem wreszcie głos gospodarza. – Tak będzie lepiej... Chłopak odprowadzi cię niezagrożenie do samego Bielska...

*

Nie zwlekając wyruszyliśmy na zachód, zatrzymując

się po drodze tylko wtenczas, gdy wydawało mi się, że do ślepej wizji szubienicy dołączał się dudniący tętent pogoni...

Dotarliśmy do Bielska, kiedy świtało. Kareta pocztowa cierpliwie czekała przed zajazdem, stangret tkwił na koźle nieporuszony. Przez całą dobę? – zdążyłem tylko pomyśleć, bo zaraz parsknęły konie i pojawili się kozacy z obstawy.

Margrabia położył mi rękę na ramieniu i postarzałym wzrokiem czekał na wschód słońca. Lada chwila miało wychynąć znad puszczy, ale tego dnia mogło nie wstać wcale. „Jestem wysoko, a światła nie widzę". Nie jestem pewien, czy tak usłyszałem.

– Bądź zdrów, synu – powiedział, ścisnąwszy mi silniej ramię. – Zapomnij o tym, coś widział i słyszał tej nocy... Ale zapamiętaj – dodał po chwili, unosząc głowę i jakby rzucając te słowa w przestrzeń historii: – Dla Polaków czasem jeszcze można coś zrobić, z Polakami – nigdy!

Słońce, choć krwawo, dobyło się jednak znad białowieskiej kniei, wstał kolejny niezwykły dzień, niezwykły pasażer wsiadł do karety i konie w zaprzęgu ruszyły z kopyta... ■

Barbara Goralczuk, Bielsk

Anhieł

Chodit Anhieł po Zemlie,
Buoh joho posław,
Kob najszow dobrych liudiej,
I piercia rozdaw.

Ot, tut dobry hospodar,
Swoje koni kormit,
Nu, to Anhieł piercie daw
I poszow w dorohu.

Mati liuliaje ditia,
I weczeru waryt,
To dwa piercia dostała –
Boha błohodaryt!

Tam sołdat wartu dierżyt,
Sochranit ojczynu,
Anhieł piercie położyw,
Hołowoju skinuw.

Narzeczony diewki żde,
Kwitoczki trymaje,
I pierścionok maje też,
To i piercie dostane!

Anhieł baczyt, szto liudiej,
Mnuoho, usie dobry:
Oddaw pier'je, oddaw wsie,
Sam ostawsia hoły!

Jak wernutiś w niebiesa,
Koli kryła wiesiat?
Może lude puddierżat,
Pudkinut do neba?

U liudiej swoje dieła,
Koni, dieti, hroszy,
I ne Anhieł w hołowach,
Ono świet choroszy!

Sidit Anhieł puod werboj,
Nadieju pokinuw,
Ne pomoże samolot,
Ni żadna drabina.

Pudyszow naraz staryk,
Kulhawy, horbaty,
Sto hodow uże prożyw,
Toj berećcie wmirati.

„Oj, Aniołku muoj, newżesz,
Tak oskubali tebe!
Jak poszle Buoh po mene
Puojdem wsie do neba!"

Анатоль Парэмбскі, Валілы Ст.

Упор і мазоль

На спрадвечна бацькоўскай зямлі,
Потам злітаю, горкай слязой,
Прыгажосці табе дадалі
Беларусаў упор і мазоль.

Ты Беларусь мая,
А я тваё дзіцё,
Найдаражэйшая,
Красуй усё жыццё,
Красуй усё жыццё.
Па векі вечныя
Народу пачуццё
Будзе сардэчнае.

Пражыла ты няволяў працяг.
Беларускі не здаўся народ.
Адрадзіўся народны твой сцяг.
Мэту вызначыў у мірны паход.
Ты Беларусь мая...
Толькі Бог сам магутны паняў
І падаў як прыяцель руку,
Хмары цёмныя паразганяў,
І заззяла ў кожным кутку.
Ты Беларусь мая...
І падняўся з каленяў народ
І ляглі па краіне шляхі.
Завядуць і на захад, на ўсход,
Скрозь даедзеш да сябраў сваіх.
Ты Беларусь мая..

На спрадвечна бацькоўскай зямлі
Не пазволім пакрыкваць на нас.
Лёс ва ўласныя рукі ўзялі,
А на простую вывядзе час.

Валянціна Мядзведзь, Беласток

Успамінай

Успамінай
Успамінай мяне тады,
як душа заплача,
дык забуду я цябе,
не магу іначай.

Слёзы капаюць з вачэй,
а душа трывае.
Жаль за сэрца ўсё грызе
і не адпускае.

Выйду з хаты на парог,
усё зачну аднова.
І вясёлая душа
кахаць будзе другога.

Вытру вочы я ад слёз,
мая душа адтае,
жаль і крыўда ўцячэ,
сэрца заспявае.